

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Raport științific

ianuarie 2019 – decembrie 2019

Bursele de cercetare „Spiru Haret”

Finanțate de UEFISCDI și SNSPA, Școala Doctorală

în cadrul proiectului

PN-III-P1-1.1-BSH-2-2016-0005

© Conținutul acestui document este protejat de legile copyright-ului și ale dreptului de autor. Deoarece parte din text reprezintă conținutul unor publicații aflate în etapa de *peer-review* sau *in press*, iar editorii interzic accesul public și implicit citarea variantelor preliminare, conținutul nu poate fi reprodus, copiat, citat, distribuit sau publicat fără acordul scris al autorilor.

© AUTORII

Echipa de cercetare:

Mălina Ciocea (responsabil instituție-gazdă)

Botezat Simona Alina

Coșciug Anatolie

Meiroșu Paula-Cătălina

Petrache Andrada Maria

Udrea-Negoescu Georgiana-Savina

Volacu Alexandru

Voroniu Ioana Cristiana

I. PROBLEMATICA PROIECTULUI

Programul burselor de cercetare „Spiru Haret” în SNSPA își propune crearea unei rețele de cercetători doctoranzi și postdoctoranzi care să investigheze problematica diasporei românești.

În spațiul public românesc se discută frecvent despre problemele asociate migrației (de la amploarea fenomenului noii migrații a lucrătorilor temporari, la fluxul remitențelor și impactul plecării masive a specialiștilor asupra unor domenii importante ale economiei). Mai puțin investigate sunt încercările de mobilizare a diasporei în proiecte civice și politice și diversele politici publice referitoare la diaspora. Tema diasporei este adesea utilizată strategic în dezbateri politico-mediatiche, iar recent diverse instituții cu atribuții în domeniul diasporei (Departamentul pentru Relația cu România din Afara Granițelor din cadrul Administrației Prezidențiale, Departamentul Politici pentru Relația cu România de Pretutindeni din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, Comisia pentru comunitățile de români din afara granițelor țării din cadrul Camerei Deputaților) au dezvoltat diverse proiecte care au în vedere valorificarea rețelelor migranților și remitențele, precum și capitalul antreprenorial al migranților.

În acest context, programul SNSPA de investigare a diasporei românești răspunde unei teme de mare interes în spațiul public. Caracterul interdisciplinar al proiectului este dovedit de domeniul propus spre investigare, cel al științelor guvernării, care cuprinde: relații internaționale, științe politice, științe administrative, științe ale comunicării, management, sociologie și psihologie. Aceasta este un domeniu strategic pentru o întreagă direcție de dezvoltare a politicilor publice, care pune accent pe buna guvernare. Următoarele domenii de investigație sunt de interes pentru acest program: stadiul cunoașterii despre diaspora românească, dinamica noilor comunități de migranți temporari, problematica migrației circulare și a migrației profesionale; analize asupra discursurilor despre diaspora în sfera mediatică și politică din România; utilizarea strategică a temei migrației în contextul dezbatelor politice-mediatiche; analiza diverselor proiecte civice și politice de mobilizare a diasporei (valorificarea rețelelor migranților, a remitențelor, a capitalului antreprenorial al migranților, implicarea migranților în diverse proiecte de dezvoltare), analiza politicilor pentru comunitățile de migranți și pentru întoarcerea migranților etc.

Programul de cercetare se desfășoară în cadrul Centrului de Cercetare în Comunicare, Laboratorul Comunicare, Discurs, Probleme Publice (CoDiPo). În urma selecției organizate de SNSPA, în anul 2019 au desfășurat activități de cercetare în cadrul proiectului Spiru Haret

șapte bursieri, din care trei sunt susținuți de UEFISCDI (Udrea-Negoescu Georgiana-Savina, Petrache Andrada Maria, Voroniuc Ioana Cristiana), iar patru din fondurile Școlii Doctorale a SNSPA (Botezat Simona Alina, Volacu Alexandru, Meiroșu Paula Cătălina, Coșciug Anatolie).

În continuare vom prezenta proiectele de cercetare desfășurate în perioada ianuarie 2019-decembrie 2019 (detaliind obiectivele, întrebările de cercetare, activitățile de cercetare, ariile empirice, cadrul analitic al cercetării și rezultatele cercetării)

În continuare vom prezenta proiectele de cercetare desfășurate în perioada ianuarie 2019-decembrie 2019 (detaliind obiectivele, întrebările de cercetare, activitățile de cercetare, ariile empirice, cadrul analitic al cercetării și rezultatele cercetării)

II. PREZENTAREA PROIECTELOR DE CERCETARE

Proiectul *Condiționări ale migrației cadrelor medicale din România. Particularități ale diasporii pe categorii profesionale (DIASPOMED)* (dr. Alina Botezat, Cercetător științific gradul II, Institutul de Cercetări Economice și Sociale "Gh. Zane", Academia Română, Filiala Iași) și-a propus două obiective principale: unul care vizează migrația medicilor români, și celălalt migrația asistenților medicali din România. În ceea ce privește primul obiectiv (ce va fi detaliat mai jos), scopul a fost examinarea diferitelor dimensiuni ale procesului de migrație în rândul medicilor români, cum ar fi: decizia de emigra, situația curentă, factori determinanți, alegerea destinației, dificultăți întâmpinate în țara de destinație, conexiunile cu România după emigrare, perspectiva întoarcerii în România etc. Dacă studiile anterioare au analizat preponderent *intenția de emigrare*, studiul de față are ca subiecți exclusiv medici români care profesează deja în alte țări. În cadrul celui de-al doilea obiectiv, s-a utilizat noul modul al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) privind migrația asistenților medicali ce cuprinde date pentru perioada 2000 – 2016 cu scopul de a analiza factorii determinanți a fluxului migratoriu al asistenților medicali. Comparativ cu alte studii ce s-au axat în principal pe o analiză descriptivă a migrației asistenților medicali (Vlădescu & Olsavki, 2010), în acest proiect bursierul și-a propus să extindă analiza prin aplicarea unor metode econometrice recente (estimarea unui model gravitațional cu ajutorul estimatorului *Pseudo-Poisson Maximum Likelihood*) care permit investigarea migrației asistenților medicali români în raport cu migrația asistenților din alte țări (Santos Silva & Tenreyro, 2011).

În vederea atingerii primului obiectiv, bursierul a elaborat un chestionar destinat medicilor români care au studiat în România și profesează în străinătate (chestionarul este atașat prezentei aplicații). Acesta conține 42 de întrebări și cuprinde 6 secțiuni: (1) caracteristici socio-demografici; (2) educația/studii; (3) procesul de emigrare; (4) motivele care au stat la baza deciziei de a emigra; (5) dificultăți întâmpinate în țara de destinație; (6) conexiunile cu România după emigrare și perspectiva întoarcerii.

Prin analiza procesului de migrare și adaptare a medicilor români în străinătate, studiul de față a extins investigațiile din cercetările anterioare, care s-au axat fie doar pe intenția de migrare a studenților români care studiază medicina (Suciu et al. 2017), fie pe dificultățile întâmpinate de medici emigranți (printre care și români) care lucrează în Germania (Klingler & Marckmann, 2016).

Pentru cel de-al doilea obiectiv, datele care sunt deja disponibile cu privire la numărul de asistenți medicali care au emigrat într-o anumită țară au fost utilizate pentru a identifica

factorii determinanți care stau la baza deciziei de a emigra în rândul asistenților medicali. Utilizând metode inovative de analiză (modelul gravitațional – *gravity model*), prin această cercetare bursierul a dorit să contribuie la înțelegerea fenomenului migrației asistenților medicali, un subiect neglijat în literatura științifică. Din cunoștințele noastre, nu există niciun studiu care să investigheze migrația asistenților medicali români. În plus, un astfel de studiu va evidenția și particularitățile migrației cadrelor medicale în funcție de categoria profesională, cunoscut fiind faptul că factorii de respingere (*push factors*) și cei de atracție (*pull factors*) diferă între medici și asistenți medicali (Brown & Connell, 2004).

Având în vedere amploarea și efectele migrației personalului din sistemul sanitar românesc, o analiză științifică, care să folosească date și metode recente, este necesară pentru o înțelegere mai aprofundată a acestui fenomen. În plus, poate oferi răspunsul la întrebarea de ce unii indivizi cu pregătire profesională de înaltă calificare doresc să emigreze, în timp ce alții decid să rămână.

Obiectivul general

Proiectul și-a propus să analizeze procesul de emigrare a personalului din sistemul medical românesc, precum și caracteristicile diasporei medicale a României. Accentul, în acest proiect, a fost atât pe migrația medicilor, cât și pe cea a asistenților medicali, cele mai afectate două categorii profesionale din România de procesul de emigrație.

Obiective specifice

Obiectivele specifice acestei cercetări au fost următoarele:

- 1) Analiza procesului de migrație a *medicilor* români care au studiat în România și care s-au mutat în altă țară. Din cunoștințele noastre, acesta ar reprezenta primul studiu care ar analiza migrația medicilor români utilizând date culese direct de la medicii care au emigrat și care conțin, printre altele, informații detaliate cu privire la statutul socio-economic înainte de emigrare, la parcursul academic și ocupațional până la momentul migrării, la procesul propriu-zis al emigrării, la decizia de emigrare, la factorii determinanți, la dificultăți întâmpinate în țara de destinație etc. De asemenea, datele utilizate conțin și informații cu privire la modul în care diaspora medicală ține legătura cu România și care ar fi perspectivele reîntoarcerii în țară pentru unii dintre medici.

În plus, pentru a valida rezultatele obținute pe baza chestionarului, au fost analizate și date date inovative extrase de pe platforma profesională LinkedIn, pe care sunt înregistrați peste 13000 de absolvenți de medicină din România.

2) Analiza factorilor determinanți ai migrației *asistenților medicali* români. În acest sens, cercetătorul a utilizat noul modul de date pus la dispoziție de OCDE (Link: <https://bit.ly/2Qofv3x>). Această cercetare și-a propus să contribuie la literatura de specialitate sub diferite aspecte. Utilizând date recente din 2000 până în 2016, acoperind astfel perioada în care migrația personalului din sistemul sanitar a cunoscut cea mai mare creștere, rezultatele acestui studiu evidențiază care sunt cei mai importanți factori ce au determinat exodul lucrătorilor cu studii medii din sănătate. În plus, cercetarea arată în ce mod aderarea la Uniunea Europeană și criza economică au influențat fluxul de migranți din rândul asistenților medicali către diferite destinații.

Există doar puține studii care analizează migrația personalului medical din România (Toader, 2012; Vlădescu et al., 2016; Rotilă, 2018; Suciu et al. 2017). Iar majoritatea studiilor existente se referă la *intenția de migrare*. În acest context, această cercetare contribuie în mod substanțial la literatura micro-empirică privind emigrarea medicilor și a asistenților medicali.

Activități de cercetare

În vederea atingerii acestor obiective de cercetare, au fost desfășurate următoarele activități de cercetare:

- Descărcare și prelucrare date de pe platforma OECD: <https://data.oecd.org/> necesare alcătuirii bazei de date privind migrația asistenților medicali
- Analiza statistică a datelor
- Analiza econometrică a datelor și testarea modelului gravitațional
- Consultarea celor mai recente articole (publicate în 2018 și 2019) pe tema migrației cadrelor medicale
- Analiza rezultatelor empirice preliminarii obținute prin prelucrarea datelor culese prin intermediul chestionarului online privind migrația medicilor
- Participare la Workshop-ul metodologic din cadrul proiectului (20.02.2019)
- Participare la workshop-ul *Migrația intra-UE. De la actori sociali la probleme publice* organizat în cadrul proiectului PN-III-P1-1.1-BSH-2-2026-0005
- Participare la conferința internațională *The Migration Conference 2019* (TMC2019), organizată de Departamentul de Studii Politice al Universității Aldo Moro, Bari, Italia. Lucrarea prezentată: *Nurses on the Move – A Gravity Model of Migration Flows*
- Elaborarea articolului „Nurses on the Move – A Gravity Model of Migration Flows”

- Elaborarea articolului *Brain drain from Romania: What do we know so far about Romanian medical diaspora?* (titlu inițial: *What do we know about Romanian medical diaspora? – An interview study*).

Întrebări de cercetare

Activitatea în cadrul proiectului s-a axat pe următoarele întrebări de cercetare, corespunzătoare celor două obiective specifice:

1. Care sunt caracteristicile fluxurilor migratorii ale medicilor români? Destinații preferate în funcție de anul absolvirii, anul emigrării, specialitate și universitate absolvită. Care sunt motivele care au stat la baza deciziei de a emigra în rândul medicilor români? Cu ce dificultăți s-au confruntat în țara de destinație?
2. Care sunt factorii determinanți ai fluxurilor migratorii în rândul asistentelor medicale? În ce măsură acești factori diferă de cei care determină fluxurile migratorii în rândul medicilor?

Considerente metodologice și arii empirice

Date utilizate

- I. Pentru atingerea *primului obiectiv*, s-au utilizat două surse de date: *date din anchetă* și date extrase de pe *platforma profesională LinkedIn*.

Unul dintre obiectivele acestei activități este de a contacta absolvenți ai facultăților de medicină din România care au emigrat, în vederea completării unui chestionar.

Acest chestionar include întrebări pentru a înțelege factorii care contribuie la decizia de a emigra. În același timp, dorim să studiem unele fenomene în domeniul imigrației mondiale, cum ar fi adaptarea imigrantului într-o societate și cultură nouă, integrarea profesională a imigranților precum și perspectiva întoarcerii în țara de origine.

Concret, chestionarul conține 42 de întrebări, distribuite pe șase secțiuni:

1. *Caracteristici socio-demografice* (vârstă, sex, statutul marital, număr copii în îngrijire, nivelul de educație al părintilor, profesia părintilor, statutul socio-economic al familiei de proveniență);
2. *Studii* (localitatea în care s-a absolvit liceul, profilul liceului urmat, media de la examenul de bacalaureat, facultatea absolvită, media de la licență, locul de desfășurare al rezidențiatului, specializarea urmată, stagii/burse în străinătate pe perioada studiilor);

3. *Procesul de emigrare (țara de destinație, anul emigrării, ocupația curentă, sectorul actual de lucru – public sau privat, sectorul de lucru în care s-a lucrat înainte de emigrare, modul de găsire a locului de muncă din străinătate, venitul actual);*
4. *Decizia de emigrare (factori determinanți, motivele care au stat la baza alegerii țării de destinație);*
5. *Dificultăți întâmpinate în țara de destinație (legate de competențe personale – lingvistice, clinice etc., de organizarea instituțională – recunoaștere diplome, mediul de lucru, perioade de probă, cunoștințe clinice etc., precum și cele legate de relațiile interpersonale/sociale – cu pacienții, cu colegii, obiceiuri, cutume locale etc.).*
6. *Legăturile cu România (colaborări profesionale, șansele revenirii în țara de origine, factori care ar facilita întoarcerea în România, factori care ar putea contribui la reducerea exodului cadrelor medicale din România).*

Chestionarul este unul online, potențialii participanți fiind contactați pe mai multe căi, cum ar fi: prin intermediul Colegiul Medicilor, care deține o bază de date cu toți cei care au solicitat Certificate de Conformitate în vederea migrării, prin utilizarea datelor de contact furnizate de asociațiile de tip alumni de la nivelul facultăților de medicină din România, sau prin intermediul rețelelor de socializare. De asemenea, va fi adoptată și tehnica "bulgărului de zăpadă" (*snowballing*), descrisă în Shaghaghi et al. (2011).

Platforma Linkedin

Informațiile obținute pe bază de chestionar au fost completate cu cele extrase de pe platforma profesională Linkedin, ce cuprinde profilul a peste 1500 de absolvenți de medicină din România. Avantajul acestor date este acela că includ informații despre cariera educațională și profesională a indivizilor. Astfel, pe lângă informații legate de sex, vîrstă, avem date și despre facultatea absolvită, perioada studiilor, anul în care apare raportat ca având primul loc de muncă în străinătate, țara de destinație, precum și specializarea medicală în care profesează respectivul medic.

Acest obiectiv a fost îndeplinit prin aplicarea de *tehnici cantitative și calitative*, accentul fiind pe *metode microeconometrice*. Pe lângă utilizarea analizei descriptive, în acest proiect am utilizat și tehnici avansate ce au la bază *regresii de tip OLS*, precum și *modele nonliniare binare și ordinale*.

- II. Pentru îndeplinirea *celui de-al doilea obiectiv* (privind emigrarea asistenților medicali) au fost utilizate date din mai multe surse. Selecția variabilelor s-a realizat,

În principal, pe studiile anterioare privind migrația cadrelor medicale, precum și a aplicațiilor empirice ale modelului de utilitate aleatorie (*random utility model*) ce stă la baza modelului gravitațional (*gravity model*).

Variabila dependentă o reprezintă fluxul anual de imigranți asistenți medicali în funcție de țara de origine. Sursa datelor este noul modul OCDE privind migrația cadrelor medicale (link: <https://bit.ly/2Qofy3x>). Această bază de date are cel puțin 3 avantaje. În primul rând, datele acoperă ca țări de destinație toate țările membre OCDE. În al doilea rând, datele, ce sunt colectate de către OCDE împreună cu Eurostat și Organizația Mondială a Sănătății, sunt comparabile între țări. În al treilea rând, datele sunt raportate anual, ceea ce permite monitorizarea trendurilor fluxurilor migratorii. Această bază de date are și dezavantaje, printre care se numără faptul că seriile de timp sunt adeseori incomplete, întrucât unele țări nu au comunicat datele pentru anumiți ani. Din fericire, vom reuși să depășim acest neajuns prin aplicarea de tehnici econometrice (estimatorul *Pseudo-Poisson Maximum Likelihood* elaborat de Santos Silva & Tenreyro, 2011) care tratează cu succes prezența unei proporții ridicate de valori lipsă în rândul datelor.

Ca și variabile independente, am utilizat următoarele seturi: variabile care variază în timp, cum ar fi PIB/cap de locuitor (sursa: Banca Mondială), rata ocupării în țara de destinație (sursa: OCDE), calitatea sistemului educațional (sursa: OCDE), diaspora asistenților medicali într-o anumită țară (sursa: OCDE). Așa cum se cere în cazul modelelor gravitaționale, am utilizat și variabile ce sunt constante în timp și care descriu costurile de migrație. Printre acestea se numără: distanța geografică dintre țara de origine și cea de destinație, relațiile coloniale și cele lingvistice între cele două țări, granița comună (sursa datelor: Centre d'Edutes prospectives et d'Informations Internationales - CEPII). De asemenea, am inclus și o variabilă care descrie dacă țara de origine și cea de destinație sunt ambele membre în Uniunea Europeană.

De asemenea, am luat în considerare și variabile care descriu sistemele de sănătate în țările de destinație. De exemplu, pentru a descrie oferta de lucrători medicali am utilizat următoarele variabile: densitatea de cadre medicale la 1000/locuitori, numărul de noi absolvenți de asistenți medicali în țara de destinație, precum și nivelul salariilor. Pentru a descrie cererea de asistenți medicali în țara de origine, am utilizat următorii indicatori: cota din PIB alocată sectorului sănătății, numărul de paturi calculat la 1000 de locuitori, numărul de asigurați medical, precum și numărul vârstnicilor raportat la populația generală. Toate aceste date sunt incluse în baza de date a OCDE.

Strategia de estimare

În vederea estimării factorilor determinanți ce influențează fluxurile migratorii în rândul asistenților medicali, am aplicat *modelul gravitațional* (gravity model). Acesta cuprinde ca variabilă dependentă și variabile independente cele descrise mai sus. Estimarea acestui model s-a realizat cu ajutorul estimatorului *Poisson-pseudo-maximum-likelihood* (PPML) elaborat de către Santos Silva & Tenreyro (2011).

În vederea obținerii unor estimatori eficienți și consistenti, în cadrul modelului gravitațional trebuie ținut cont și de oportunitățile și/sau obstacolele pe care destinațiile alternative le implică. Acest aspect, definit în literatură drept "rezistență multilaterală la migrație" (*multilateral resistance to migration* – Bertoli & Moraga, 2013), poate fi considerat în model prin includerea în diferite specificații a efectelor fixe definite ca termeni de interacțiune dintre țara de origine și anul emigrării. Această soluție a fost propusă de către Ortega & Peri (2013).

Rezultatele acestui studiu confirmă destinațiile preferate ale medicilor români, aşa cum reies și din statisticile oficiale (OECD Health Workforce Statistics). De asemenea, prin estimarea trendurilor fluxurilor migratorii, studiul nostru evidențiază faptul că măsurile de austерitate implementate în anul 2010 au determinat o creștere mult mai mare a fluxului de emigrație, față de aderarea României la Uniunea Europeană. Comparativ cu alte date existente asupra migrației medicilor, cele de pe platforma LinkedIn conțin și informații despre specializările celor care au emigrat. Rezultatele noastre arată faptul că cei care au o anumită specializare (stomatologie, chirurgie, radiologie, psihiatrie) au șanse mai mari de a emigra.

Cadrul analitic

Migrația persoanelor cu studii superioare din țările în curs de dezvoltare către cele dezvoltate a devenit un aspect din ce în ce mai important al migrației internaționale. O caracteristică importantă a migrației persoanelor de înaltă calificare este exodul medicilor și a asistentelor medicale, fapt ce a determinat țările de origine să se preocupe de efectele negative pe care acest fenomen le generează asupra sistemului de sănătate.

Printre țările din Europa de Est, România a înregistrat în ultima decadă unul dintre cele mai mari fluxuri de medici emigranți (Anghel et al. 2017). În 2007, de exemplu, 4990 de medici, reprezentând mai mult de 10 procente din forța de muncă medicală activă, și-au manifestat intenția de a migra, aşa cum reiese din numărul de Certificate de Recunoaștere a Calificărilor Profesionale emise de către Ministerul Român al Sănătății tuturor celor ce și doresc să obțină drept de practică în străinătate. În 2010, au fost emise mai mult de 300

certificate lunar pentru medicii care doreau să emigreze. Aceste cifre sunt într-adevăr mari, dacă avem în vedere că migrația forței de muncă rar a depășit în cazul țărilor din Uniunea Europeană 3 procente din forța de muncă domestică (Wismar et al., 2011).

Imediat după aderarea României la Uniunea Europeană (UE), fluxul de emigranți în cazul medicilor a scăzut ușor, dar în prezent trendul este în continuă creștere. Estimări recente arată faptul că după 2007, aproape 14000 de medici români și-au exprimat intenția de a emigra, fapt reflectat de numărul de certificate emise, la cerere, de către Ministerul Sănătății. Având în vedere ca România înregistrează în cadrul UE cel mai mic număr de doctori practicieni pe cap de locuitor (conform Eurostat 2013), exodul creierelor în cazul medicilor a devenit o „problemă de interes național”, aşa cum afirma președintele de atunci al Colegiului Medicilor din România, Profesorul Vasile Astărăstoaie.

În ciuda exodului constant al medicilor și asistentelor medicale care părăsesc România, și asta în timp ce sistemul medical românesc se confruntă cu deficite din ce în ce mai mari de personal, în special în zona rurală și a regiunilor sărace (Dornescu & Manea, 2013; Buchan et al. 2014), în România nu există o evidență clară a lucrătorilor din sănătate care au emigrat. Singurele date oficiale privind fluxul de medici migranți români provin din datele statistice ale țărilor de destinație. În baza acestora, pot fi reliefate destinațiile preferate ale medicilor români. Dacă în anii '90, medicii români preferau să se stabilească în SUA sau Canada, după 2007 destinațiile preferate au devenit Franța, Germania, Marea Britanie și Belgia (Buchan et al. 2014). În 2010, de exemplu, medicii din România reprezentau în Franța cel mai mare grup de medici străini (15.4%). Datele din 2012 arată că o treime din medicii străini înregistrați în Franța era reprezentată de medicii români. O situație similară poate fi găsită și în Belgia, unde, în ultimii ani medicii români au înregistrat cea mai mare cotă în rândul medicilor străini proveniți din UE 12 (Buchan et al. 2014). Un trend crescător se poate constata și în Germania, care înregistra în 2007 un număr de 54 de medici imigranți români, iar în 2012 un număr de 579 de medici și de 404 în 2013 (OECD Data Workforce Migration). Migrația asistenților medicali români a cunoscut și ea un trend ascendent, cel mai mare număr înregistrându-se în Italia (Buchan et al. 2014).

Studii recente (Vlădescu et al., 2016; Rotilă, 2018) au reliefat principalele motive ce stau la baza deciziei sau intenției de a migra în rândul lucrătorilor români din domeniul sănătății: salariile mici comparativ cu cele din alte țări, un statut social dezavantajos, posibilități limitate de dezvoltare profesională, condițiile de muncă (lipsă echipament, încărcare cu sarcini birocratice), absența eficienței asigurărilor de malpraxis.

Astfel, înțelegerea factorilor determinanți precum și a efectelor socio-economice ale migrației medicilor și a asistentelor medicale este de o importanță foarte mare, deoarece

permite evaluarea impactului pe care acesta-numitul fenomen de brain drain în sectorul medical îl are asupra țării sursă (în acest caz, România). În plus, aceeași înțelegere poate oferi răspunsul la întrebarea de ce unei medici sau asistenți doresc să emigreze, în timp ce alții decid să rămână.

Rezultatele cercetării

În urma studierii celor două probleme de cercetare, rezultatele pot fi sintetizate astfel:

Tema 1: Brain drain from Romania: What do we know so far about Romanian medical diaspora?

Atât datele culese pe bază de chestionar, cât și cele extrase de pe platforma profesională LinkedIn indică faptul că destinațiile preferate ale medicilor români, care au ales în ultimii 20 de ani să emigreze, sunt: Franța, Germania, Marea Britanie, Belgia și, mai nou, Suedia. În ceea ce privește decizia de emigrare, respondenții au fost întrebați când au luat decizia de a emigră: înaintea de a da la medicină, în timpul studiilor, în timpul rezidențiatului sau după rezidențiat. Rezultatele indică faptul că dintre cei care au emigrat în Germania sau într-o din țările Benelux, mai mult de 60% au luat decizia de a emigră înainte sau în timpul facultății. Majoritatea celor care au emigrat în Marea Britanie sau Irlanda au luat această decizie mai târziu, în timpul rezidențiatului. Dintre cei care locuiesc în prezent în Suedia sau Norvegia, 72.73% dintre ei au indicat faptul că decizia au luat-o după finalizarea rezidențiatului.

Una alt subiect abordat în chestionar a fost modalitatea prin care medicii români au găsit un loc de muncă în străinătate. Majoritatea celor care s-au mutat în Germania, Marea Britanie sau Irlanda, precum și o mare parte dintre cei care au ales Belgia sau Olanda au afirmat faptul că au aplicat direct la angajator pentru un loc de muncă. În schimb, 63.64% dintre medicii români care locuiesc în Suedia sau Norvegia au afirmat faptul că și-au găsit un loc de muncă în țara gazdă prin intermediul unei agenții de recrutare. Își în Marea Britanie sau Irlanda, precum și în Germania, o proporție mare de medici a venit tot prin intermediul unei agenții de recrutare. Dintre respondenți, 22.37% dintre cei care sunt în Franța și 15.63% dintre medicii români emigrați în Belgia, Olanda sau Luxemburg au raportat faptul că și-au găsit un loc de muncă în țara gazdă prin intermediul altor medici români care au emigrat înaintea lor.

O secțiune importantă a chestionarului a vizat motivele care au stat la baza deciziei de a emigră. Motivația de emigrare a fost evaluată prin intermediul următoarei întrebări: Cum apreciați influența următorilor factori în decizia dvs. de emigrare? Pe o scală formată din 10

itemi, respondentul a putut bifa de la 1, reprezentând o influență scăzută, și până la 10, în cazul unui impact mare.

Studii anterioare (de exemplu, Niedomysl, 2010) au arătat că motivele care stau la baza migrației forței de muncă variază în funcție de perioada de migrație, și de țara de destinație. În acest sens, am analizat motivele care au stat la baza deciziei de a migra ale medicilor români în funcție de perioada în care au emigrat și țara de destinație. Perioada de analiză a fost împărțită în trei subperioade. Prima include perioada de pre-aderare la Uniunea Europeană. Cea de-a doua include perioada 2007-2010. Iar cea de-a treia cuprinde perioada ce a urmat măsurilor de austерitate ce au fost luate în România în 2010 în sectorul public, când salariile au fost reduse cu 25%. Comparând intensitatea motivelor care i-au determinat pe medicii români să emigreze, rezultatele indică următoarele. Salariile medicilor au constituit motiv de plecare mai ales în perioada 2007-2010. Reducerea oportunităților de dezvoltare profesională, precum și atitudinea descurajantă a superiorilor au constituit în timp motive din ce în ce mai invocate de medicii români. O influență mult mai mare în decizia de emigrare au avut-o standardul general de viață, dar, mai ales, nivelul corupției din României. Din ce în ce mai mulți medici au invocat în timp și lipsa respectului din partea pacienților. Dintre cei care au invocat corupția ca principal motiv sau standardul general de viață, au emigrat în special în Suedia sau Norvegia, sau într-una din țările Benelux. De asemenea, tot pentru aceștia, oportunitățile reduse de specializare sau de dezvoltare profesională au contat mai mult în decizia de emigrare decât în cazul altor medici care au ales alte țări de destinație. În schimb, lipsa crescândă de respect din partea pacienților a fost invocată, în special, de cei care au migrat în Franța sau Germania.

O altă temă de analiză a reprezentat-o dificultățile cu care s-au confruntat medicii români în țara de destinație. Acestea au fost împărțite în trei categorii: dificultăți ce țin de competențe personale (cunoștințe de limbă, cunoașterea sistemului medical din țara gazdă etc.), dificultăți ce țin de organizarea instituțională (recunoașterea diplomelor, obținerea licenței de practică, mediul de lucru, necesitatea de a urma întâi o perioadă de probă etc.), și dificultăți ce țin de relații sociale/interpersonale (relația cu pacienții, colegii, adaptarea socio-culturală, lipsa familiei și a prietenilor etc.). Rezultatele analizei au evidențiat faptul că medicii români au întâmpinat dificultăți din cauza lipsei de cunoaștere a sistemului medical din țara gazdă, în special pentru cei care profesează în Suedia sau Norvegia. Alte dificultăți au fost legate de competențele de limbă, atât cele generale, cât și cele medicale, limba fiind în special problematică pentru cei care au migrat către țările scandinave, Belgia sau Olanda și Germania. Dificultăți mai mari în ceea ce privește organizarea instituțională au fost întâmpinate tot de cei care au emigrat în Germania sau Suedia.

În special, necesitatea de a urma o perioadă de probă a fost considerată o mare dificultate de către cei din Suedia. În ceea ce privește relațiile sociale, majoritatea medicilor plecați au invocat lipsa prietenilor și a familiei, într-un grad mai ridicat cei din Franța și Germania. În ciuda faptului că cei care profesează în țările scandinave au avut dificultăți mai mari legate de cunoașterea limbii și de înțelegerea sistemului medical din țara gazdă, ei sunt cei care raportează mai puține probleme în relațiile sociale cu pacienții sau colegii în țara gazdă. În schimb, s-au confruntat într-o măsură mai mare cu asimilarea obiceiurilor locale.

În concluzie, analiza a arătat că trendurile de migrație, motivele care au stat la baza deciziei de a profesa în altă țară, precum și dificultățile întâmpinate în țara de destinație diferă în timp, și în funcție de țara gazdă.

Tema 2: Nurses on the Move – A Gravity Model of Migration Flows

În cadrul acestei teme, au fost analizate trendurile de migrație și factorii determinanți cu privire la migrația asistentelor/asistenților medicali. Au fost utilizate date recente puse la dispoziție de *OCDE Health Migration Data* pentru perioada 2002-2016. Analiza trendurilor generale de migrație indică faptul că în țări precum Italia sau Statele Unite, până în 2006-2007 trendul migrator a fost unul crescător, fiind urmat de un declin în perioada imediat următoare. După 2010, în țări precum Belgia, Germania, Marea Britanie a crescut numărul de asistente medicale care au ales să profeseze în aceste țări.

Analiza migrației asistentelor medicale în raport cu mărimea populației din țara de origine a evidențiat faptul că în perioada 2002-2006, cele mai intense fluxuri migratorii au avut loc între Suedia și Norvegia, Filipine și Statele Unite ale Americii, și alte țări insulare și Marea Britanie. În timp, intensitatea acestor fluxuri s-a diminuat, dar au crescut fluxurile de migrație în rândul asistentelor medicale între următoarele grupuri de țări: Islanda-Norvegia, Danemarca – Norvegia, Portugalia – Marea Britanie și România – Marea Britanie.

Prin aplicarea unui model gravitațional, au fost analizați factorii determinanți ai fluxurilor migratorii ale asistentelor medicale către țările din OCDE. Rezultatele empirice au evidențiat faptul că o rată scăzută a șomajului în țara de destinație, proximitatea lingvistică și un număr mai mare de asistente medicale raportat la 1000 de locuitori sunt factori ce atrag și mai multe asistente medicale din străinătate. Un nivel mai înalt al salarizării reprezintă un factor de atracție doar pentru asistentele medicale ce provin din Asia. De asemenea, acestea sunt atrase îndeosebi de acele destinații cu un nivel de educație ridicat. Asistentele medicale din Africa sunt îndeosebi atrase de acele destinații, în care se vorbește aceeași limbă. Spre deosebire de asistentele medicale ce provin dintr-o țară din Uniunea Europeană, cele din Asia sau Africa tind să migreze îndeosebi către acele destinații cu un număr mai mic de asistente

medicale pe cap de locuitor, ceea ce indică necesitatea de a acoperi deficitul de asistente medicale prin atragerea de forță de muncă din afară.

Prin abordarea celor două teme, cercetarea din cadrul proiectului DIASPOMED și-a propus să contribuie la o mai bună înțelegere a fenomenului migrației cadrelor medicale, accentul fiind pe diaspora medicală românească.

Referințe (selectie)

- Anghel RG, Botezat A, Coșciug A, Manafi I, Roman M. (2016). International migration, return migration and their effects: A comprehensive review on the Romanian case. *IZA Discussion Papers*.
- Bertoli, S. and Moraga, J. F.-H. (2013). Multilateral resistance to migration. *Journal of Development Economics*, 102, pp. 79-100.
- Brown RP, Connell J. (2004). The migration of doctors and nurses from South Pacific Island Nations. *Social Science & Medicine*; 58: 2193 - 2210.
- Buchan, J.; Wismar, M.; Glinos, I. A.; Bremner, J. & others (2014), Health professional mobility in a changing Europe: new dynamics, mobile individuals and diverse responses., World Health Organization.
- Dornescu V, Manea T. (2013) The Migration of the Romanian Physicians: socio-demographic and economical dimensions. *Revista de Economie Socială*; 3(1): 139-156.
- Klingler, C. and Marckmann, G. (2016). Difficulties experienced by migrant physicians working in German hospitals: a qualitative interview study. *Human Resources for Health*, 14(1), pp. 57.
- Lazarevik, V.; Kongjonaj, A.; Krstic, M.; Malowany, M.; Tulchinsky, T. & Neumark, Y. (2016), Physicians Migration from Western Balkan, *The European Journal of Public Health* 26(suppl 1).
- Ortega, F. and Peri, G. (2013). The effect of income and immigration policies on international migration. *Migration Studies*, 1(1), pp. 47-74.
- Palese, A.; Falomo, M.; Brugnolli, A.; Mecugni, D.; Marognolli, O.; Montalti, S.; Tameni, A.; Gonella, S. & Dimonte, V. (2017), Nursing student plans for the future after graduation: a multicentre study, *International Nursing Review* 64(1), 99--108.
- Rotilă, V. (coord.). (2018). Influența calității vieții profesionale asupra tendinței de migrare pentru muncă a personalului din sănătate. Editura Sodalitas.
- Santos Silva, J. and Tenreyro, S. (2011). Further simulation evidence on the performance of the Poisson pseudo-maximum likelihood estimator. *Economics Letters*, 112(2), pp. 220-222.

Shaghaghi, Abdolreza and Bhopal, Raj S and Sheikh, Aziz. (2011). Approaches to recruiting 'hard-to-reach' populations into research: a review of the literature. *Health Promotion Perspectives* 1(2).

Sturesson, L.; Öhlander, M.; Nilsson, G. H.; Palmgren, P. J. & Stenfors, T. (2019), Migrant physicians' entrance and advancement in the Swedish medical labour market: a cross-sectional study, *Human resources for health* 17(1), 71.

Suciuc, S. M.; Popescu, C. A.; Ciumageanu, M. D. & Buzoianu, A. D. (2017), Physician migration at its roots: a study on the emigration preferences and plans among medical students in Romania, *Human Resources for Health* 15(1), 6.

Szpakowski, R.; Zajac, P. W.; Dykowska, G.; Sienkiewicz, Z.; Augustynowicz, A. & Czerw, A. (2016), Labour migration of Polish nurses: a questionnaire survey conducted with the Computer Assisted Web Interview technique, *Human Resources for Health* 14(1), 24.

Toader, E. (2012), Current opinions of doctors and decisional factors on the migration of the Romanian physicians: a study of several mass-media statements, *Revista de cercetare si interventie sociala* 37, 144.

Vladescu, Cristian, Olsavki, Victor. Migration of nurses: the case of Romania. Management in Health. 2010, vol 13(4).

Wismar, M.; Maier, C. B.; Glinos, I. A.; Dussault, G. & Figueras, J. (2011). Health professional mobility and health systems. Evidence from 17 European countries. WHO Regional Office for Europe.

Proiectul *Dreptate distributivă, democrație și emigrație. O cercetare normativă a politicilor publice din România cu privire la brain drain și la incluziunea electorală a diasporei* (asist. univ. dr. Alexandru Volacu, Facultatea de Administrație Publică, SNSPA) și-a propus următoarele obiective:

Obiectivul general (OG) al proiectului a fost reprezentat de oferirea unei contribuții normative originale cu privire la relația dintre valori politice precum dreptatea sau democrația și fenomenul emigrației, particularizând argumentele pentru cazul diasporei românești. Obiectivul general a fost realizat prin următoarele obiective specifice:

Obiectivul specific 1 (OS1): analizarea normativă a politicilor publice ce vizează contracararea fenomenului de brain drain.

Obiectivul specific 2 (OS2): analizarea normativă a politicilor cu privire la drepturile electorale ale migranților, cu o particularizare asupra contextului legislativ românesc.

Activitățile de cercetare

Proiectul „Dreptate distributivă, democrație și emigrație. O cercetare normativă a politicilor publice din România cu privire la brain drain și la incluziunea electorală a diasporei” a fost construit ca un proiect de cercetare încadrabil în domeniul filosofiei politice analitice. Ca atare, cercetarea a avut un caracter normativ, nefiind necesară culegerea de date și, implicit, realizarea cercetărilor de teren. Astfel, activitățile de cercetare pot fi, după cum am menționat în detaliu și în rapoartele lunare realizate, distinse în 3 categorii: (1) activități de documentare, concretizate în principal prin lecturarea surselor bibliografice relevante pentru cercetările realizate, (2) activități de scriere a articolelor și (3) participarea la evenimente relevante pentru cercetarea desfășurată.

Activitățile de documentare au reprezentat, ca orizont temporal, probabil cea mai amplă activitate de cercetare derulată. Lunile februarie, martie, aprilie și parțial luna mai au fost dedicate lecturării literaturii de specialitate cu privire la brain drain și politicile cu privire la migrație, în vederea scrierii unui draft al articolului științific cu titlul „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice”, ce a fost prezentat în luna iunie la conferința *Association for Social and Political Philosophy 2019 General Conference*, organizată în Newcastle între 24 și 26 iunie 2019. De asemenea, luna septembrie a fost alocată activităților de cercetare cu același scop, articolul fiind rescris în urma comentariilor și feedback-ului primit în cadrul conferinței și, separat, în corespondență personală, și trimis spre publicare în luna octombrie 2019. Ca atare, parcursul unor noi materiale bibliografice a fost necesară în această perioadă. Lunile iulie, august, octombrie și parțial luna noiembrie au fost dedicate lecturării literaturii de specialitate cu privire la alocarea drepturilor electorale, dar și a

parcurgerii legislației românești, a UE (și a câtorva altor state din UE) cu privire la drepturile electorale. Această literatură a fost relevantă pentru scrierea celui de-al doilea articol din cadrul proiectului, cu titlul „Drepturile electorale ale migrantilor în România: o asimetrie nejustificată”, acceptat spre publicare în revista *Perspective politice* (indexată BDI).

Activitățile de scriere a articolelor au ocupat parțial luna ianuarie (abstractul pentru conferința *Association for Social and Political Philosophy 2019 General Conference*), precum și lunile mai și iunie pentru draftul lucrării „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice”, luna septembrie pentru finalizarea lucrării „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice” și octombrie, noiembrie și decembrie pentru lucrarea „Drepturile electorale ale migrantilor în România: o asimetrie nejustificată”.

În fine, în cadrul proiectului am participat la două evenimente relevante pentru activitatea de cercetare. Primul dintre acestea a avut loc în luna februarie, mai exact în data de 20 februarie, evenimentul în cauză fiind un workshop metodologic realizat în proiect, cu participarea colegilor bursieri și a unor cadre didactice din cadrul SNSPA. Perioada de câteva zile precedentă acestui workshop a fost dedicată realizării unei prezentări orale ce a căutat să sintetizeze miza proiectului, precum și metodologia de cercetare și principalele direcții de argumentare vizate. Al doilea a avut loc în luna iunie, mai exact în perioada 24-26 iunie, evenimentul în cauză fiind conferința internațională *Association for Social and Political Philosophy 2019 General Conference*, organizată la Universitatea din Newcastle. În cadrul acestui eveniment am prezentat un draft al lucrării „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice” (lucrare co-autorată și prezentată împreună cu Vlăduț Andrei Terteleac, autorul prezentului raport fiind autorul principal). Ca și în cazul workshopului metodologic, perioadă anterioară conferinței a fost dedicată realizării unei prezentări orale a lucrării.

Întrebări de cercetare

Întrebările de cercetare din cadrul proiectului au fost legate de cele două obiective specifice, acestea fiind independente unul de celălalt.

Primul obiectiv specific, căruia îi corespunde primul articol elaborat în cadrul proiectului, anume „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice” a căutat să răspundă la următoarea întrebare de cercetare: „sunt politicile ce caută să restricționeze emigrația, în scopul de a ameliora efectele negative ale brain drain-ului, justificate?”, această întrebare de cercetare fiind operaționalizată prin apel la setul de politici propus de Gillian Brock, ce caută să restricționeze parțial emigrația din țările în curs de dezvoltare prin (1) serviciu public obligatoriu temporar în aceste țări pentru cetățenii cu calificări înalte ce vor să emigreze și (2) impozitare extraterritorială a acestora în cazul în care ei emigrează.

Al doilea obiectiv specific, căruia îi corespunde al doilea articol elaborat în cadrul proiectului, anume „Drepturile electorale ale migranților în România: o asimetrie nejustificată”, a căutat să răspundă la următoarea întrebare de cercetare: „sunt politice electorale românești cu privire la emigranți justificate?”, această întrebare de cercetare fiind mai specific operaționalizată prin apelul la principalele principii normative de demarcare a demos-ului din literatura de specialitate, anume principiul „tuturor intereselor afectate”, principiul „tuturor subiecților constrânși” și principiul „tuturor părților interesate”.

Considerente metodologice

Proiectul de cercetare propus s-a încadrat în aria filosofiei politice analitice. Ca urmare, au fost utilizate metodele specifice acestei abordări, ce pun accentul pe construcția și evaluarea critică riguroasă a argumentelor filosofice, apelul la intuiții morale prin utilizarea de cazuri factuale și contrafactuale, precum și examinarea politicilor publice în raport cu principii morale pe care le considerăm fundamentale. Acest stil de scriere este cel mai bine vizibil în primul dintre cele două articole, însă este prezent și în al doilea, cu amendamentul că în primul articol este vizată în mod explicit criticarea unei poziții argumentative asumate în literatura de specialitate, în timp ce în al doilea articol este mai degrabă vizată analizarea compatibilității unor prevederi legislative cu anumite principii filosofice. De asemenea, în ceea ce privește dezbatările recente din metodologia filosofiei politice cu privire la distincția între nivelul ideal de teoretizare și cel non-ideal, proiectul de cercetare a fost plasat la nivelul non-ideal, fiind sensibil la contextul contemporan, bazându-se pe date empirice în construcția firelor argumentative și propunând politici publice aplicabile în parametrii lumii sociale actuale.

Arii empirice

Dimensiunea empirică a avut un rol secundar în cercetare, însă acest lucru nu înseamnă că ea a lipsit complet. În privința primului articol, aceasta se regăsește în special în discuțiile despre efectele negative ce pot fi atribuite fenomenului de brain drain, precum și despre modul în care indivizi răspund la anumite tipuri de stimulente ce le sunt oferite prin adoptarea politicilor publice ce caută să le normeze comportamentul. De asemenea, discuțiile despre „măsurarea” dezavantajelor pot fi considerate ca având o dimensiune empirică. În privința celui de-al doilea articol, dimensiunea empirică se regăsește în principal în secțiunea a 2-a, în care este analizat contextul legislativ românesc și cel al Uniunii Europene în ceea ce privește drepturile electorale ale migranților. Informațiile, în acest caz, au fost – bineînțeles – culese direct prin studierea actelor normative relevante.

Cadrul analitic

Cadrul analitic general al cercetării a fost reprezentat de filosofia politică analitică (vezi Blau: 2017 pentru o sinteză metodologică). Specific, literatura de specialitate parcursă pentru primul articol a plecat în mod particular de la disputa dintre Michael Blake și Gillian Brock din cartea *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, publicată în 2015, ce a trasat într-o anumită măsură conturul dezbatelor recente cu privire la restricționarea emigației ca răspuns la problema brain drain-ului. În mod particular ne-am concentrat pe argumentele, și politicele, propuse de Gillian Brock, miza articolului fiind de a arăta de ce acestea sunt problematice. Alte lucrări din acest domeniu au fost de asemenea relevante pentru articolul nostru, câțiva dintre autorii mai importanți fiind J. Carens, K. Oberman, M. Reglitz sau L. Ypi. De asemenea, o parte din dimensiunea de originalitate a articolului a fost furnizată prin modul în care articolul examinează argumentele lui Brock, folosind concepția formulată inițial de R. Dworkin și rafinată recent de T. Parr pentru măsurarea dezavantajului prin apelul la „testul invidiei”.

A doua lucrare a făcut apel în principal la literatura încadrată în ceea ce în limba engleză se numește „the democratic boundary problem”, pe care am redat-o în articol drept problema demarcării demos-ului. În acest caz am utilizat cele trei principii care în prezent cunosc cea mai ridicată popularitate în această literatură principiul „tuturor intereselor afectate”, principiul „tuturor subiecților constrânsi” și principiul „tuturor părților interesate”, făcând apel la lucrările principalilor filosofi politici ce au lucrat în acest cadru, precum A. Abizadeh, R. Baubock, R. Goodin, C. Lopez-Guerra și alții.

Rezultatele cercetării

Rezultatele cercetării sunt reprezentate de:

- (1) participarea la un workshop metodologic. Acesta a fost organizat de SNSPA în data de 20 februarie.
- (2) participarea la o conferință internațională. Aceasta a fost organizată de Universitatea din Newcastle și de ASPP, în data de 24-26 iunie 2019, cu titlul *Association for Social and Political Philosophy 2019 General Conference*. (Anexa 1)
- (3) acceptarea unui articol pentru publicare într-o revistă indexată BDI. Articolul, cu titlul „Drepturile electorale ale migranților în România: o asimetrie nejustificată” a fost acceptat spre publicare în revista *Perspective politice* (FSP-SNSPA). (Anexa 2)
- (4) articol trimis, actualmente în proces de evaluare, la o revistă indexată ISI. Articolul, cu titlul „Brain Drain, the Right to Exit, and Distributive Justice” a fost

trimis spre publicare la revista *Ethical Theory and Moral Practice* (Springer). (Anexa 3)

Din punct de vedere substanțial, există două rezultate principale ale cercetării, acestea fiind în fapt răspunsurile la întrebările de cercetare deschise în secțiunea 2 a raportului. În ceea ce privește discuția despre drepturile electorale ale migranților alocate prin legislația românească, acestea nu își pot găsi întemeierea normativă în niciunul dintre cele mai populare principii cu privire la demarcarea demos-ului, fiind așadar neclar în ce măsură ele ar putea fi justificate. În ceea ce privește discuția despre limitarea brain drain-ului prin politici restrictive în privința emigrației, acestea – cel puțin în varianta propusă de Gillian Brock – sunt normativ problematice deoarece eșuează să ia în considerare multiplele raporturi de avantaje-dezavantaje create în contextul brain drain-ului, și în cele din urmă pun o responsabilitate excesiv de mare pe umerii personalului calificat din țările în curs de dezvoltare, absolvind aproape complet omologii acestora din țările dezvoltate.

Referințe

- Abizadeh, A. (2012), „On the Demos and Its Kin: Nationalism, Democracy, and the Boundary Problem”, *American Political Science Review*, 106 (4), pp. 867-882.
- Abizadeh, A (2008), „Democratic Theory and Border Coercion: No Right to Unilaterally Control Your Own Borders”, *Political Theory*, 36 (1), pp. 37-65.
- Arrhenius, G. (2018), „The Democratic Boundary Problem Reconsidered”, *Ethics, Politics and Society*, 1, pp.89-122.
- Arrighi, J.-T., Baubock, R. (2017), „A multilevel puzzle: Migrants’ voting rights in national and local elections”, *European Journal of Political Research*, 56 (3), pp.619-639.
- Baubock, R. (2015), „Morphing the Demos into the right shape. Normative principles for enfranchising resident aliens and expatriate citizens”, *Democratization*, 22 (5), pp.820-839.
- Baubock, R. (2018), *Democratic Inclusion*, Manchester: Manchester University Press.
- Baubock, R. (2007), „Stakeholder Citizenship and Transnational Political Participation: A Normative Evaluation of External Voting”, *Fordham Law Review*, 75 (5), pp.2393-2447.
- Beckman, L. (2009), *The Frontiers of Democracy: The Right to Vote and its Limits*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Beckman, L. (2006), „Citizenship and Voting Rights: Should Resident Aliens Vote?”, *Citizenship Studies*, 10 (2), pp.153-165.

- Bhagwati, J. (1979), "International Migration of the Highly Skilled: Economics, Ethics and Taxes", *Third World Quarterly*, 1 (3), pp.17-30.
- Bhagwati, J., Dellafar, W. (1973), "The brain drain and income taxation", *World Development*, 1 (1-2), pp. 94-101.
- Blake, M. (2016), "Debating Brain Drain: An Overview", *Moral Philosophy and Politics*, 3 (1), pp.21-35.
- Brennan, J. (2016), *Against Democracy*, Princeton: Princeton University Press.
- Brighouse, H., Fleurbaey, M. (2010), „Democracy and Proportionality”, *Journal of Political Philosophy*, 18 (2), pp.137-155.
- Brock, G. (2016a), "Debating Brain Drain: An Overview", *Moral Philosophy and Politics*, 3(1), pp.7-20.
- Brock, G. (2016b), "Responsibilities in an Unjust World: A Reply to Carens, Kollar, Oberman, and Rapoport", *Law, Ethics and Philosophy*, 4, pp.161-182.
- Brock, G. (2016c), "How should poor developing states blend concern for citizens' needs, liberties, rights, and interests? A defense of some policy proposals", *Ethics and Global Politics*, 9 (1), pp.33504.
- Brock, G., Blake M. (2015), *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, Oxford: Oxford University Press.
- Carens, J. (2016), "Expanding the Brain Drain Debate", *Law, Ethics, and Philosophy*, 4, pp.132-145.
- Dahl, R. (2002 [1989]), *Democrația și criticii ei*, trad. de P. Iamandi, Iași: Institutul European.
- Dumitru, S. (2012), "Skilled Migration: Who Should Pay for What? A Critique of the Bhagwati Tax", *Diversities*, 14 (1), pp.9-23.
- Dworkin, R. (1981), "What is Equality? Part 2: Equality of Resources", *Philosophy and Public Affairs*, 10 (4), pp. 283-345.
- Dworkin, R. (2011), *Justice for Hedgehogs*, Cambridge (MA): Belknap Press.
- Goodin, R. (2007), „Enfranchising all affected interests, and its alternatives”, *Journal of Political Philosophy*, 35 (1), pp.40-68.
- Goodin, R. (2016), „Enfranchising all subjected, worldwide”, *International Theory*, 8 (3), pp.365-389.
- Hidalgo, J. (2017), "The Missing Evidence in Favour of Restricting Emigration", *Journal of Medical Ethics*, 43 (8), pp.564–565.
- Kollar, E., Buyx, A. (2013), "Ethics and Policy of Medical Brain Drain: A Review", *Swiss Medical Weekly*, 143, pp.13845.

- Labonté, R., Packer, C., Klassen, N. (2006), "The perverse subsidy: Canada and the brain drain of health professionals from sub-Saharan Africa", *Policy Options*, pp.74–78.
- Lau, J. (2012), „Two Arguments for Child Enfranchisement”, *Political Studies*, 60 (4), pp.860-876.
- Lopez-Guerra, C. (2005), „Should Expatriates Vote?”, *Journal of Political Philosophy*, 13 (2), pp.216-234.
- Lopez-Guerra, C. (2014), *Democracy and Disenfranchisement: The Morality of Electoral Exclusions*, Oxford: Oxford University Press.
- Miroiu, A. (2009), *Introducere în filosofia politică*, Iași: Polirom.
- Nozick, R. (2007), „Coercion”, în I. Carter, M. Kramer, și H. Steiner (eds.), *Freedom: A Philosophical Anthology*, Malden: Blackwell Publishing, pp.261-277.
- Oberman, K. (2013), "Can Brain Drain Justify Immigration Restrictions?", *Ethics*, 123 (3), pp.427–455.
- Owen, D. (2018), „Populus, demos and self-rule”, in R. Baubock (ed.), *Democratic Inclusion*, Manchester: Manchester University Press.
- Parr, T. (2018), "How to Identify Disadvantage: Taking the Envy Test Seriously", *Political Studies*, 66 (2), pp.306-322.
- Reglitz, M. (2016), "Medical Brain Drain: Free-Riding, Exploitation, and Global Justice”, *Moral Philosophy and Politics*, 3 (1), pp.67-81.
- Robeyns, I. (2017), „Having Too Much”, în J. Knight and M. Schwartzberg (eds.), *NOMOS LVI: Wealth. Yearbook of the American Society for Political and Legal Philosophy*, New York: New York University Press, pp.1-44.
- Saunders, B. (2011), „Defining the demos”, *Politics, Philosophy and Economics*, 11 (3), pp.280-301.
- van Parijs, P. (1998), „The Disfranchisement of the Elderly, and Other Attempts to Secure Intergenerational Justice”, *Philosophy and Public Affairs*, 27 (4), pp.292-333.
- Volacu, A. (2020, *în curs de apariție*), „Voting, Ethics of”, în H. LaFollette (ed.), *International Encyclopedia of Ethics, 2nd Edition*, Malden: Wiley-Blackwell.
- Volacu, A., Dumitru, A. (2019), "Assessing Non-intrinsic Limitarianism", *Philosophia*, 47 (1), pp.249-264.
- Wolff, R.P. (1970), *In Defense of Anarchism*, New York: Harper and Row.
- Ypi, L. (2016), "Sharing the Burdens of the Brain Drain", *Moral Philosophy and Politics*, 3 (1), pp.37-43.

Proiectul *Negocierea identității în contexte transculturale. Perspective desprinse din experiența emigranților români cu studii superioare* (bursier lector univ. dr. Georgiana-Savina Udrea-Negoescu) aduce în discuție procesul de negociere identitară în contextul experiențelor transnaționale ale emigranților români cu studii superioare. Exodul de inteligență, ca parte a migrației internaționale actuale, este un fenomen care s-a extins considerabil odată cu aderarea României la Uniunea Europeană și care marchează dinamica identității sociale a românilor și sentimentele lor de apartenență. Astfel, în era liberalizării călătoriilor, a tehnologiilor comunicaționale noi și a oportunităților infinite de studiu, muncă și rezidență în străinătate, tot mai mulți români dezvoltă identități transnaționale, călătorind în scopuri profesionale sau stabilindu-și rezidență (temporar sau definitiv) în afara țării de origine. Totodată, deși avem de a face cu un fenomen cu impact și consecințe dezastroase la nivelul fiecărui domeniu ce vizează dezvoltarea țării, migrația nu e pusă pe lista problemelor publice și nu se știe mai nimic despre milioanele de români care au părăsit țara și despre viața lor acolo unde au ajuns. Absența discuțiilor serioase cu privire la emigrarea masivă a românilor în spațiul public este o realitate fără echivoc, iar *Strategia națională de cercetare, dezvoltare și inovare* (2014-2022) nu menționează migrația nici măcar o dată printre priorități. Cu toate acestea, statisticile cele mai recente arată că migrația în căutarea unui loc de muncă a devenit un obiectiv important pentru toate categoriile sociale din România și în special pentru tineri (Beciu, Ciocea, Mădroane & Cârlan, 2019). Datele arată, de asemenea, că peste 19% dintre locuitorii apti de muncă ai României, cu vîrste cuprinse între 20 și 64 de ani, locuiesc în diferite țări din UE (Biroul de statistică al Comisiei Europene, Eurostat, 2017).

În acest context, pe baza unei metodologii de cercetare calitative, fundamentate pe interviuri în profunzime semi-structurate, prezentul proiect se concentrează pe aspecte mai puțin analizate de literatura dedicată studierii fenomenului „brain-drain”, anume pe efectele translocării teritoriale asupra sentimentelor de apartenență ale migranților români și pe modul în care noile practici și contexte transnaționale contribuie la redefinirea atributelor lor identitare. Premisa în jurul căreia se construiește întregul demers este aceea că înțelegerea provocărilor cu care emigranții români se confruntă zi de zi și, mai ales, a celor identitare, poate conduce la formularea unor politici publice care să încurajeze fenomenul „brain-regain”. Altfel spus, numai înțelegând realitatea de zi cu zi a acestor oameni, putem identifica soluții care să fie transpuse în politici publice vizând limitarea emigrării masive a românilor și/ sau încurajarea revenirii lor în țară.

Folosind cadrul analitic constructivist, *definiția conceptului de identitate propusă la nivelul proiectului* integrează două dimensiuni principale: identitatea ca *percepție a sinelui* în

raport cu celălalt și identitatea ca proces social, ce are la bază o negociere simbolică realizată în cadrul interacțiunii sociale (Berger & Luckmann, 1966; Cooley, 1902; Goffman, 1959; Mead, 1934). Astfel, identitatea nu este înțeleasă ca entitate singulară, fixă, unică, ci este analizată din perspectiva identităților multiple, hibride, care sunt construite și asumate contextual (Brubaker & Cooper, 2000; Jenkins, 2008; Straubhaar, 2008, etc.).

Obiectivele și activitățile de cercetare

a. Obiective generale/specifice

Dincolo de studiile care explorează cauze, mecanisme și implicații economice și demografice ale exodului de inteligență, există foarte puține cercetări, cel puțin în plan autohton, care se concentrează pe schimbările pe care experiența relocării teritoriale, marcată de provocări și practici sociale noi, le determină la nivelul identității indivizilor, a felului în care aceștia negociază înțelesuri, credințe, loialități și sentimente de apartenență față de țara gazdă, de cea de origine, dar și de Europa. În completarea acestor studii, prezentul demers empiric își fixează următoarele *obiective*:

- (1) să detalieze motivele și argumentele care stau la baza deciziei de emigrare a cetățenilor români cu studii superioare;
- (2) să analizeze modul în care se reconfigurează/ redefină identitățile în contextul experienței transculturale a emigrării;
- (3) să identifice percepțiile respondenților cu privire la palierele identitare pe care experiența emigrării le accentuează și contextele lor de manifestare (identitate națională, europeană, a țării gazdă, lipsă de identitate);
- (4) să exploreze ce înseamnă să fii/ să te simți român în contextul emigrării (valori și sensuri, simboluri eterne, practici culturale) și cum se redefinește sentimentul de apartenență la țara de origine după experiența îndelungată a străinătății;
- (5) să identifice percepțiile emigrantilor români asupra condițiilor care ar putea stimula întoarcerea lor în România și limitarea fenomenului “brain-drain”;

b. Activități de cercetare

Activitatea de cercetare a debutat cu stabilirea unei bibliografii cuprinzătoare în legătură cu tema proiectului de cercetare, care a fost îmbogățită și actualizată constant. A urmat apoi edificarea cadrului analitic, prin recenzarea literaturii de specialitate pe subiectul propus de proiect. Au fost întocmite fișe de lectură pornind de la principalele concepe

analitice care structurează proiectul: diaspora, migrație, transnaționalism, brain-drain, brain-regain, identitate, identitate națională, identități diasporice etc. În paralel cu activitatea de “literature review”, în primele două luni ale anului curent (ianuarie și februarie):

- am pregătit și trimis spre evaluare un abstract pentru conferința internațională *The Migration Conference (TMC2019)*, cea mai mare conferință de profil din Europa, ce reunește peste 150 de sesiuni paralele pe tema migrației și o sută de keynote speakeri recunoscuți, care s-au remarcat prin publicarea unor lucrări de bază pe migrație (Prof. Ibrahim Sirkeci, Prof. Michela Pellicani, Prof. Jeffrey H. Cohen, Prof. Philip L. Martin etc.). Conferința a fost organizată de Departamentul de Studii Politice al Universității Aldo Moro, Bari și a avut loc în orașul omonim, în perioada 18-20 iunie. Titlul lucrării propuse de mine și acceptate spre prezentare a fost: *Romanian emigrants and the negotiation of identities in transnational contexts*;
- am pregătit și susținut o prezentare a proiectului meu pentru workshop-ul metodologic din data de 20.02.2019, în cadrul căruia am primit feedback detaliat privind design-ul metodologic al proiectului de cercetare;
- am integrat feedback-ul obținut în cadrul workshop-ului de la persoane cu expertiză în sfera cercetării empirice, aducând completări utile la secțiunea de metodologie a proiectului (metodă, instrument, corpus);

În lunile martie-aprilie am construit și pretestat ghidul de interviu pe baza obiectivelor de cercetare și a referințelor consultate. A urmat rafinarea acestuia în funcție de răspunsurile obținute în cadrul pretestării și stabilirea formei finale în care urma să fie aplicat. În continuare, am identificat și contactat potențiali participanți la interviu din grupul țintă avut în vedere. Interviurile s-au desfășurat atât față în față cât și pe Skype, din rațiuni de agenda sau de distanță fizică dintre interviewator și respondenți.

Lunile mai și iunie au fost alocate în special realizării de interviuri și transcrierii acestora. O altă activitate din această perioadă a vizat pregătirea lucrării de prezentat în cadrul conferinței *The Migration Conference* și deplasarea la Bari (17-21.06). Lucrarea menționată anterior, *Romanian emigrants and the negotiation of identities in transnational context* a adus în discuție transformările identitare pe care experiența părăsirii țării natale în scopul construirii unei vieți noi în afara le atrage după sine, punând accent pe diseminarea câtorva rezultate preliminare oferite de interviuri. O altă lucrare legată de tema și conceptele dezvoltate în cadrul acestui proiect de cercetare (*Is my story still my own if you are telling it? An analysis of mediation in documentaries about Romanian migrants*, pregătită împreună cu conf. univ. dr. Mălina Ciocea) a fost prezentată în cadrul conferinței *Sixth International Visual Methods Conference*, care a avut loc la București, în perioada 16-19 iulie 2019.

În lunile septembrie și octombrie au fost finalizate cele 30 de interviuri în profunzime semi-structurate (care stau la baza cercetării de față), transcripturile lor, precum și raportul de cercetare care a scos în evidență cele mai importante rezultate în acord cu obiectivele și întrebările de cercetare care au fundamentat acest demers empiric. Am început, de asemenea, să lucrez la un capitol pentru volumul *Patterns of Europeanization in Central and Eastern Europe*, pe care îl editez împreună cu conf. univ. dr. Loredana Radu, și care va fi publicat la editura comunicare.ro. (ISBN 978-973-711-620-8) în prima parte a anului următor. Capitolul, intitulat *The dynamics of the Romanian migrants' identity in the context of the brain drain phenomenon* reprezintă cel mai important livrabil al acestui demers de cercetare și își propune să exploreze dinamica identității cetățenilor români cu studii superioare care au emigrat în căutarea unui stil de viață superior celui de acasă și și-au stabilit rezidență în Franța de cel puțin 5 ani, aceasta fiind una dintre destinațiile favorite ale emigrantilor români care aleg să rămână în Europa (Roman et al., 2012).

Ultima parte a anului în calitate de bursier Spiru Haret a fost alocată pregătirii materialelor/ livrabilelor necesare raportării finale și elaborării raportului final de activitate.

Întrebări de cercetare

IC1: Care sunt motivele pentru care cetățenii români cu studii superioare emigrează și care sunt criteriile în funcție de care își aleg țara de destinație?

IC2: Cum se “negociază”/ reconfigurează identitățile în contextul experienței transculturale a emigrării?

IC3: Ce înseamnă să fii/ să “te simți” român în contextul emigrării și cum se redefinește sentimentul de apartenență la țara de origine când avem toate aceste fluxuri migratorii și oameni care și-au construit o viață nouă în afara României?

IC4: În ce măsură înțelegerea provocărilor identitare poate conduce la formularea unor politici publice care să încurajeze fenomenul “brain-regain”?

Considerente metodologice

Pornind de la premisa că oamenii articulează diferite identități în funcție de contextul interacțiunii, interlocutori, necesitățile sau activitățile de moment, cercetarea de față propune o abordare calitativă exploratorie, constând într-o anchetă pe bază de *interviu în profunzime semistructurat* (Babbie, 2010; Chelcea, 2001; Seidman, 2006) pentru a explora dinamica identității indivizilor care migrează de la o cultură la alta. Accentul este pus pe modul în care participanții înțeleg și experimentează propriile identități sociale (individuale și colective),

dar și pe măsura în care anumite (auto)identificări (cu țara de origine, cu țara gazdă, cu comunitățile diasporice etc.) le afectează deciziile, comportamentul sau interacțiunile de zi cu zi.

Metodologia aleasă rezonează cu apelul lui Daly (2007) pentru studii care să examineze sejururile interculturale prin prisma unei analize calitative detaliate a experiențelor personale, pentru o înțelegere mai profundă a timpului petrecut în stăinătate și a modului în care acesta poate provoca modificări la nivelul individului. De asemenea, perspectivele calitative propun o radiografie mult mai amănunțită a subiectului cercetării, relevând informații bogate care nu transpar din statistici sau chestionare (De Fina, 2003). Cu alte cuvinte, astfel de studii nu numai că ar putea face mai bine cunoscută realitatea acestor oameni în profunzimea ei și vizibilă dincolo de studiile cantitative, dar, în același timp, ar putea fi extrem de relevante în formularea politicilor publice care să favorizeze retenția forței de muncă calificate și să faciliteze întoarcerea acasă a emigranților, contribuind la ceea ce literatura de specialitate numește “brain-regain”.

Interviurile pe baza cărora au fost formulate răspunsuri pentru întrebările de cercetare enunțate anterior au fost conceptualizate ca forme conversaționale și s-au desfășurat atât față în față, cât și prin intermediul tehnologiilor de comunicare specifice mediului online (Skype), atunci când interacțiunea directă nu a fost posibilă. Ele au avut la bază un ghid orientativ de întrebări deschise și o durată cuprinsă între 45 și 70 de minute. În vederea analizării și interpretării datelor furnizate, toate interviurile au fost înregistrate audio și transcrise literal. Întrebările din ghidul de interviu au urmărit să evidențieze motivele emigrării, felul în care se definesc/ (auto)clasifică emigranții români cu studii superioare în ceea ce privește apartenența la grup (în raport cu alți actori diasporici, reprezentări ale mass media și ale politicienilor atât în țara gazdă, cât și în cea de origine), rolul contextelor sociale și al diferitelor interacțiuni în acest proces, modul în care este percepță/ negociată relația dintre identitatea națională și cea a țării gazdă (în termeni de convergență, complementaritate, excludere mutuală etc.), atitudinea “celorlalți” (locuitori ai țării gazdă, colegi de serviciu, conaționali, alți internaționali) față de românii din diaspora, în general, și față de ei, în particular, și cum le-a influențat aceasta adaptarea la/ integrarea în cultura adoptivă și felul în care se văd/ definesc pe ei însiși (stereotipuri, statut și prestigiu social) etc. Având în vedere importanța generală a autocategorizării, a autoreflexivității, ceea ce indivizii percep și spun despre ei însiși („active individual identifications”, Favell et al., 2011), semnificațiile pe care le negociază în legătură cu identitățile lor colective sunt elemente ce trebuie aduse în prim plan dacă dorim să înțelegem în profunzime realitatea lor de zi cu zi, comportamnetul și atitudinile afișate pe acest continuum al traiului „aici” și „acolo”. Alte întrebări s-au concentrat pe planurile de

viitor ale emigranților români și pe măsura în care întoarcerea în România ar putea reprezenta o prioritate sau, cel puțin, o opțiune într-un orizont mai mult sau mai puțin îndepărtat.

Lotul de conveniență a fost alcătuit din 30 de emigranți români cu studii superioare (medici, profesori, asistenți sociali, juriști), având vârsta cuprinsă între 30 și 45 de ani și rezidență în Franța de cel puțin 5 ani.

Arii empirice

Corpusul analizei propriu-zise a constat în cele 30 de transcripturi rezultate în urma celor 30 de interviuri semi-structurate în profunzime realizate în cadrul proiectului. După o revizuire detaliată a transcripturilor, a urmat o analiză calitativă a conținutului acestora. O schemă generală a fost elaborată pe baza mai multor teme/ categorii de analiză care au decurs din întrebările și obiectivele cercetării. Temele au fost clasificate în subteme, combinând elemente similare, dar menținând, totodată, o comparație constantă a datelor furnizate de către participanți.

Cadrul analitic

Fenomenul migrației internaționale și, în special, „emigrarea creierelor” (în căutarea unui loc de muncă, a unei educații mai bune sau a unui stil de viață superior celui de acasă) s-a extins considerabil de la aderarea României la Uniunea Europeană în 2007 și continuă să fie o problematică dezbatută intens, marcând identitatea culturală a românilor. “Dizolvarea” granițelor, boom-ul tehnologic, precum și accesul crescut la diferite resurse au determinat un număr tot mai mare de români să aleagă să trăiască într-o țară străină. Date foarte recente arată că peste 19% dintre locuitorii apti de muncă ai României, cu vârste cuprinse între 20 și 64 de ani, locuiesc în diferite țări din UE (Biroul de statistică al Comisiei Europene, Eurostat, 2017). Din statistici la fel de actuale, precum un raport recent al ONU, aflăm că România a intrat în anul 2015 în topul celor 20 de țări care au devenit sursă a migranților la nivel mondial (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2016), iar ritmul de creștere a migrației internaționale, cu 7,3% pe an, plasează țara noastră pe locul al doilea, după Siria, cu o ascensiune de 13,1%. Potrivit datelor publicate în anul 2015 de către Curtea de Conturi a României, un număr de aproximativ 480.000 de persoane cu studii superioare au părăsit România în intervalul 1997-2013, cauzând o diminuare serioasă a forței de muncă specializate la nivelul țării (fenomen care este departe de a se fi încheiat). Roman și colaboratorii săi (2012) arată că jumătate dintre români cu studii superioare care au emigrat au preferat țări din afara UE, precum Canada, destinație favorită pentru 54% dintre

emigranții români din această categorie. Cei care au rămas în Europa s-au îndreptat către țări precum Elveția (50%), Marea Britanie (46%), Germania sau Franța, conform acelorași date.

România este și pare că va continua să fie o țară de emigrare, fenomenul constituind cea de a doua cauză principală a scăderii numărului de locuitori. Diaspora românească însumează, actualmente, cifre record de peste 4 milioane de indivizi, dintre care peste 2,5 milioane sunt tineri și mulți dintre ei au studii superioare. În plus, conform estimărilor privind scăderea populației până în anul 2050, România ocupă a șaptea poziție la nivel mondial, cu o reducere de 16,7% a populației (United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017). Totodată, românii sunt plasați pe primul loc în topul clasamentelor între națiuni privind obținerea cetățeniei altui stat membru UE. Astfel, potrivit datelor Eurostat, în 2015, de exemplu, peste 28.000 de români au obținut cetățenia italiană (50,7%), germană (10,7%) sau ungară (9,2%).

Procesul migrației profesionale, particularitățile și mecanismele sale au fost analizate din perspective diferite de către cercetători din domenii de activitate diverse (Bălan & Olteanu, 2017; Goschin, Roman, & Danciu, 2013; Boeri, 2012; Docquier & Rapoport, 2012; Driouchi, Boboc, & Zouag, 2009; Beine, Docquier, & Rapoport, 2001). În ceea ce privește cauzele fenomenului “brain drain” în România și motivele care-i determină pe români să aleagă drumul emigrării, cercetătorii evocă speranța la o viață mai bună, câștiguri financiare mai mari, dorința de aflare la nivel internațional, imposibilitatea găsirii unui loc de muncă potrivit în România, guvernarea slabă a țării, ocazia de a se reuni cu alți membri ai familiei stabiliți în alte state și oportunitatea de a începe o afacere nouă (Boncea, 2015; Goschin et al., 2013; Mayr & Peri, 2009). Alte cercetări arată că posibilitatea de a studia în străinătate crește semnificativ probabilitatea de a ajunge un migrant calificat, astfel, universitățile și școlile figurează ca principale „surse” pentru această categorie. În acest sens, autori precum Hugo (2002), Khadria (2001) sau Salt (1997) dezvăluie că cei mai mulți dintre studenții care au plecat la studii în străinătate și-au continuat activitatea profesională în țara adoptivă, întorcându-se în cea natală doar pentru perioade scurte de timp, în vizită sau în vacanță.

Consecințele multiple ale acestui fenomen, atât la nivel național cât și internațional, au fost, de asemenea, intens dezbatute. Pentru România, spun cercetătorii, pericolul cel mai mare îl reprezintă scăderea (și chiar absența) personalului calificat în cele mai importante domenii de activitate care contribuie la economia țării (Bălan & Olteanu, 2017; European Commission, 2017). În condițiile unei emigrări continue, în special a tinerilor, precum și ale unui fenomen „brain regain limitat”, Comisia Europeană atrage atenția asupra faptului că România riscă să piardă resurse suplimentare de forță de muncă. La rândul său, această pierdere poate încetini creșterea productivității și convergența veniturilor și poate afecta

negativ creșterea economică potențială (Comisia Europeană, 2017). Pe de altă parte, pe măsură ce foarte mulți tineri calificați aleg să profeseze în străinătate, eforturile României de a școlariza la nivel superior populația Tânără sunt anulate de emigrarea acestora către țările membre ale Uniunii Europene. Cu alte cuvinte, România „subvenționează calificarea superioară a forței de muncă europene”, cheltuind sume considerabile din surse publice și private pentru școlarizarea de nivel superior, în timp ce beneficiile acestor eforturi financiare se externalizează (Curtea de Conturi a României, 2015).

Există și autori care accentuează efectele pozitive ale migrării intelectuale asupra țării din care provin migranții, precum creșterea remiterilor bănești ale românilor din străinătate sau scăderea șomajului (Horváth & Anghel, 2009). În aceeași ordine de idei, Pănescu (2003) vorbește despre stabilirea unor relații solide între diaspora și țara de origine, prin proiecte de cercetare comune, conferințe, reuniuni, cursuri de specialitate și de perfecționare realizate între agenții guvernamentale, între organizații non-profit etc. Diasporele științifice stabilite în străinătate (Solimano, 2002) au ca scop principal punerea în contact și asigurarea schimbului de cunoștințe dintre oamenii de știință din întreaga lume. Totodată, în anumite cazuri, se consideră că unii emigranți cu pregătire universitară se vor întoarce acasă cu un posibil capital finanțiar și deprinderi și cunoștințe ce pot conduce la dezvoltarea țării de origine (Le, 2008).

Dincolo de studiile care aduc în prim plan cauze, mecanisme sau consecințe ale exodului de inteligență la nivel economic, demografic, social etc., există un număr mult mai mic de cercetări care își propun să exploreze *implicațiile translocării teritoriale la nivelul sentimentelor de apartenență ale migranților* (români) și a modului în care noile practici și contexte transnaționale contribuie la *redefinirea atributelor lor identitare*. Cu toate acestea, literatura de specialitate documentează faptul că, atunci când oamenii părăsesc mediul lor natal și se mută într-o altă cultură, la nivelul valorilor, atitudinilor, comportamentelor și chiar al sentimentelor lor de apartenență se produc modificări semnificative. Altfel spus, în urma tranziției socio-culturale, identitatea lor devine supusă schimbării și *negocierii* permanente cu cei din jur, pentru a putea acomoda și integra informații, provocări, practici și experiențe noi (Kim, 2001; Ryder et al., 2000; Ting-Toomey, 2005). Aceste transformări sau negocieri identitare reprezintă un proces firesc, natural, întrucât identitățile noastre nu sunt fixe sau universale, ci *construite* în funcție de mediul cultural, social și geo-politic al indivizilor, dezvoltate și *negociate* în interacțiunile cu *ceilalți* (Brubaker & Cooper, 2000; Erikson, 1968; Jenkins, 2008), care joacă un rol esențial în modul în care ne percepem și ne definim pe noi însine (Checkel & Katzenstein, 2009; Fligstein, 2009). Identitățile nu sunt, aşadar, moștenite, statice sau unice; ele se construiesc prin acțiune, interacțiune și instituționalizare și implică

întotdeauna procese de clasificare, de includere și excludere din grupurile și subgrupurile umane (Mummendey & Waldzus, 2004). Având importante dimensiuni psihologice și sociologice, identitatea fiecărei persoane suferă, de-a lungul timpului, diverse transformări, în funcție de situație, de activitatea desfășurată, de așteptările celorlalți, de structurile și ideologiile societății (Brubaker & Cooper, 2000; Craib, 1998; Goffman, 1959).

Negocierile identitare au loc atât la nivel individual (în spațiul intim, personal), cât și social (în spațiul public). Ele sunt înțelese adesea ca procese de interacțiune tranzacțională prin care indivizi aflați într-o situație interculturală încearcă să se afirme, să definească, să modifice, să conteste și / sau să susțină imaginile de sine și pe ale celorlalți (Ting-Toomey, 2005). Pentru a negocia identitățile culturale și etnice cu oameni din diverse culturi, indivizi trebuie să înțeleagă conținutul valoric al identităților lor culturale (standardele sau așteptările pe care oamenii le au în minte atunci când fac evaluări ale evenimentelor, obiectelor sau persoanelor).

În era contemporană a migrației, a comunicării globale și a progreselor tehnologice, numărul posibilelor identități sociale a crescut semnificativ. Pe de o parte, genul, vârsta, clasa și religia continuă să fie influente, în timp ce loialitățile profesionale, civice și etnice au proliferat, implicând populații tot mai numeroase pe Glob (Smith, 1992). Deși se consideră cel mai adesea că identitatea națională transcende toate celelalte „loialități”, devenind norma culturală și politică a individului (Risse, 2001; Robyn, 2005), în zilele noastre oamenii acumulează foarte multe „loialități” distințe, care sunt mai degrabă convergente decât conflictuale. În plus, ele sunt flexibile și fluide, ca o consecință a diverselor situații la care sunt expuse tot mai multe persoane în urma călătoriilor întreprinse, a interacțiunii crescute și a provocărilor noi cu care se confruntă într-o lume extrem de dinamică. O situație culturală particulară este fluxul forței de muncă calificate (“high skilled”) dinspre țările foste comuniste (cum este și România) spre țările occidentale, situație ce relevă un sens hibridizat al aparteneței (Boccagni, 2012) și strategii identitare noi (Beciu, 2013), discutate aplicat în secținea de rezultate ale proiectului.

Rezultatele cercetării

În cele ce urmează, vor fi expuse succint câteva dintre rezultatele principale ale cercetării. Cele mai multe dintre acestea vor fi analizate în profunzime și diseminate în cadrul lucrărilor ce urmează a fi publicate în perioada următoare.

IC1 – Aproape în unanimitate, persoanele interviewate situează într-un top al argumentelor luate în calcul pentru decizia emigrării speranța într-un trai mai bun,

dezvoltarea profesională, accesul la practicarea meseriei pentru care s-au pregătit în țară într-un mediu performant, dotat corespunzător, și dezamăgirea provocată de sistemul social și politic de acasă. Astfel, ca tendință generală, respondenții se percep și definesc pe ei însiși ca persoane care au profitat de un context social favorabil, mediat pentru ei adesea de prieteni și rude. Foarte mulți dintre cei interviewați au declarat că atunci când au ajuns în Franța aveau deja interviuri stabilite pentru locurile de muncă vizate și cunoștințe/ prieteni care să le ofere un loc de cazare din prima zi acolo: „Când am ajuns, aveam deja un interviu pentru job și un loc unde să stau, cel mai bun prieten al meu a aranjat totul pentru mine” (Ștefan, 37 de ani). Un alt segment al persoanelor interviewate menționează alegerea Franței mai întâi pentru studii, apoi pentru construirea unei cariere și a unei vieți “civilizate”, cu oportunități reale de dezvoltare personală și profesională, pachete salariale competitive, lucru într-un mediu internațional, acces la aparatură de ultimă generație, aprecierea și recunoașterea efortului depus zi de zi. Munca devine un instrument de legitimare pentru cele mai multe dintre persoanele interviewate, statutul lor este negociat într-o paradigmă de lucru, relațiile cu oamenii din țara gazdă sunt construite și întreținute mai ales prin muncă. Conform propriilor dezvăluiri, majoritatea muncesc mult, însă sunt mulțumiți “de banii câștigați și de nivelul de viață de aici”, în timp ce în România munca grea este rareori plătită corespunzător.

IC2 – În ceea ce privește modul în care își înțeleg și experimentează propria identitate, majoritatea respondenților menționează asumări contextuale ale diferitelor paliere identitare pe care nu le resimt ca fiind conflictuale, ci mai degrabă complementare. Cei mai mulți se definesc ca “români care trăiesc în Franța”, uneori ca “cetățeni ai lumii”, „europeni”, dar niciodată „francezi”. Așa cum arată și literatura de profil, situațiile în care se află, interlocutorii sau activitățile de moment joacă un rol definiitoriu în activarea unei identități naționale, culturale, civice, politice etc. După cum respondenții însiși afirmă, cel mai adesea le este ușor să oscileze între sentimente de apartenență diferite în funcție de nevoi sau priorități. Chiar dacă nu s-au gândit niciodată la această dinamică a propriei identități și la felul în care lucrurile și ei însiși evoluează și se redefineste constant prin prisma apartenențelor multiple (generate de activități și interacțiuni multiple), cei mai mulți dintre respondenți vorbesc natural despre identitate ca o construcție pe mai multe niveluri, un proces supus schimbării și negocierii constante cu cei din jur. Deși, după cum am menționat anterior, rezultatele arată că diverse contexte pun în lumină diferite fațete identitare, identitatea națională este cea mai puternică și cea mai vizibilă pentru fiecare dintre participanții în cadrul acestei cercetări. La acest nivel al discuției, este necesară o precizare, anume că există două tendințe în privința asumării și exprimării identității naționale – ca identitate unică („Singura și singura mea identitate este cea românească, indiferent unde aleg să trăiesc”) sau ca

identitate primordială, puternică, fundamentală, dar urmată de alte posibile identificări, ce evidențiază interacțiunea dintre mai multe straturi de apartenență în acord cu contextual și interacțanții („Sunt româncă, m-am născut româncă, asta sunt eu. Dar m-am căsătorit cu un francez, avem doi copii și locuiesc de mulți ani aici, aşa că mă simt atașat și de țara mea adoptivă. Și asta fără să mă consider mai puțin româncă”). Identitatea națională devine mai puternică în preajma altor români (când merg la slujbele religioase, când petrec sărbători împreună, când gătesc preparate tradiționale pentru invitații lor de alte naționalități, când recomandă România ca destinație turistică). Identitatea culturală este păstrată și promovată prin tradițiile, obiceiurile și ritualurile prezervate și reconstruite în grupuri mici, iar biserică joacă un rol esențial în acest proces. Dincolo de această auto-identificare/ auto-clasificare ca “români”, apartenența la România este construită și redefinită constant printr-o atribuire externă influențată social. Și aici un rol destul de important este jucat de stereotipuri, prejudecăți, statut și prestigiu social.

IC3 – Un alt rezultat al cercetării arată că majoritatea românilor intervievați se simt mândri de originea lor, în ciuda faptului că uneori sunt tratați prin prisma stereotipurilor negative asociate României. De asemenea, cei mai mulți sunt convinși de faptul că identitatea lor națională a căpătat valențe noi în stăinătate, devenind mai puternică și mai conștientizată, poate chiar mai asumată după emigrare („Am observat cât de mult îmi iubesc țara, pe oamenii mei... Am devenit mai conștientă de România după ce am părăsit țara”; „Simt că am devenit mult mai român, mult mai legat de țara mea după ce m-am mutat în Franța”). A fi român este, pentru respondenți, despre identitate, limbă, credință, tradiții, gustul mâncării adevărate, dorul de prietenii autentici, revenirea “acasă” de sărbători și în concedii, „țara lăsată în urmă, dar purtată în suflet”. Totodată, a fi român în diaspora este despre curaj, depășirea limitelor, încredere în forțele proprii, provocări, o luptă constantă pentru câștigarea respectului celorlalți, dar și despre un tip de pragmatism, care te ajută să înțelegi că acest nou statut poate aduce nenumărate beneficii, pe care în țară nu le obții la fel de ușor. Nu este, însă, niciodată despre rușine, deși interacțiunile cu străinii se limitează, uneori, la stereotipii, prejudecăți și o rememorare a României comuniste, imagine pe care intervievații simt nevoie să o combată cu răbdare de fiecare dată.

IC4 – În ceea ce privește planurile de viitor, mai mult de o treime dintre respondenți sunt de părere că vor rămâne în Franța definitiv, pentru că au o carieră de care sunt mândri acolo, și-au întemeiat familii (uneori cu parteneri francezi) și duc o viață la care nu ar mai avea access, încă, în România. Există, însă, și respondenți (aproximativ un sfert) pentru care decizia de a locui și munci în Franța nu este una definitivă, însă nici nu iau în calcul întoarcerea în țara natală într-un orizont definit de timp. Totuși, cei mai puțini dintre

participanții la interviu sunt aceia care par convinși că vor îmbătrâni în țara lor de origine, după ce-și vor asigura un trai decent muncind în Franța. Consider că aceste date pot fi relevante pentru decidenții politici care adesea par să privească emigranții români ca pe niște oameni care trăiesc în tranzit, între „aici” și „acolo”, și care sunt gata să se întoarcă „acasă” într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat. Politienii par să ignore faptul că mulți (poate cei mai mulți dintre) români din diaspora și-au definit deja realitatea noi (unii și-au cumpărat case, au pus bazele unei familii, și-au făcut prieteni noi) sau că au părăsit România după lupte îndelungate, după ce au înțeles că numai plecarea le poate oferi (dacă nu lor, măcar copiilor lor) lucrurile la care nu au reușit să ajungă rămânând „acasă”.

Referințe (selecție)

- Babbie, E. (2010). *Practica cercetării sociale*. Iași: Polirom (trad. de Sergiu Gherghina, George Jiglau, Monica Andriescu).
- Bălan, M., & Olteanu, C. (2017). Brain Drain In The Globalization Era: The Case Of Romania. *Annals-Economy Series*, 3, 26-35.
- Beciu, C. (2013). “Aici” și “Acolo”. Strategii identitare în dezbatările despre migrația forței de muncă. *Revista română de sociologie*, serie nouă, anul XXIV, nr. 5–6, 369–386.
- Beine, M., Docquier, F., & Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of Development Economics*, 64(1), 275-289.
- Berger, P., & Luckman T. (1966). *The social construction of reality*. London: Penguin.
- Boeri, T. (2012). *Brain drain and brain gain: The global competition to attract high-skilled migrants*. Oxford University Press.
- Boncea, I. (2015). Turning brain drain into brain gain: evidence from Romania’s medical sector, *Procedia Economics and Finance*, (20), 80–87.
- Brubaker, R., Cooper, F. (2000). Beyond ‘Identity’. *Theory and Society*. 29(1), 1-47.
- Checkel, J.T., & Katzenstein, P.J. (2009). The Politicization of European Identities. In J.T. Checkel, & P.J. Katzenstein (Eds.). *European identity* (pp. 1-25). Cambridge University Press.
- Craig, Ian (1998). *Experiencing identity*. London: Sage Publications.
- Curtea de Conturi a României (2015). Analiza fundamentării și evoluției situației obiectivului privind creșterea procentului absolvenților de învățământ superior, în conformitate cu prevederile Strategiei Europa 2020. Accesat la data de 04.12.2018, la adresa: <http://www.curteadeconturi.ro/Publicatii/SINTEZAAPInvsup.pdf>.

De Fina, A. (2003). *Identity in Narrative. A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins B.V.

Docquier, F., & Rapoport, H. (2012). Globalization, brain drain, and development. *Journal of Economic Literature*, 50(3), 681-730.

Driouchi, A., Boboc, C., & Zouag, N. (2009). Emigration of Highly Skilled Labor: Determinants & Impacts. Accesat la data de 01.12.2018, la adresa: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/21567/1/skilledlabor.pdf>.

Erikson, H. E. (1968). *Identity, youth and crisis*. New York: W. W. Norton Company.

European Commission. (2017). Country Report Romania 2017. Accesat la data de 03.12.2018, la adresa: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-romania-en.pdf>.

Eurostat. (2017). Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34. Accesat la data de 03.12.2018, la adresa: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=yth_educ_020&lang=en.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City, NY: Doubleday – Anchor.

Goschin, Z., Roman, M., & Danciu, A.-R. (2013). The brain drain phenomenon in Romania. Magnitude, characteristics, implications. *Revista Economică*, 65(5), 190–206.

Horváth, I., & Anghel, G., R. (2009). Migration and its consequences for Romania. *Südosteuropa*, 57(4), 386.

Hugo, G. (2002). Migration policies designed to facilitate the recruitment of skilled workers in Australia. *International Mobility of the Highly Skilled*. Paris: OECD, 2.

Institutul Național de Statistică. (2017). Populația rezidentă la 1 ianuarie 2017 în scădere cu 122,0 mii persoane. Accesat la data de 03.12.2018, la adresa: http://www.insse.ro/old/sites/default/files/com_presa/com_pdf/poprez_ian2017r.pdf.

Jenkins, R. (2008). *Social Identity* (3rd ed.). New-York: Routledge.

Mayr, K. & Peri, G. (2009). Brain drain and brain return: theory and application to Eastern-Western Europe. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 9 (1), 1–52.

Mummendey, A. & Waldzus, S. (2004). Inclusion in a super-ordinate category, ingroup prototypicality, and attitudes towards out-groups. *Journal of Experimental Social Psychology*. 40, 466–477.

Pănescu, C., A. (2003). Brain Drain and Brain Gain: A New Perspective on Highly Skilled Migration, București, Academia Diplomatică, Ministerul Afacerilor Externe, p. 112.

Robyn, R. (2005). Introduction: national versus supranational identity in Europe. In R. Robyn (Ed.). *The Changing Face of European Identity* (pp. 1-16). London & New-York: Routledge.

Roman, M., Goschin, Z., Roman, M., Popa, A., & Ileanu, B. V. (2012). *Emigrația românească. Implicații economice și demografice*. București: Editura ASE.

Salt, J. (1997). International movements of the highly skilled, Paris: OECD Publishing, Occasional Papers, Nr. 3, p. 5. Accesat la data de 04.12.2018, la adresa: <http://www.oecd.org/dataoecd/24/32/2383909.pdf>.

Seidman, I. (2006). *Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and the Social Science* (3rd Ed.). New-York: Teachers College Press.

Smith, A.D. (1992). National Identity and the Idea of European Unity. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-). 68(1), 55-76.

Solimano, A. (2002). Globalizing Talent and Human Capital: Implications for Developing Countries. Santiago, Chile: ECLAC. United Nations Publication. Accesat la data de 04.12.2018, <http://www.andressolimano.com/articles/migration/Globalizing%20Human%20Capital,%20manuscript.pdf>.

Straubhaar, J. D. (2008). Global, Hybrid or Multiple? Cultural Identities in the Age of Satellite TV and the Internet. *NORDICOM Review*, 29(2), 11-29.

Ting-Toomey, S. (2005). Identity negotiation theory: crossing cultural boundaries. In W.B. Gudykunst (Ed.), *Theorizing about Intercultural Communication* (pp. 211 - 234). Thousand Oaks, CA: Sage.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2017). World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables.

Proiectul **Reprezentarea mediatică a migranților români în presa din Italia. Contexte și practici discursive** (drd. Cătălina Meiroșu, Științele Comunicării, Universitatea București) abordează construcția mediatică a migrației în presa din Italia din perspectiva reprezentărilor media cu privire la actorii migrației, și în particular, migranții intra-UE (cazul românilor plecați la muncă în țările UE). Complementar, proiectul explorează și un corpus din presa generalistă românească pentru a răspunde la întrebarea dacă și în ce mod jurnaliștii români utilizează media din țările de destinație (Italia) ca sursă pentru problematizarea migrației. Pornind de la un cadru analitic interdisciplinar (transnaționalism, media și migrație, spațiu public), proiectul analizează discursul media despre migrație în contextul alegerilor europarlamentare din mai 2014 și al alegerilor parlamentare din martie 2018 în Italia. Proiectul folosește o metodologie predominant discursivă, care include analiza de conținut tematică și analiza critică a discursului în vederea identificării unor *pattern-uri* tematice și de interpretare a migrației în presa din Italia - prin strategii de construcție a unor identități, categorii și roluri ale migranților. Una dintre contribuțiile proiectului constă în analiza discursului media despre migrație considerând actori media atât din țara de destinație, cât și din țara de origine. Nu în ultimul rând, cercetarea evidențiază o dinamică a reprezentărilor media despre migranți în funcție de contexte politico-electorale diferite.

1. Obiectivele și activitățile de cercetare

Obiective generale, obiective specifice

Principalul obiectiv constă în analiza reprezentărilor mediatică din presa italiană referitoare la actorii migrației economice, pornind de la contexte specifice.

Primul obiectiv urmărește analiza reprezentărilor media referitoare la migranți (în particular migranții intra-UE) în presa italiană, luând în considerare contexte politice (electorale) la nivel european și/sau contexte specifice sferei politice italiene. Avem în vedere următoarele contexte: alegerile europarlamentare din 2014 și alegerile parlamentare din Italia din 2018.

Al doilea obiectiv vizează analiza practicilor la nivelul presei din România privind utilizarea articolelor (articole de opinie, știri) apărute în presa din Italia ca sursă jurnalistică în construcția articolelor despre migrație. Vom evidenția ce tip de articole din presa italiană sunt preluate și recontextualizate de jurnaliștii români și, pe această bază, cum construiesc aceștia o perspectivă de interpretare a migrației și/sau a altor teme de agendă. În formularea acestui obiectiv, am pornit de la analiza exploratorie a unui corpus de articole de presă generalistă

din Italia și din România pentru a observa unele tendințe ale discursului media în contextul alegerilor europarlamentare (2014) și al celor din Italia (2018).

Activități de cercetare

- 1) Analitic, am elaborat lunar fișe de lectură și sinteze referitoare la principalele arii de cercetare interdisciplinare ale prezentului studiu: transnaționalism, media și migrație, analiza reprezentărilor mediatice, spațiul public și rolul deliberativ al jurnalistului etc., urmând o structură pe capitole, după cum urmează:
  - Media, migrație și transnaționalism – concepte și modele de cercetare;
  - Discurs mediatic, spațiu public, reprezentări media;
  - *Media&migration*: rolul media în medierea deliberativă a migrației;
  - Metode de cercetare calitativă: analiza de conținut tematică, analiza de discurs.
- 2) Colectarea datelor prin monitorizarea presei din Italia în perioadele considerate pentru analiză din perioada 2014-2018.
- 3) Elaborarea instrumentului de cercetare. Metodele de cercetare au fost adaptate particularității fiecărui corpus. Cercetarea este predominant calitativă și îmbină analiza de conținut tematică (identificarea unor *pattern-uri* tematice) și elemente din analiza de discurs (enunțare, CDA), cu focus pe categoria reprezentărilor media despre migrație. Într-o primă etapă, am realizat o analiză exploratorie a corpusului și, ulterior, am generat o grilă de categorii tematice (construită predominant inductiv) pe baza observării unor particularități tematice. În cea de-a doua etapă, am analizat reprezentările discursivee despre migranți în presa din Italia. Pentru analiza reprezentărilor, am construit un instrument de cercetare pornind de la categorii discursivee consacrate în analiza critică de discurs (Fairclough, 2003; Wodak, 2010).
- 4) Analiza articolelor de presă din Italia, selectate în cadrul a două ziar generaliste – *La Repubblica* și *Il Giornale* – și a unui cotidian românesc – *Adevărul* (versiunea online). Ca urmare a selecției *corpusului*, am analizat articolele apărute în perioada martie-mai 2014, corespunzătoare campaniei pentru alegerile europarlamentare și, respectiv, ianuarie-februarie 2018, cu o lună înainte de alegerile parlamentare din Italia, corespunzătoare unui context de intensificare a temei migrației.

În realizarea analizei empirice, am desfășurat următoarele activități:

- 1) În perioada ianuarie – septembrie 2019, am selectat *corpusul* de presă generalistă din Italia (arhiva online), *La Repubblica* și *Il Giornale*, corespondent dezbatelor privind migrația, cu focus pe migrația intra-UE. Complementar, am făcut selecția articolelor

de presă din România, din arhiva online a ziarului *Adevărul*, cu referire la cele două campanii electorale analizate. Ca urmare a monitorizării și colectării, am selectat 89 articole pentru analiză (45 din *La Repubblica*, 30 din *Il Giornale*, 14 din *Adevărul*).

- 2) În luna octombrie 2019, am analizat corpusul selectat, atât din presa din România, cât și din Italia, prin aplicarea analizei de conținut tematice. Astfel, am elaborat subcapitolul aferent rezultatelor referitor la construcția mediatică a migrației în context electoral – reconfigurări tematice.
- 3) În perioada octombrie - noiembrie 2019, am realizat analiza articolelor din presa italiană (*La Repubblica* și *Il Giornale*) din perioada martie-mai 2014 și ianuarie-februarie 2018 în vederea evidențierii tipurilor de reprezentări mediatică despre migranți. Considerând strategiile referențiale, evaluative și de problematizare (conform modelului Wodak&Fairclough), am desprins atribuite, contexte, roluri atribuite la nivel discursiv actorilor migrației în perioada de analiză.
- 4) În luna decembrie 2019, am analizat articolele selectate din *Adevărul* pentru a vedea măsura în care articolele de presă din Italia sunt preluate și recontextualizate de presa din România.

Întrebări de cercetare

- 1) Ce tipuri de reprezentări ale migranților (în particular ale migranților români) sunt construite în presa italiană, luând în considerare contexte politice (electorale) la nivel european și/sau contexte specifice sferei politice italiene?
- 2) Pornind de la dimensiunea transnațională a discursurilor/dezbaterilor publice privind migrația economică, cum utilizează presa românească discursul media despre migrație din țara de destinație, în cazul de față, presa din Italia?

Considerente metodologice

Cercetarea abordează discursul media despre migrație din Italia în contextul campaniei pentru alegerile europarlamentare din 2014 și respectiv alegerile parlamentare din 2018 din Italia.

Metodologic, cercetarea utilizează, în primul rând, analiza de conținut calitativă (analiza tematică) și elemente din analiza critică de discurs (Fairclough, 2003; Wodak, 2010), cu accent pe constructia reprezentărilor discursivee despre actori și evenimente.

În literatura de specialitate, există o serie de definiții care consideră analiza de conținut calitativă „o metodă de cercetare pentru interpretarea subiectivă a conținutului

informațiilor dintr-un text prin procesul de codificare și identificare a temelor" (Hsieh&Shannon, 2005:1278). La această definiție, Yan Zhang & Barbara M. Wildemuth (2005) adaugă faptul că analiza de conținut tematică reprezintă mai mult decât generarea unor tipologii tematice și implică două dimensiuni: deductivă, prin intermediul căreia se testează ipoteze sau se adresează întrebări generate din teorii sau cercetări empirice anterioare și cea inductivă, care pornește de la examinarea datelor existente (în urma identificării unor particularități la nivel empiric). În această arie de cercetare, preluăm dimensiunea inductivă a analizei de conținut calitative, fundamentată pe examinarea unor tipologii de teme. În acest caz, aşa cum argumentează și Hsieh & Shannon (2005), categoriile pentru codificare derivă în mod direct și inductiv din datele brute și se bazează cu precădere pe prezența unor particularități la nivelul textului și mai puțin pe frecvența acestora (Hsieh & Shannon, 2005:1278).

O altă metodă folosită în cadrul acestei cercetări este analiza de discurs, respectiv, analiza critică de discurs. Potrivit CDA, considerată deopotrivă abordare și metodă (Fairclough, 2003), discursurile pot legitima și (re)produce relații de putere, în special prin consacrarea unor interpretări dominante. Analiza critică a discursului este utilizată în mod curent pentru analiza reprezentărilor media – mecanisme discursive importante în construcția identităților, a relației cu „celălalt” („methods of «othering»”, Roy, 2012). Devine astfel relevant de analizat măsura în care reprezentările consacrate cu privire la actorii migrației în spațiu public din Italia se reconfigurează în perioada de analiză; de exemplu, dacă sunt utilizate în construcția unui discurs anti-migrație, prin categorizări de tipul „cetățenii țării respective” (cazul Italiei) și „ceilalți”, migranții. Analiza critică de discurs ne permite, complementar analizei de conținut tematic, să urmărim aprofundat modurile în care jurnaliștii oferă perspective de interpretare asupra temei migrației.

Pentru analiza de discurs, am construit un instrument de cercetare care include strategii de discurs, categorii discursivee și lingvistice aferente strategiilor.

Arii empirice

Aria de cercetare cuprinde articole de opinie publicate în două ziaruri generaliste din Italia: *La Repubblica* (orientare politică de centru-stânga și unul dintre cele mai populare, atât din punct de vedere al circulației, cât și al influenței) și *Il Giornale* (orientare politică de dreapta, conservator-populistă, bine-cunoscute pentru orientarea spre senzaționalism).

Perioadele de analiză corespund unui macro-context european, alegerile europarlamentare din 2014 în Italia și unui context politic local, alegerile parlamentare din 2018 în aceeași țară. În corpus includem și un ziar generalist din România (*Adevărul*). Pentru

fiecare perioadă, am selectat un interval în vederea monitorizării presei: lunile martie-mai 2014 și ianuarie-februarie 2018.

Sursă	Perioada de analiză	
	15 martie- 15 mai 2014	1 ianuarie – 28 februarie 2018
<i>La Repubblica</i>	18 articole (selecție)	27 articole
<i>Il Giornale</i>	12 articole	18 articole
<i>Adevărul</i>	9 articole	5 articole

Am ales această arie de analiză după ce am constatat, pe baza unei analize exploratorii, că în presa italiană din perioadele reținute, tema migrației a fost intens discutată, inclusiv de liderii extremiști/populiști; urmărind pentru aceeași perioadă și sursa media din România anterior menționată, am constatat că jurnaliștii au preluat articole pe tema migrației apărute în media din Italia, de unde și interesul nostru pentru analiza modului în care jurnaliștii din România, ca țară de origine, utilizează ca sursă presa din Italia.

Am realizat selecția articolelor folosind căutarea în arhivele online ale ziarelor selectate, în funcție de cuvinte-cheie precum: „migrant”, „migrant ilegal”, „refugiat”, „străin”, „român”. Selecția celor două zare din Italia s-a făcut ținând seama de poziționarea actorilor media, respectiv, de orientarea ideologică a acestora (am selectat un ziar de cu orientare de centru-stânga și unul cu orientare de drepta, acestea corespunzând celor mai frecvente poziționări ale partidelor politice în timpul campaniilor electorale selectate pentru analiză).

Cadru analitic

Cercetarea de față se situează într-un cadru analitic interdisciplinar care reunește, complementar, teorii și concepte din trei câmpuri de cercetare: transnaționalism și migrație (Portes *et al.*, 1999; Brubaker *et al.*, 2007; Ragazzi, 2009; Boccagni, 2012), media și migrație (Cottle, 2000; Balabanova, Balch, 2010; Georgiou, 2012), cât și analiza spațiului public mediatic (Statham, 2008; Dahlgren, 2009), cu focus pe rolul media/al jurnalistului în medierea deliberativă a problemelor publice, aşa cum este cazul migrației.

Media, spațiu public, migrație - o abordare interdisciplinară

Dezbaterile publice iau în considerare atât dimensiunea națională, cât și transnațională a migrației. Analizăm, în acest context, măsura în care media, prin referire la discursurile actorilor politici în perioada campaniilor electorale din Italia, se raportează la problema migrației ca resursă pentru a genera teme de dezbatere și implicit o serie de poziționări cu referire la actorii migrației (de integrare, de gestionare a crizei, de excluziune etc). Complementar, analizăm măsura în care media dintr-o țară de origine preia și recontextualizează teme de agendă dintr-o țară de destinație pentru a genera perspective de interpretare a migrației.

O linie analitică importantă se referă la circulația/reconfigurarea reprezentărilor despre migranți într-un câmp de raporturi și practici transnaționale (Levitt, Schiller, 2004; Beciu *et al.*, 2018). Prin această abordare, cercetarea adoptă ca premisă teoretică înțelegerea transnaționalismului (în relație cu migrația) din perspectiva formării unor rețele de relații sociale „la distanță” în circumstanțe variate, la scale diferite, implicând acțiuni strategice (individuale, colective, instituționale) ale unor actori care dezvoltă atașamente și inserții identitare multiple (Ragazzi, 2009; Boccagni, 2012; Beciu, 2013). Din această perspectivă, transnaționalismul este definit ca „un atribut potențial al relațiilor sociale, nu ca o entitate anume” (Boccagni, 2012:119).

În acest câmp social transnațional, migranții leagă relații multiple atât față de țara de origine, cât și față de țara de destinație (Basch *et al.*, 1994; Appadurai, 1996; Beciu, Lazăr, 2014). Așa cum argumentează Ragazzi în studiul său *Governing Diasporas* (2009: 380), „statele în sine devin transnaționale, ajungând din ce în ce mai mult la cetățenii lor de peste hotare”. Din această perspectivă, migranții dezvoltă relații de diferite tipuri, atât în relație cu țara de origine, cât și cu țara de destinație.

Pentru a înțelege dinamica migrației, cercetările în domeniu nu iau în considerare numai țara de origine a migranților, ci se raportează și la ceea ce se întâmplă dincolo de granițele naționale (Basch *et al.*, 1994; Portes *et al.*, 1999). Aceste cercetări se concentrează pe analiza modului în care migranții sunt inclusi/excluși în țările de destinație și, mai mult, includ mai multe tipuri de relații (practici, legături și angajamente) vizibile care se creează între țara de origine și cea de destinație a migranților. În contextul noilor media, problematica migranților nu este dezbatută în cadrul a două câmpuri mediatice separate, ci ca parte unor relații interconectate, la nivelul cărora se creează un sistem de relații comunicaționale.

Una dintre distincțiile analitice în analiza migrației dintr-o perspectivă transnațională se referă la „cei care ajung”/„cei care pleacă” (Ragazzi, 2009), respectiv între „noi” (populația

din țara de destinație) și „ei” (migranții) (Antonsich & Matejskova, 2015). Aceste distincții sunt relevante în măsura în care la nivel mediatic, social și/sau politic sunt reproduse inegalități simbolice în relația cu celălalt (cazul migrației).

În literatura de specialitate, multe studii care abordează transnaționalismul în relație cu migrația se referă la măsura în care migranții au capacitatea de a influența politica electorală în țara de origine (Glick Schiller *et al.*, 1995; Guarnizo *et al.* 2003; Beciu, 2012). Aceste studii discută, în principal, despre persoanele care locuiesc și lucrează în străinătate, însă care își exercită dreptul de vot în țara de origine, influențând astfel procesul electoral. Sunt mai puțin frecvente cercetările care analizează măsura în care migranții capătă o „voce” în țara de destinație (Chaudhary, 2018). Aceste studii vizează capacitatea migranților de a influența procesul electoral în țara de destinație prin implicarea în campaniile electorale, devenind astfel o resursă simbolică pentru țara de destinație. De aceea, acest studiu urmărește să analizeze tema migrației ca o practică recurrentă la nivel mediatic în timpul campaniilor electorale dintr-o țară de destinație și discută în acest sens, reprezentări media despre actorii migrației într-un câmp transnațional de construcție simbolică (Beciu, Ciocea, Mădroane & Cârlan, 2018).

Numeiroase studii analizează construcția discursului mediatic în relație cu migrația și cu actorii migrației. O linie analitică vizează analiza media din țările de destinație, punând accentul pe condițiile de producere a unor „discursuri de putere” prin strategii de „inclusiune” și „excluziune” (Beciu & Lazăr, 2014). Din această perspectivă, analizăm capacitatea media de a construi perspective de interpretare asupra migrației, prin strategii de tipul „controlului migrației pe baza costurilor / beneficiilor pentru statul național” (Balabanova & Balch, 2010:394).

Construcția mediatică a migrației în context electoral merită a fi studiată, dat fiind că pe durata campaniilor electorale, media reprezintă unul dintre cele mai importante mecanisme de mediere a unei cunoașteri despre candidați și despre campania electorală. Astfel, devin vizibile, la nivel mediatic, discursuri politice/pozitionări în raport cu fenomenul migrației și mai ales cu actorii migrației – în literatura de specialitate, unii autori se referă la „controlul simbolic al puterii” (Georgiou, 2013).

Discuția despre discursul media referitor la migrație necesită și o aducere în atenție a conceptului de spațiu public, pornind de la autori fondatori precum Habermas (2005), Fraser (1992), Dahlgren (2005), McGuigan (2010) sau Thompson (2010) și ajungând la analize care situează înțelegerea acestui concept în contextul culturii digitale (Papacharissi, 2010). La nivelul discuției despre spațiu public, privilegiem rolul media în construcția unor publicuri prin medierea unor practici de dezbatere (Beciu, 2011; Ciocea & Cârlan, 2012). Luăm în

considerare conceptul de „negociere simbolică” (Calhoun, 2002) prin care se subliniază rolul jurnalistului de a crea un spațiu comun, deliberativ de dezbatere care poate duce la instituirea unor interpretări multiple privind actorii și evenimentele sociale, politice, economice. Acest din urmă aspect este relevant pentru analiza rolului jurnalistului în presa italiană și cea românească în construcția unor reprezentări despre migranți.

La nivelul spațiului public, există o pluralitate de semnificații și poziționări cu referire la diferite probleme publice. Dat fiind că migrația însăși este o categorie fragmentată la nivelul căreia se negociază simbolic semnificațiile între diferite culturi (Ciocea & Cârlan, 2012), rolul jurnalistului este de a crea un spațiu comun de dezbatere în care să existe o pluralitate de sensuri. Din această perspectivă, rolul media și al jurnalistului este de a reuni puncte de vedere variate.

La nivel discursiv, media construiește diferite tipuri de reprezentări a migranților prin intermediul cărora poate influența diverse aspecte/pozitionări legate de viața socială, politică, economică etc. și implicit cunoștințe, credințe, valori, relații și identități sociale (Roy, 2012).

Ne raportăm la discurs din perspectiva unei practici sociale în cadrul căreia limbajul este considerat „o parte ireductibilă a vieții sociale, interconectată cu alte elemente ale vieții sociale” (Fairclough, 2003: 7). Așa cum argumentează autorul, „discursurile diferă în ceea ce privește modul în care sunt reprezentate evenimentele sociale, ce este exclus sau inclus, cât de abstract sau concret sunt reprezentate evenimentele și în ce mod sunt reprezentate procesele și relațiile, actorii sociali, timpul și locul desfășurării evenimentelor” (Fairclough, 2003: 17).

În această ară de cercetare, preluăm perspectiva conform căreia reprezentarea discursivă este procesul „de producere a sensurilor prin crearea de forme și conținut simbolice” (Orgad, 2012: 15). Aceste *pattern-uri* sunt contruite la nivelul discursului prin intermediul unor practici discursive utilizate strategic (ex. limbaj). De aici rezultă ceea ce denumim „descrieri semnificante”, respectiv „moduri de a fi și de a acționa ale actorilor, precum și atrbute ale evenimentelor și fenomenelor” (Beciu, 2016: 247). Aceste descrieri pot contribui la tipuri de relații de putere la nivelul comunicării prin legitimarea unor categorii de actori, identități și evenimente, context în care media instituie mecanisme discursive importante în construcția identităților, în particular „a celuilalt” (Roy, 2012: 557).

Rezultatele cercetării: Reprezentarea mediatică a migranților în presa din Italia

1.1. *Construcția mediatică a migrației în context electoral – reconfigurări tematice*

Analiza de conținut calitativ este o metodă utilă prin care am putut identifica o serie de tipologii de teme pe care le-am identificat la nivelul corpusului privind migrația în Italia, analizat în perioada 2014-2018, pe durata campaniilor electorale pentru alegerile europarlamentare și, respectiv pentru alegerile parlamentare din Italia. În cadrul acestei cercetări, am identificat unele teme dominante, pe care urmează să le detaliem.

Categoria tematică dominantă la nivelul corpusului este cea a actorilor. La incidența acestei categorii am regăsit micro-categorii precum: lideri politici, partide politice, guvernul italian, actori europeni, actori internaționali, migrație și actori media. Or, actorii care devin vizibili în sfera publică prin intermediul media pot influența formarea unor opinii în rândul publicurilor.

O micro-categorie identificată la nivelul corpusului analizat estea cea corespunzătoare actorilor europeni și internaționali. Media din Italia utilizează acest repertoriu tematic prin referire, în principal, la diferite state europene/însuși proiectul european („Europa”, „Uniunea Europeană”, „europenii”, Bruxelles”) sau la state non-UE (Africa, SUA, Rusia, țările arabe și Orientul Mijlociu, țările din Africa de Nord) în raport cu problematica migrației. Aceste micro-categorii de actori contribuie la constituirea unui grad crescut de legitimitate din perspectiva poziționării actorilor (europeni, internaționali) față de migrație.

De asemenea, am identificat micro-categoria „migranți”, elementul central al acestui studiu. În acest context, migranții capătă vizibilitate la nivel mediatic în campaniile electorale, fie prin preluarea unor discursuri ale liderilor politici care se poziționează în favoarea sau în dezavantajul migranților, fie prin constituirea unor reprezentări cu privire la aceștia care vizează, de regulă, participarea lor la viața politică, economică și socială, atât în țara de destinație, cât și în țara de origine. Din această perspectivă, micro-categoria „migranți” este identificată la nivelul corpusului analizat în calitate de actor colectiv (prin utilizarea unor termeni precum „migranți”, „migrație”, „migranți ilegali”, „migranți fără drept de ședere”, „fluxuri migratorii”), prin care este legitimată identitatea lor socială, de apartenență la o comunitate.

Așa cum am putut observa prin intermediul analizei de conținut tematice, la nivel mediatic în Italia se pune accentul pe categoriile care au rol de „a influența” procesul electoral în perioada analizată. Din această perspectivă, micro-categoria „migranți” este

desemnată, din punct de vedere tematic, prin raportare la naționalitatea acestora – „români”, „africanii”, „somalezii” etc. De asemenea, am observat că o serie de alte teme relevante în analiza migrației sunt excluse în perioadele politico-electorale menționate. De pildă, nu sunt menționate aspecte ce țin de economie sau forță de muncă în relație cu migrația, factori importanți în gestionarea cotelor de migranți/refugiați și în reconfigurarea cadrului electoral italian.

O altă categorie identificată este cea a declarațiilor politice și micro-categoriei „promisiuni”. Pe durata campaniilor electorale selectate pentru analiză, media se raportează la discursurile liderilor politici cu referire la migrație și mai ales migrația ilegală și preia o serie de construcții prin care aceștia exprimă o serie de idealuri politice promisiuni electorale, care vor veni ca urmare a câștigării alegerilor („vreau o țară civilizată”, „vreau o Italia în care să trăim și să lucrăm civilizat”, „vor exista resursele pentru asigurarea siguranței italienilor”, „promisiunea deportărilor în masă”, „vom investi o mulțime de resurse pentru securitate”).

1.2. *Reprezentări mediatice despre actorii migrației – strategii și modalități discursivee*

1.2.1. Campania electorală pentru alegerile europarlamentare din 2014

În această perioadă de analiză, media aduce în dezbaterea publică atât tema migrației intra-UE, în speță românii din Italia, temă constantă de dezbatere încă din 2007 (încă de la aderarea românilor și bulgarilor la Uniunea Europeană), cât și tema refugiaților. Cea din urmă temă de dezbatere devine intensă în această perioadă în contextul desfășurării operațiunii Mare Nostrum în Italia (18 octombrie 2013 - 31 octombrie 2014), o vastă misiune de salvare pe mare pentru migranții care încercau să ajungă din Libia la țărmul sicilian.

Cele mai frecvente *reprezentări* cu privire la migranți sunt cele *numerice*. Aceste reprezentări sunt utilizate, cu precădere, pentru a atrage atenția opiniei publice cu privire la creșterea numărului de refugiați care ajung la țărmul italian față de anii precedenți și a dezbatută totodată dimensiunea umanitară, de solidaritate cu migranții, prin care este necesar ca autoritățile italiene să se implice activ în gestionarea acestei situații de criză și implicit de integrare a acestora: „*Va fi și mai dificil să fie controlați în următoarele săptămâni și luni. (...) Numărul celor salvați la Marea Mediterană în această săptămână depășește 4.000. De la începutul anului, aproape 10.000 de persoane au ajuns în Italia, în timp ce în aceeași perioadă a anului 2013 erau doar 900*”.

(*La Repubblica*, 21 martie 2014)

Pentru a oferi credibilitate, din această perspectivă, și pentru a dezbaté gradul de „urgență”, la nivel mediatic sunt *reprezentate concret* inclusiv categorii vulnerabile de migranți precum: „femei însărcinate (...), mulți minori, inclusiv un bebeluș”, la care se adaugă reprezentări numerice de tipul: „*Mare Nostrum: de duminică 4 și până vineri, 9 mai, au fost transferați 4362 de migranți, inclusiv multe femei, inclusiv femei însărcinate și, de asemenea, mulți copii minori, inclusiv un bebeluș*”. (*Il Giornale*, 14 mai 2014). Aceste reprezentări pun în evidență gradul de urgență provocat de numărul tot mai mare de migranți și atrag atenția asupra necesității unor măsuri destinate acestor categorii vulnerabile, prin care să li se asigure siguranță odată ajunse la țărmul italian.

De asemenea, *reprezentările negative* predomină la nivel mediatic în dezbatările referitoare la migrația ilegală care începe să capete vizibilitate în această perioadă, pe măsură ce din ce în ce mai mulți refugiați ajung în Italia. Din această perspectivă, media discută despre migranți prin utilizarea unor termeni precum „criminalii”, „contrabandisti”. Media preia discursul liderilor politici în această perioadă și evidențiază aspecte negative din punct de vedere economic, ca rezultat a migrației ilegale: „*Matteo Salvini: Vom suspenda imediat operațiunea Mare Nostrum care ajunge să coste 300.000 de euro pe zi de la cetățenii italieni, bani care apoi ajung să contribuie la finanțarea contrabandistilor și la invadarea țărmurilor noastre*” (*La Repubblica*, 21 aprilie 2014).

Mai mult, media a consacrat anumite *modalități de desemnare* cu privire la migrația intra-UE. Cele mai numeroase moduri de desemnare includ categoria „român”, în construcții de tipul: „tânără femeie româncă”, „româncă”, „români din Italia”, „româncă din Florența”. Ca tendință, în această perioadă, media a oferit vizibilitate migranților români care locuiesc și lucrează în Italia, în calitate de membri ai unor comunități și implicit unor cazuri particulare care implică anumite categorii de migranți români și pe apartenența acestora la spații geografice concrete din țara de destinație.

Concluzionând, în această perioadă de analiză, discursul mediatic este construit prin atribuirile evaluative, de regulă pozitive. Astfel, discursul mediatic despre migranți nu generează o polarizare puternică între migranți („ei”) și cetățenii italieni („noi”), ci mai degrabă „un semnal pozitiv privind o reală integrare” a acestora (*La Repubblica*, 15 mai 2014). Se pune accentul, astfel, pe nevoia de cooperare în cazul refugiaților care ajung în Italia ca parte a operațiunii de salvare Mare Nostrum și mai puțin pe integrarea migranților români, temă intens dezbatută anterior acestei perioade. Ca tendință, în această perioadă, sunt frecvente articolele referitoare la problematica refugiaților și vizează o reprezentare concretă care implică, în mare măsură, indicatori numerici și axa spațio-temporală pentru a indica particularitatea și necesitatea gestionării acestui fenomen.

1.2.2. Campania electorală pentru alegerile parlamentare din Italia din 2018

În timpul campaniei electorale din 2018, au devenit vizibile două partide eurosceptice și populiste: *Lega*, condusă de Matteo Salvini, de extremă dreapta, și gruparea anti-sistem, *Movimento 5 Stelle*, al cărei lider este Luigi di Maio. Discursul acestor partide a fost caracterizat, cu precădere, de o retorică anti-migrație, liderii politici folosindu-se de discursurile cu privire la migrație, dar și la criza refugiaților pentru a polariza politica europeană și pentru a-și promova agenda politică anti-migrație.

În această perioadă, devine vizibilă problema migrației ilegale și este mai puțin frecventă problema migranților care locuiesc și lucrează legal în Italia (situație întâlnită, cu precădere, în cazul migranților intra-UE, la nivel mediatic). Prin urmare, analizăm problematica migranților în Italia în timpul campaniei electorale din 2018 la nivelul a două ziaruri generaliste din Italia: *La Repubblica* și *Il Giornale*, în perioada ianuarie-februarie 2018.

Ca tendință, cele mai vizibile articole sunt cele care se referă la discursul antimigrației și care discută ideea prin care Italia tinde spre „independență” față de UE. Articolele indică capacitatea Italiei de a trata problema migrației, fără a ține cont de cooperarea la nivel european, dar cel mult de cooperarea dintre alte țări, de obicei la nivel bilateral (cum ar fi România-Italia, Franța- Italia, Germania-Italia). De exemplu, în perioada ianuarie-februarie 2018, există o serie de articole care discută „Tratatul de Quirinal” (numit după sediul președinției italiene), un acord privind cooperarea dintre Italia și Franța. Aceste articole discută, cu precădere, rolul pe care îl are Italia în raport cu problema migrației.

Ca frecvență, articolele din *La Repubblica* sunt mai numeroase și aduc în dezbaterea publică o diversitate a temelor cu privire la migranți, după cum urmează să detaliem. În schimb, *Il Giornale* se concentrează, cu precădere, pe preluarea discursurilor anumitor lideri politici italieni și pe generarea unei poziții orientate spre senzaționalism (în concordanță cu orientarea sa, de tip tabloid).

În acest context, sunt mai puțin frecvente articolele care se referă la migrația intra-UE, inclusiv la migrantii români. O serie de *construcții evaluative*, prin care migranții sunt desemnați din punct de vedere colectiv și care fac referire la refugiați și la categorii vulnerabile (strategie întâlnită și în campania din 2014): „nigerianul aflat în căutarea unui loc de muncă”, „aceiași cetățeni non-europeni, care provin din aceleași regiuni sud-africane” (*La Repubblica*, 7 ianuarie 2018), „șase persoane, toate de origine africană” (*La Repubblica*, 3 februarie 2018), „principalele victime ale migrației aflate sub control sunt femeile”, „Cetățeni somalezi, etiopieni și eritreeni la graniță” (*Il Giornale*, 4 februarie 2018).

Sunt frecvente articolele care utilizează strategii referențiale, cu accent pe *rohul metaforelor* în construirea analogiilor privind migrația ilegală în Italia, ca strategie principală a campaniei electorale. În acest caz, migranții sunt descriși drept „marea invazie (...) care reprezintă un pericol pentru rasa albă” (*La Repubblica*, 16 ianuarie 2018), „bombe sociale gata să explodeze în Italia, (...) gata să comită infracțiuni și crime” (*Il Giornale*, 4 februarie 2018).

Media oferă vizibilitate articolelor care descriu migranții dintr-o perspectivă negativă, prin referire la discursurile liderilor politici, perspectivă prin care migranții pot constitui „un pericol” pentru Italia și societatea italiană. *Reprezentările numerice ale migranților*, împreună cu *axa spațio-temporală* sunt frecvente și au scopul de a oferi credibilitatea acestor poziții anti-migrație. Un exemplu elocvent în acest sens, este oferit de către media, prin preluarea discursului politic al lui Silvio Berlusconi din campania electorală.

Drept urmare, distincția dintre italieni („noi”) și migranți („ei”) devine vizibilă în timpul campaniei electorale din 2018. Articolele din *La Repubblica* și implicit din *Il Giornale* nu fac referire la reprezentările pozitive cu privire la migranții din Italia (precum cele economice aduse de migranții rezidenți care lucrează în Italia, inclusiv români), ci mai degrabă la o problemă specifică, cea a migrației ilegale. În acest sens, articolele care introduc *reprezentări negative* sunt cele mai numeroase, motiv pentru care distincția dintre italieni și cetățeni străini devine mai vizibilă în această perioadă: „*Migrația este o problemă foarte urgentă. În prezent, există cel puțin 630.000 de migranți în Italia, dintre care doar 5%, adică 30.000, au dreptul să rămână cu un statut de refugiat. Alți 600.000 sunt o bombă socială gata să explodeze, să comită infracțiuni și crime*” (*La Repubblica*, *Il Giornale*, 4 februarie 2018)

În această perioadă, există un singur articol care se referă la migranții din Europa de Est, inclusiv cei români, la care se face referire printr-o *repräsentare concretă*, cu o delimitare clară a naționalităților și care este o *repräsentare predominant numerică*. Articolul distinge între migrația legală cu drept de a lucra în Italia și cea ilegală, sunt utilizați în acest sens termeni specifici („extracomunitari”) pentru a evidenția avantajele aduse de un tip de migrație prin comparație cu celălalt: „*În regiunea Lombardia (...), dintre toți migranții, cetățenii non-UE (în sensul strict) sunt reprezentați de 283.078 africani (24,8% din total), 276.214 asiatici (24,2%) și 140.667 americani (12,3% în mare parte latinoamericani). După care există 439.084 rezidenți originari din Europa de Est (38,5%). Dar acest subgrup include sute de mii de îngrijitori și babysitters. (...) Principalele naționalități sunt români (14,7%), urmați de marocani, albanezi, egipteni, chinezi, filipinezi (...). Migrația legală este în principal cea a rasei „albe”*” (*La Repubblica*, 16 ianuarie 2016)

Discursul privind migrația în Italia a culminat la începutul lunii februarie 2018 când a avut loc un atac săngeros a lui Luca Traini, fost candidat din partea partidului *Lega*, în urma căruia au fost răniți șase migranți de origine africană. Atacul a fost considerat, la nivel mediatic, de natură rasială. În acest context, reprezentările discursivee evidențiază o *descriere concretă* a acestui eveniment, în centrul căreia se află victimele atacului, precum și ideea conform căreia racismul este dominant în această perioadă pe scena politică italiană. Din această perspectivă, articolele din *La Repubblica* descriu factual modul în care s-a desfășurat evenimentul, pe baza unor elemente numerice și spațio-temporale: „*Raid racist în Macerata, împușcături împotriva africanilor: 6 răniți. (...) Teamă de străzile din centrul Macerata pe fondul unei incursiuni rasiste. În jurul orei 11, un bărbat de 28 de ani (...) a rănit șase persoane, toate de origine africană și a întinut și magazine și clădiri. (...) Există cel puțin șase răniți, cinci bărbați și o femeie, cu toții originari din Africa sub-sahariană și cu vârstă cuprinsă între 21 și 33 de ani*”. (*La Repubblica*, 3 februarie 2018). Cu referire la același atac racist, *Il Giornale* privileiază articolele care promovează o dimensiune orientată spre senzaționalism, care implică, la nivel declarativ, liderii politici populiști implicați activ în campania electorală.

În această perioadă de analiză, migrația ilegală se află în centrul dezbatelor politice și mediaticе, iar migrația intra-UE scade în intensitate. Ca frecvență, tematica migrației este mai intens dezbatută în *La Repubblica*, iar *Il Giornale* se orientează spre senzaționalism în generarea unor teme de dezbatere. De remarcat că la nivel mediatic, în perioada de analiză (2014 și respectiv 2018), media italiană face referire la actorii migrației prin utilizarea termenului „migrant”, fie că discută despre migrația intra-UE sau problema refugiaților, spre deosebire de media din alte state europene, care oferă o diferențiere clară a celor două categorii.

Comparativ cu perioada anterioară de analiză – alegerile europarlamentare din 2014 – discursul mediatic privind migrația oferă vizibilitate polarizării dintre cetățenii italieni și migranții, mai ales migranții ilegali din Italia, aceia care „nu au drept de sedere”. Astfel, spre deosebire de 2014, când reprezentările despre migranți vizau dimensiunea umanitară, de gestionare a cotelor de migranți și de integrare a acestora, în 2018 capătă vizibilitate tema migrației ilegale și „pericolul” pe care aceștia îl reprezintă pentru Italia, atât din punct de vedere politic, cât și social și economic.

1.3. Presa din Italia ca sursă jurnalistică pentru presa din România

În perioada corespunzătoare alegerilor europarlamentare din 2014, tema migrației este recontextualizată de către media din România, însă, ca frecvență corpusul este redus.

În această perioadă, media din România preia și recontextualizează articole de presă din Italia cu referire la migranții români, cu precădere, dar care vizează implicarea acestora în alegerile locale din Italia, ale căror dată a coincis cu alegerile europarlamentare.

În perioada analizată, se dezbat problemele migrației din perspectivă identitară pe baza apartenenței la o regiune geografică. Sunt discutate cazuri individuale ale migranților din perspectiva lor de români-model care se implică activ în spațiul politic din țara de destinație. Migranții sunt reprezentați, în acest caz, din perspectiva unui „rol” pe care migranții români îl îndeplinesc în spațiul public din Italia – acela de candidați la alegerile locale, respectiv fondatori ai unor grupuri specializate în problemele migranților: „vrâncean, candidat în Italia la alegerile locale din 25 mai”, „o oșancă din comunitatea maghiară din Tarna Mare candidează în Italia, la alegerile locale din comuna Avolasca”, „vrânceanul, originar din Slobozia Ciorăști”, „Adrian Feraru este printre fondatorii Consiliului Permanent al Imigranților”.

De asemenea, perspectiva identitară este intens dezbatută la nivel mediatic și cu referire la participarea migranților români la alegerile europarlamentare în țara de origine. Aceste articole informează cu privire la procesul electoral și la importanța atribuită românilor din diaspora, în calitate de actori colectivi, care pot vota și influența procesul electoral în România: „*La alegerile europarlamentare 2014 pot vota și cetățenii români care sunt în afara țării. În toată lumea au fost organizate secții speciale la ambasadele României, consulate și Institutele Culturale. (...) În Italia s-au organizat secții de votare la Bologna, Roma, Milano, Trieste, Torino, Catania și Veneția*”. (Adevărul, 25 mai 2014)

Alte articole consideră dimensiunea integrării românilor la nivel social și politic în Italia și implicit o dimensiune a integrării la scală europeană, prin preluarea unor declarații ale unor lideri politici italieni: „*Participarea românilor la vot în Italia este un semnal foarte bun privind adevărata integrare europeană*”, apreciază Abrignani Ignazio Abrignani, coordonatorul campaniei electorale a Forza Italia. „*Partidul Românilor din Italia va susține cu convingere Forza Italia în alegerile europarlamentare și în cele locale. Unii candidați vor fi desemnați direct de comunitatea românilor*”, a declarat liderul formațiunii, Giancarlo Germani”. (Adevărul, 8 aprilie 2014). Aceste articole oferă vizibilitate românilor din perspectiva apartenenței acestora la o comunitate implicată activ în procesul electoral.

Dat fiind că în presa din Italia problema refugiaților de la țărmul sicilian este intens dezbatută, această temă este preluată și de presa din România, însă la scală redusă. Prin preluarea unor date și statistici oficiale, media alertează cu privire la numărul crescut de refugiați care ajung în Europa și care sunt salvați la țărmul italian: „*Aproximativ 1.100 de persoane salvate de autoritățile italiene în zona insulei Lampedusa. Marina din Italia a*

salvat joi 1.123 de oameni aflați pe bărci gonflabile, aceștia fiind imigranți clandestini din Africa de Nord care încercau să ajungă pe țărmul statului european. (...)" (Adevărul, 6 martie 2014)

Spre deosebire de articolele preluate pe durata campaniei electorale din 2014, în 2018 articolele preluate de către media din România sunt mai puțin frecvente și se referă, cu precădere, la migrație din perspectiva unei probleme publice, care evidențiază particularități negative (ex. migrația ilegală) și nu la dimensiunea „integrării europene” și implicit italiene.

Aceste articole preiau temele intens dezbatute de către media din Italia în aceeași perioadă și utilizează cuvinte de legătură precum: „scrie”, „a subliniat”, „a declarat”, „potrivit”, „a apreciat” pentru a face referire la sursa originală. Dacă în luna februarie 2018, tema de agendă permanentă în Italia era reprezentată de atacul xenofob al fostului candidat din partea Lega, Luca Traini, articolele din România nu privilegiază această temă. În schimb, sunt frecvente articolele referitoare la campania electorală din Italia și la discursul intens privind migrația ilegală din această perioadă, desemnată în acest caz „criza migrației”.

În contextul acestei situații de criză, articolele preluate de către media din România aduc în dezbatere promisiunile unor lideri politici italieni în contextul campaniei pentru alegerile parlamentare și care implică și „expulzarea imigranților, întărirea poliției și a armatei pentru a-i atrage pe adeptii întăririi măsurilor de securitate în țară” (Adevărul, 25 februarie 2018). În acest caz, se face referire la programul electoral al liderilor populiști, program care corespunde cu reducerea numărului de migranți prin aplicarea unor măsuri specifice. Prin intermediul acestor dezbateri, media recontextualizează o situație specifică, aceia a migrației ilegale în Italia, problemă intens mediatizată în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare.

Concluzionând, în timp ce pe fondul alegerilor din 2014, media din România oferă vizibilitate articolelor care discută implicarea românilor în alegerile locale din Italia, în perioada care corespunde alegerilor parlamentare din Italia din 2018, tema migranților români nu este atât de vizibilă și, deci, nu sunt intens preluate și recontextualizate teme privind implicarea acestora în procesul electoral sau tipologii de teme conexe.

Referințe (selecție):

- Antonsich, M., & Matejskova, T. (2015). Immigration societies and the question of ‘the national’. *Educating Societies*, 15(4), 495–508.
- Appadurai, A. (2000). Grassroots Globalization and the Research Imagination. *Public Culture*, 12 (1), 1-19, Duke University Press.

- Balabanova, E., Balch, A. (2010). Sending and Receiving: The Ethical Framing of Intra-EU Migration in the European Press. *European Journal of Communication* 25 (4), 382–397.
- Basch L., Glick Schiller N. (eds.) (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*. London: Gordon and Breach.
- Beciu, C. (2011). *Sociologia comunicării și a spațiului public: teme, concepte, analize*. Iași: Polirom.
- Beciu, C. (2012). Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească*/The diaspora and the transnational experience. Media coverage practices in the romanian media. *Revista Română de Sociologie*, 23(1/2), 49-65.
- Beciu, C., (2013). „Aici” și „Acolo”. Strategii Identitare în Dezbaterile despre Migrația Forței de Muncă (“Here” And “There”. Identitarian Strategies in Public Debates On Labor Migration). *Romanian Journal of Sociology* 5, 369-386.
- Beciu, C., Lazăr, M. (2014). Migrația forței de muncă în contextul crizei economice. Redefinirea mediatică a unei probleme publice. *Revista română de sociologie*, XXV (3-4), 233-254.
- Beciu, C., (2016). Reprezentarea mediatică a diasporrei în context electoral: identități discursivee și forme de angajament. *Revista română de sociologie*, XXVII (3-4), 243–260.
- Beciu, C., Mădroane, I. D., Ciocea, M., Cârlan, A. I. (2018). *Debating Migration as a Public Problem*. Bern: Peter Lang US.
- Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117-132.
- Boccagni, P. (2012). Revisiting the “transnational” in migration studies: A sociological understanding. *Revue européenne des migrations internationales*, 28(1), 33-50.
- Brubaker, R., Feischmidt, M., Fox, J., Grancea, L. (2007). *Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Calhoun, C. (2002). Imagining Solidarity: Cosmopolitanism, Constitutional Patriotism and the Public Sphere. *Public Culture*. 14(1), 147-171.
- Ciocea, M., & Cârlan, A. (2012). Debating migration as a public problem: diasporic stances in media discourse. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 14(4), 181-201.
- Chaudhary, A. (2018). Voting here and there: political integration and transnational political engagement among immigrants in Europe. *Global Networks*, 18, 437-460.
- Cottle, S. (coord.). (2000). *Ethnic minorities & the media: Changing cultural boundaries*. Maidenhead and Philadelphia, PA: Open University Press.

- Dahlgren, P. (2009). *Media and political engagement. Citizens, communication and democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fairclough, N. (2003). Analyzing Discourse: textual analysis for social research. London, New York: Routledge.
- Fraser, N. (1992). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text* 25/26, 56–80.
- Georgiou, M. (2012). Introduction: gender, migration and the media. *Ethnic and racial studies* 35(5), 791-799.
- Georgiou, M. (2013). Media and the City: Cosmopolitanism and Difference. *European Journal of Communication*, 29(4), 520–521.
- Glick Schiller, N., Basch, L., Szanton Blanc, C. (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly*. 68.
- Guarnizo, L. E., Portes, A., Haller, W. (2003). Assimilation and transnationalism: determinants of transnational political action among contemporary migrants. *American Journal of Sociology*, 108, 1211–48.
- Habermas, J. (2005). *Sfera publică și transformarea ei structurală*. București: Comunicare.ro.
- Hsieh, H.-F., Shannon, S.E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Levitt, P., Schiller, N. G. (2004). Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society. *International Migration Review* 38(3), 1002–1039.
- McGuigan, J. (2010). *The cultural public sphere*. Cultural analysis 8-21. London: SAGE Publications.
- Papacharissi, Z. A. (2010). *A Private Sphere. Democracy in a Digital Age*. Cambridge: UK, Polity Press.
- Portes, A., Guarnizo, L. E., Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and racial studies* 22(2), 217–237.
- Ragazzi, F. (2009). Governing Diasporas. *International Political Sociology* (3), 378–397.
- Roy, S. (2012). Culturally unconscious: Intercultural implications of The New York Times representation of the Israel–Palestine conflict in 2009 and 2011. *International Communication Gazette* 74(6), 556–570.
- Statham, P. (2008). Making Europe news: How journalists view their role and media performance. *Journalism* 9(4), 398–422.
- Thompson, J. B. (2010). *Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century*. Malden, Mass.: Polity.

Wodak, Ruth (2010). «Us» and «Them»: Inclusion and Exclusion – Discrimination via Discourse”, în Delanty, G., Wodak, R., Jones P. R. (coord.), *Identity, Belonging and Migration*: 54–77. Liverpool University Press.

Zhang, Y., Wildemuth, B.M., (2005). Qualitative Analysis of Content by, 1(2): 1-12, accesat la: https://www.ischool.utexas.edu/~yanz/Content_analysis.pdf

Proiectul *Mai aproape de Vest? Migrație și schimbare socială într-o țară de emigratie* (drd. Anatolie Coșciug, Bielefeld Graduate School in History and Sociology (BGHS), Bielefeld University, Bielefeld, Germania) a avut ca obiectiv principal să explice cum a avut loc dezvoltarea importului de automobile folosite în România și cum migrația internațională a restructurat acest tip de business, o situație care în schimb a dus la diverse schimbări sociale.

Cu aproximativ 3-4 milioane de persoane trăind în afara țării, migrația românească este astăzi una dintre cele mai mari, complexe și dinamice migrații internaționale în Europa de Vest (Anghel et al. 2016; Mătăchescu et al. 2017). Această emigrație în masă, așa cum a fost argumentat în numeroase studii, a adus schimbări în țări de destinație precum Italia, Spania, Germania, Marea Britanie și alte state unde grupuri semnificative de imigranți români s-au stabilit. Dar această emigrație în masă a românilor către vestul Europei poate să aducă schimbări nu doar în țările de destinație ci și în România, o temă mai puțin discutată în literatura de specialitate. Un astfel de exemplu este și comerțul transnațional cu automobile folosite, o activitate economică care s-a dezvoltat foarte mult în ultima perioadă în întreaga regiune a Europei de Centrale și de Est. De exemplu, importul de automobile folosite în România s-a dezvoltat la nivelul la care 2 din 3 vehicule care sunt înregistrate în circulație au fost importate ca produse folosite din Europa de Vest în ultimele două decenii. În acest context, importul de mașini second-hand oferă un exemplu prin care se poate înțelege mai bine felul în care migrația poate aduce schimbări în țările de origine a imigrantilor. Mai specific, această cercetare arată felul în care migrația internațională din România a ajutat la dezvoltarea importului de automobile second-hand și cum, în schimb, volumul mare de vehicule importate a dus la restructurarea mai multor aspecte ale vieții de zi cu zi în România. Astfel, această cercetare oferă o perspectivă mai largă asupra modului în care migrația internațională a contribuit la schimbările sociale prin care societatea românească a trecut în perioada de după căderea regimului comunist și aderarea la Uniunea Europeană, evidențiind în special rolul remiterilor financiare și sociale sau a schimbării identității colective.

Mai specific, acest proiect de cercetare urmărește:

- Să sintetizeze informația privind principalele fluxuri migratorii din România și caracteristicile acestora, precum țările de destinație, caracteristicile emigrantilor, compoziție, etc.
- Să identifice principalele forme de migrație de întoarcere și transnaționalism și cum impactul acestor tipuri de practici asupra țării de origine este mediat de traectoriile de migrație (*migrant trajectories*)
- Să înțeleagă importul de automobile folosite și rolul migrației internaționale în dezvoltarea și expansiunea lui în România.

- Să evidențieze felurile în care importul de mașini utilizate restructurează diferite aspecte ale vieții de zi cu zi în România.
- Să analizeze exemplele identificate de schimbări aduse de către migrație.
- Să discute exemplele de schimbări aduse de migrație în relație cu schimbări mai largi prin care trece societatea românească.

Pentru a atinge obiectivul principal și obiectivele secundare au fost realizate o serie de activități.

- Activitatea 1: realizarea unei cercetări de teren în UK privitor la implicarea imigranților în diverse forme de antreprenoriat transnațional cu focus pe importul de automobile folosite;
- Activitatea 2: participarea la conferințe internaționale, școli de vară, workshop-uri și alte evenimente publice unde rezultatele cercetării pot fi prezentate și dezbatute;
- Activitatea 3: publicarea unor texte academice (capitol de carte, articol științific, rapoarte) pentru a disemina rezultatele cercetării;
- Activitatea 4: realizarea unei revederi sistematice a literaturii de specialitate (*systematic literature review*) pentru a îmbunătăți cercetarea și felul în care aceasta contribuie la dezbatările recente din domeniul migrației;

Întrebări de cercetare

Proiectul de cercetare urmărește în primul rând să identifice cum și de ce importul de automobile second-hand s-a dezvoltat în contextul migrației masive a românilor spre țările de vestul Europei din ultimele trei decenii iar în al doilea rând cum această dezvoltare a dus la schimbarea mai multor aspecte ale vieții de zi cu zi (*mundane level social change – Anghel et al. 2019*) în România.

Considerente metodologice

Designul de cercetare al acestui proiect pleacă de la asumpțiile metodologice specifice unei cercetări de tip etnografie multi-situată (Marcus 1995), urmărind importul de mașini second-hand prin toate locațiile geografice (geographical localities) prin care acestea trec în drumul lor din vestul spre estul Europei. Astfel, cercetarea presupune colectarea de date în țările de unde acest tip de autovehicule sunt importate (de exemplu Germania, Austria, Olanda, etc.), în țările de tranzit (Cehia, Slovacia, Ungaria, etc.) și în țările de destinație (România, Republica Moldova). Date despre importul de mașini folosite nu au fost colectate doar din diferite spații geografice dar și din diverse spații virtuale (cyberspace) care oferă informații suplimentare despre acest fenomen (Wittel 2000). Astfel, datele colectate acoperă toate stagile importului de automobile folosite (virtuale sau fizice), de la căutarea și

rezervarea mașinii în țara de export, la pregătirea actelor pentru export, transportul automobilului în țara de import, pregătirea pentru revânzare, revânzarea și efectele aduse de cumpărarea și folosirea acestor tipuri de automobile.

Arii empirice

Procesul de colectare a rezultat în date calitative și cantitative. Datele calitative au fost colectate prin intermediul a 32 de interviuri semi-structurate cu antreprenori și alte persoane cheie (funcționari publici, preoți, etc) care dețin informații despre importul de mașini. Intrarea pe teren a fost făcută prin intermediul unui grup de antreprenori din Cluj și a pieței de mașini de lângă Cluj-Napoca, a unei comunități religioase care se întinde din România până în Germania și a unei piețe de mașini din Berlin, Germania.

Pe lângă interviurile semi-structurate, o serie de notițe de teren au fost colectate din toate etapele procesului de import a mașinilor folosite. Pe lângă descrierea modurilor în care sunt căutate, negociate, importate sau reparate mașinile, notițele de teren includ și descrieri (mapping) a mai multe piețe de mașini din România și Germania. Aceste descrieri includ aspecte precum tipurile și modele de mașini de vânzare, prețurile de vânzare/cumpărare, descrieri ale vânzătorilor și clienților, organizarea piețelor dar și alte aspecte relevante.

Un alt aspect important al metodologiei de cercetare ține de combinarea metodelor de cercetare calitative și cantitative. Astfel, au fost colectate date folosind atât metode calitate (interviuri semi-structurate, notițe de teren) cât și metode cantitative (date agregate, chestionar) pentru o mai bună înțelegere a fenomenului. Utilizarea celor două tipuri de metode a fost de o manieră *sequential transformative* care presupune ca abordările cantitative vin în completare celor calitative.

În ceea ce privește datele cantitative, cercetarea are la bază o serie de baza de date agregate privind numărul de mașini înregistrate în România și tipul lor (automobile noi, utilizate din import sau reînmatriculate), o bază de date privind numărul și tipul de accidente rutiere și o a treia bază de date care se referă la importul de vehicule folosite cu volan pe partea dreaptă importate în România.

Analiza datelor colectate a fost realizată de asemenea folosind abordări calitative și cantitative. În ceea ce privește abordările calitative, am folosit analiza tematică cu coduri (thematic coding) pentru a analiza interviurile semi-structurate și notițele de teren folosind softul Atlas.ti. În ceea ce privește abordările cantitative, am folosit analizele uni și bivariate, precum regresia multiplă și corelația pentru a analiza bazele de date statistice folosind softul PSPP. De asemenea am folosit programul ArcMap pentru a realiza hărți care să faciliteze vizualizarea evoluției în timp și spațiu a importului de automobile folosite.

Cadrul analitic

În acest context, această cercetarea are trei contribuții majore în domeniul sociologiei migrației care sunt evidențiate mai jos. În primul rând, o contribuție importantă este adusă la dezbaterea privind rolul migrației internaționale în dezvoltarea societăților de origine a imigrantilor. Există numeroase studii care evidențiază felurile în care migranții pot aduce sau genera schimbări în țările de origine, de la restructurarea ierarhiilor sociale, la dezvoltare economică, schimbarea identităților colective sau promovarea valorilor democratice (Van Hear 2010, Castles 2012, Amelina et al. 2016). Cu toate acestea, există puține studii care să analizeze ce impact poate avea migrația asupra țărilor de origine în contextul activităților economice transnaționale în care numeroși imigranți se implică adesea cu succes. Cercetarea de față vine astfel în întâmpinarea acestei preocupări de a analiza antreprenoriatul transnațional din perspectiva impactului pe care această activitate economică îl poate avea asupra țărilor de origine a imigrantilor.

În al doilea rând, cercetarea poate contribui la discuțiile privind emergența și dezvoltarea antreprenoriatului transnațional (*transnational entrepreneurship*). Antreprenoriatul transnațional este un concept tot mai des folosit în literatura de specialitate dar și în sfera politicilor publice. Anumite forme de antreprenoriat care conectează țările de origine și de destinație a imigrantilor, precum firmele de transport persoane sau pachete, magazinele cu 'produse etnice' (*ethnic shops*) sau alte firme de import/export, sunt adesea prezentate în detaliu în literatura de specialitate (Drori et al. 2009, Levitt 2001, Bagwell 2015). Cu toate acestea, se știu puține lucruri despre importul de autovehicule folosite ca o formă de comerț transnațional. Astfel, această cercetare poate evidenția cum funcționează acest tip de antreprenoriat transnațional mai puțin studiat și să cum se asemănă sau diferențiază de alte tipuri.

În al treilea rând, cercetare poate ajuta la înțelegerea anumitor transformărilor sociale mai largi prin care a trecut societățile din Europa Centrală și de Est în ultimele 3 decenii. Lucrând cu concepte precum remiterile financiare și sociale ale emigrantilor români și cum au fost acestea folosite în dezvoltarea importului de vehicule folosite, cercetarea contribuie la înțelegerea altor două fenomene direct legate dar puțin studiate în legătura cu migrația internațională: schimbările identităților colective religioase și a regimului de siguranță a traficului rutier.

Nu în ultimul rând, cercetarea folosește o metodologie mixtă de colectare și analiza a datelor. Astfel, proiectul de cercetare poate contribui la o mai bună înțelegere a modului în care datele calitative și cantitative pot fi folosite pentru o mai bună reprezentare a schimbărilor pe care migrația internațională le poate avea asupra țărilor de origine.

Rezultatele cercetării

O parte din rezultatele cercetării efectuate pe parcursul programului de burse se regăsesc în capitolul de carte "Religion, Return Migration and Change in an Emigration Country" din cartea *Transnational Return and Social Change: Hierarchies, Identities and Ideas* (2019) editată de Remus Anghel, Margit Fauser și Paolo Boccagni. Acest capitol descrie rolul migranților români reveniți acasă în consolidarea religiozității locale și a modul în care mobilizează capitalul social religios la întoarcerea lor. În acest caz, cercetarea s-a bazat pe lucrările de teren desfășurate în diferite țări europene de destinație și în țara de origine a migranților, precum și pe o serie de proiecte de cercetare participativă realizate cu imigranți care sunt implicați în comerțul cu mașini second-hand importate din Europa de Vest în România. Mobilizarea comunităților religioase și a capitalului social pe care îl implică acest lucru poate aduce, de asemenea, o serie de schimbări în domeniul religios. Biserica Ortodoxă Română, cunoscută pentru discursul său anti-emigrare, tinde să-și modifice poziția în locuri cu un număr tot mai mare de migranți întorși și implicați activități. Abordarea BOR se orientează spre considerarea emigrării din România ca un proces acceptabil atunci când migranții sunt „îndrumați” de preoții săi care slujesc în străinătate și când, după întoarcere, remiterile financiare și sociale acumulate în străinătate sunt de asemenea folosite pentru dezvoltarea comunității locale de acasă. În plus, datorită naturii comunităților românești din străinătate, expunerea la alte comunități etnice și religioase este ridicată, o situație care poate duce la creșterea toleranței religioase și transferul acesteia înapoi acasă în rândul unor restituitori.

Referințe (selecție)

- Castles, S. (2012): Migration and Social Transformation. In: Martiniello, M./ Rath J. (eds.) *An introduction to international migration studies: European perspectives*, Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 155-178.
- Amelina A./ Horvath, K./ Meeus, B., eds., (2016): *An Anthology of Migration and Social Transformation European Perspectives*. Heidelberg: Springer.
- Van Hear, N. (2010): Theories of Migration and Social Change. In: *Special Issue of Journal of Ethnic and Migration Studies “Theories of Migration and Social Change”*, Vol. 36, Issue 10, pp. 1531-1536.
- Drori, I., Honig, B., & Wright, M. (2009). Transnational entrepreneurship: An emergent field of study. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(5), 1001-1022.
- Levitt, P. (2001). Transnational migration: taking stock and future directions. *Global networks*, 1(3), 195-216.

- Bagwell, S. (2015). Transnational entrepreneurship amongst Vietnamese businesses in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(2), 329-349.
- Remus G.A., Margit F. & Boccagni, P. (2019). Transnational Return and Social Change. Social hierarchies, ideas, and social identities. London: Anthem Press.

Proiectul ***Rolul statului în implementarea legislației și a politicilor publice privind diaspora*** (dr. Ioana-Cristina Riedl Voroniu) analizează, pe de o parte, legislația din România aplicabilă diasporei românești, cu privire la drepturile și obligațiile migranților, iar pe de altă parte, politicile publice implementate de către stat, prin instituțiile sale, în sprijinirea diasporei, cu precădere, în sprijinirea celor ce doresc să revină în țara de origine.

În ceea ce privește cel dintâi aspect menționat, lucrarea de față constă într-o analiză a normelor aplicabile, în materie, pornind de la dispozițiile europene, și continuând cu cele de la nivel național, în scopul de a se observa, în concret, dacă dreptul aplicabil diasporei, la nivel național, se aliniază cerințelor Uniunii Europene, în mod direct, în sectoarele în care legislația Uniunii stabilește principii, reguli ori proceduri comune.

Întrucât emigranții și descendenții săi continuă să fie actori politici și economici relevanți în țările de origine (Lafleur, 2012), în ciuda faptului că aceștia nu mai locuiesc pe teritoriul lor (au dreptul la vot, plătesc/ar trebui să plătească contribuții) apreciem ca fiind relevantă nu doar cunoașterea reglementărilor naționale aplicabile diasporei ci și cunoașterea politicilor publice, avute în vedere de către stat, privind diaspora, o scurtă analiză a acestora fiind redată în cuprinsul lucrării de cercetare.

Având în vedere că prezentul studiu își propune să urmărească fenomenul diaspora la nivelul României, ca stat de drept, câteva precizări prealabile se impun a fi necesare.

Așadar, în ceea ce privește diaspora, se va face trimitere la acest fenomen ca reprezentând „rezultatul migrației masive petrecute după căderea comunismului, fie că ne raportăm la migrația forței de muncă necalificate, (...), fie la migrația forței de muncă profesioniste” (Ciocea și Cârlan, 2012), iar în ceea ce privește statul de drept, conceptul va fi utilizat astfel cum este reglementat în art. 28 din Constituția Republicii Federale Germane, art. 11 al Constituției spaniole, art. 1 alin. (3) al Constituției Republicii Moldova, art. 1 alin. (3) al Constituției Române, ca reprezentând acea structură în care statul și dreptul se află într-un raport de complementaritate. Prin urmare statul nu poate să existe în afara dreptului, întrucât nimic nu poate să existe dincolo de stat și nimeni nu este deasupra legii. Statul trebuie să se supună propriilor sale reguli, el fiind cel care se autolimită (Gheorghe, 2007).

Obiectivele și activitățile de cercetare

Obiective generale:

1. Analiza dispozițiilor legale aplicabile diasporei românești
2. Analiza politicilor publice, elaborate de către stat, în sprijinul diasporei românești

Obiective specifice:

- a. Investigarea rolului statului, prin administrația publică, în sprijinirea și controlul diasporiei
- b. Analiza politicilor publice, din perspectiva programelor de guvernare, privind problemele comunităților românești de peste hotare

Activități de cercetare

În vederea îndeplinirii obiectivelor de cercetare, au fost întreprinse, de către cercetătoare, o serie de activități, precum:

- Cercetarea documentară, propriu-zisă, fiind colectate datele, prin utilizarea principalei baze de date legislative din România, respectiv Lege5 și, de asemenea, prin studierea literaturii de specialitate, identificată în on-line, Biblioteca Națională, Biblioteca SNSPA.
- Studierea actelor normative aplicabile în domeniul diaspora, precum și a hotărârilor judecătorești. Sistematizarea acestora, atât la nivel național, cât și la nivel european;
- Analiză directive (ex: 2011/16/UE), legi (Codul Fiscal/de procedura fiscală), articole pe teme juridice, lucrări de doctrină și jurisprudență, programe de guvernare privind implementarea politicilor publice;
- Activități de monitorizare și colectare a datelor empirice;
- Elemente de management al proiectului;
- Activități de diseminare a rezultatelor preliminare: au fost trimise și acceptate două aplicații de participare la Conferințe Internaționale, respectiv la *The Migration Conference 2019*, cu lucrarea *The Role of the State in Migration Control*, și la Conferința Internațională „*Transformări ale administrației și dreptului public în spațiul național și european după anul 1989*” cu textul *“The State Role in implementing Legislation and Public policies concerning Diasporas”*.

În final, opțiunea a fost aceea de a participa la cea din urmă Conferință menționată, lucrarea urmând a fi publicată în Academic Journal of Law and Governance (AJLG) în 2020.

Întrebări de cercetare

ÎC1: Care este rolul statului în sprijinirea și controlul diasporiei românești?

ÎC2: Care sunt actele normative aplicabile diasporiei românești?

ÎC3: Actualele programe de guvernare prevăd politici publice pentru diaspora? Cum sunt acestea implementate?

Considerente metodologice

În scopul realizării obiectivelor, am efectuat o analiză interdisciplinară, raportându-ne la științele politice, la științele sociale, la științele administrative, precum și la științele juridice.

În ceea ce privește aspectele metodologice, vreme îndelungată, administrația publică a fost tributară aparatului de cercetare al științelor sociale. În momentul în care s-a dezvoltat ca subdomeniu al disciplinei politicile publice, s-a putut remarcă un grad de independență al metodologiei specific administrației. Cu toate că nu au apărut metode de cercetare noi, revoluționare, abordarea a început să difere. Mai mult, analiza metodelor de cercetare în administrația publică a început să difere de cursurile clasice de metode de cercetare în științe sociale.

Din punct de vedere metodologic, cercetarea este predominant calitativă și îmbină:

- analiză documentară, bazată pe studierea politicilor publice a unor documente administrative, precum statistici, ce au permis o vedere clară și o înțelegere rapidă a tematicii legată de diaspora;
- analiză normativă privind reglementările și domeniile de aplicare ale acestor reglementări în ceea ce privește diaspora românească - Faptul că normele sunt puțin consultate conturează un cadru de permanentă modificare ori înlocuire, ceea ce nu asigură stabilitate sistemului legislativ român. Credem că dacă s-ar aplica cu adevărat principiul transparenței, alături de cel al unei bune administrări, ar fi sporită încrederea în actele normative și în dispozițiile legale. Odată sporită această încredere, apreciem că și legea ar fi cu adevărat respectată, iar urmări majore s-ar putea observa asupra dezvoltării economice, dar și asupra consolidării relațiilor de coordonare între organele administrative și societatea civilă.

Pentru că tema de cercetare este una de interes pentru cercetător, intenția este aceea ca, în studiile următoare, să prezintăm și rezultatele unor interviuri - scopul interviului va consta în culegerea unor informații privind elementele avute în vedere de către legiuitor, la momentul redactării unui act normativ ce vizează drepturile economice ale românilor din diaspora, precum și informații privind elementele avute în vedere la momentul elaborării politicilor privind reintegrarea românilor din diaspora.

Interviul va fi aplicat întrucât am apreciat, în urma analizei propuse în cadrul prezentei cercetări, că normele juridice în materia drepturilor românilor din afara țării,

precum și politicile conturate până la acest moment, nu acoperă problematica reintegrării pe piața forței de muncă a acestora.

Astfel, nu ne vom folosi de un număr mare de cazuri, cum se întâmplă în cercetările de tip cantitativ, însă vom încerca să obținem răspunsuri cât mai bogate de la fiecare subiect. Modul de intervieware va fi bazat pe întrebări preponderent deschise, nedirecționate, asigurând persoana interviewată de confidențialitatea și anonimitatea răspunsurilor.

Interviul va fi unul de tip semi-structurat, bazându-se pe un ghid ce va cuprinde întrebările cele mai importante (Şandor, 2013), precum și câteva posibilități de continuare, în funcție de răspunsul interviewatului.

La acest moment nu putem aprecia numărul de interviuri care vor fi aplicate, întrucât potrivit cercetătorilor va trebui să ne alegem atâtea cazuri de câte avem nevoie pentru a ne atinge obiectivul. *"Dacă, după 5 (cinci) cazuri reușim să descriem, să evaluăm sau să explicăm fenomenul care ne interesează, putem să ne oprim, dacă suntem convinși că noi cazuri nu ne-ar putea aduce informații noi"* (Şandor, 2013).

Arii empirice

Corpus:

- Baza de date Lege5 – legislație privind:
  - sprijinul acordat românilor de pretutindeni;
  - instituirea centrelor comunitare românești în străinătate;
  - aprobarea Strategiilor naționale pentru românii de pretutindeni;
  - votul în diaspora;
  - impozitarea veniturilor din străinătate și evitarea dublei impozitări.
- Programul de guvernare privind politicile publice pentru perioada 2018-2020:
  - Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești – Cultură
  - Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Educație
  - Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Spiritualitate și Tradiție
  - Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Mass-Media
  - Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Societatea Civilă
  - Centenarul 2018
  - Program pentru apărarea drepturilor, libertăților și demnității românilor

Cadrul analitic

În statul de drept din zilele noastre, migrația - proces de schimbare socială, devine una dintre cele mai importante strategii ocupaționale și de viață, adoptată, în special, de către tineri (Stoicovici, 2012). Acest proces continuu consemnează tot mai mulți români care pleacă din România sau tot mai mulți străini care vin aici.

Raportat la faptul că migrația românească este una dintre principalele migrații dinspre estul și vestul continentului, fiind foarte dinamică, se impune o analiză diferențiată vis-a-vis de aceasta, totodată, și foarte complexă (Horváth, 2009).

Din studiul literaturii de specialitate, a rezultat că evoluția diasporei românești este un subiect destul de puțin dezbatut.

Tot astfel, am observat că nevoia de forță de muncă a țărilor occidentale este determinată de considerente de natură economică. Unele țări occidentale încep să se confrunte cu o ușoară reducere naturală a populației, iar imigrarea suplineste această scădere natural (Nicolae, 2019).

După 1989, când barierele de frontieră au căzut, migrația a atins punctul culminant în România.

Regimul communist a instaurat un control sever al populației în termeni de mobilitate internațională (Mueller, 1999, p. 702). În pofida acestui regim de îngădare, emigrarea în perioada comunismului nu a fost deloc nesemnificativă.

Au funcționat câteva căi majore prin care cei care doreau puteau să părăsească țara: migrația etnică, emigrarea legală, respectiv migrația iregulară, prin apel la instituția azilului politic. Dintre aceste căi de emigrare, cea mai semnificativă, și ne referim aici din punct de vedere al volumului, a fost migrația etnică – mai precis, emigrarea evreilor și a germanilor din România.

Literatura de specialitate este generoasă în ceea ce privește analiza corelației între migrație și creștere economică, din perspectiva țărilor de imigrație.

Chiar și așa, din cercetările efectuate, putem spune că există un număr restrâns de studii empirice privind această temă.

Rezultatele studiilor identificate, par a fi chiar contradictorii. Spre exemplu, Barro și Sala-i-Martin (1992) demonstrează că în Statele Unite și Japonia migrația are un efect, pozitiv, cu toate că aceasta nu impactează, în mod remarcabil, nivelul economic, spre deosebire de rezultatele empirice ale lui Blanchard și Katz (1992) și Dolado et al. (1993).

Dezbaterile actuale privind tema migratiei, privesc, în primul rând, problema migrației din perspectiva efectelor economice în rândul țărilor ce primesc imigranți. Cu toate acestea, nici cauzele, nici consecințele migrației nu sunt bine înțelese, și nici nu este evident

modul în care cercetarea se va dezvolta pe viitor în această direcție. Imigrația a devenit un fenomen complex, producând controverse în efortul cercetării, în special pentru regiunea de primire reprezentată de Europa.

În Europa, acordul de libera circulație în cadrul Uniunii Europene netezește calea pentru migrația forței de muncă dincolo de frontierele naționale. Abordarea cea mai întâlnită vizează impactul imigrației pe piața forței de muncă autohtone. Majoritatea studiilor existente fac referire la efectele pieței forței de muncă imigrante asupra pieței forței de muncă autohtone.

În ceea ce privește migrația externă a României, apreciem că aceasta va fi influențată, în perioada următoare, de cât de ridicată și sustenabilă va fi rata de creștere economică, de măsura în care această creștere va ridica nivelul de trai și bineînțeles de politicile de imigrare ale țărilor occidentale(Roman & Voicu, 2010). În conformitate cu scenariile existente, după o destabilizare severă cauzată de criza economică, în România primele semne de recuperare sunt extrem de incerte.

România subscrise fenomenului migrației la nivel mondial, având un istoric în migrație marcat de perioade de ascensiune și declin, bazat în principal pe condițiile interne economice, sociale și politice (Roman & Voicu, 2010).

Fenomenul migrației, astfel cum am prezentat, este influențat, în primul rând, de evoluția economică, fapt care deschide noi posibilități pentru analize viitoare (Silasi & Simina, 2008).

La nivelul OECD, diaspora românească este a cincea ca mărime, după cea mexicană, cea chineză, cea indiană și cea poloneză, și continuă să crească, arată un raport (Andreescu, 2019) realizat de OECD la comanda Ministerului Afacerilor Externe din România.

În 2015-2016, 3,6 milioane de persoane născute în România (17%) trăiau în țările OCDE, dintre care 54% erau femei. Între 2000-2001 și 2015-2016, numărul emigranților români a crescut cu 2,3 milioane. Italia, cu aproape o treime din populația emigranților români (peste 1 milion), a fost țara gazdă lider, urmată de Germania (680 000) și Spania (573 000), potrivit documentului, intitulat „*Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants*” (*Talent în străinătate: o recenzie a emigranților români*).

Aproximativ 25% dintre românii care trăiesc în România și-au exprimat, în ultimii ani, dorința de a se stabili definitiv în străinătate dacă ar avea posibilitatea, unul dintre cele mai mari procente înregistrate în regiune.

De asemenea, aproape jumătate dintre persoanele, cu vârstă cuprinsă între 15-24 de ani, din România au declarat că intenționează să emigreze, informează Agerpres. Emigrantii

români lucrează în cea mai mare parte în meserii slab calificate, iar dintre cei cu studii superioare, mulți sunt supracalificați, astfel cum rezultă din raportul sus-menționat.

Majoritatea emigranților români nu sunt cetăteni ai țării găzdui. Recent, naturalizările (acordarea unui străin a calității și dreptului de cetățean al țării în care locuiește) din țări ale Uniunii Europene, cum ar fi Italia, Germania și Regatul Unit, au crescut puternic. În schimb, în Statele Unite și Ungaria naturalizările au scăzut.

Atât aderarea României la Uniunea Europeană, cât și criza economică globală au influențat puternic evoluția tendințelor emigrării românești și a țărilor de destinație specifice. În 2016, emigranții români au reprezentat 6% din intrările în țările OCDE, în creștere de la doar 3% în 2000.

Problema oportunităților de angajare este principalul motiv pe care românii îl invocă pentru dorința lor de a-și părăsi țara. Nivelul educațional al diasporei române în țările OCDE este în medie relativ ridicat, un sfert din emigranți având studii superioare.

Potrivit raportului OCDE, amintit anterior, emigranții români încă se confruntă cu o discriminare destul de frecventă. Integrarea diasporei române pe piața muncii din țările OCDE este complexă la nivel global. În pofida ratelor mai ridicate ale ocupării forței de muncă, și ratele șomajului în rândul emigranților români sunt mai ridicate decât cele ale nativilor, iar aceste decalaje s-au mărit după criza economică.

De asemenea, în ciuda ratelor mai ridicate ale ocupării forței de muncă (Andrescu, 2019), crearea de locuri de muncă a fost deosebit de înceată pentru lucrătorii cu înaltă calificare. În plus, principalele locuri de muncă ocupate de emigranții români în țările OCDE sunt slab calificate, în special cele pentru femei. Totodată, ratele de supracalificare ale românilor rămân ridicate.

Dincolo de fenomenul diaspora, întrucât lucrarea își propune să cerceteze rolul statului privind acest fenomen, în debutul demersului de cercetare, am desfășurat o amplă analiză asupra specificității administrației publice, asupra a ceea ce înseamnă puterea publică, asupra actelor și faptelor care emană de la administrația publică, asupra statului de drept în care sunt construite administrații care ar trebui să răspundă nevoilor diasporei române, aplecându-ne atenția, atât asupra teoriei administrative, cât și asupra politicilor publice dezvoltate în domeniul, până la acest moment.

Ca urmare a efectuarii cercetării documentare inițiale, constatănd că unul dintre subiectele, mai puțin tratate în doctrina și în literatura de specialitate, este cel privind rolul statului, implicit, al administrației publice, în controlul diasporei, ne-am orientat atenția către studiul acestei teme, încercând să ne construim o serie de întrebări de cercetare care să ne ajute, în final, să observăm:

- Dacă există reglementări, aplicabile la nivel european, cât și la nivel național, privind drepturile și obligațiile de natură fiscală ale migranților români;
- Dacă există politici publice dezvoltate în contextul statului de drept românesc, privind diaspora;
- În măsura în care există reglementări speciale care să protejeze diaspora și, totodată, politici publice dezvoltate în acest domeniu, cum ar trebui sistematizate, astfel încât diaspora să poată apela la acestea, într-un mod facil, atunci când este necesar.

În procesul de transformare a societății române din perspectiva migrației, nu se poate face abstracție de administrația publică. În toată complexitatea vieții sociale, implicit a diasporei, administrația constituie una dintre cele mai importante activități umane. „*Administrația publică este legată în mod indisolubil de stat*” (Brezoianu&Orican, 2008) chiar dacă prin descentralizare se poate realiza și autonomia administrativă la nivel local.

De-a lungul timpului, noțiunea de administrație publică a cunoscut diverse accepțuni, iar una dintre cele pe care o considerăm a fi potrivită în contextul realizării prezentei lucrări, este cea a lui Andre de Laubadere conform căreia administrația este definită ca „ansamblu de autorități, agenții și organisme, însărcinate, sub impulsul puterii politice de a asigura multiple intervenții ale statului modern” (Laubadere, 1973).

Administrația publică din România funcționează în baza reglementărilor Constituției României (2003, actualizată cu completările și modificările ulterioare), precum și în baza legislației elaborate cu respectarea principiilor constituționale, în principal: Legea administrației publice locale, 215 din 2001 (republicată în 2006). Legea-cadru a descentralizării 195 din 2006 și normele metodologice de aplicare a acesteia; Legea 273 din 2006, privind finanțele publice locale. De asemenea, în materia serviciului public există reglementări precum Legea 51 din 2006 a serviciilor comunitare de utilități publice.

Nașterea fenomenului administrativ este strâns legată de nașterea statului și a separației puterilor în stat. Rezultat al procesului de dezvoltare al societății, statul apare ca un fenomen social – economic, politic, juridic și istoric deopotrivă.

Statul nu poate să existe în afara dreptului, întrucât nimic nu poate să existe dincolo de stat și nimeni nu este deasupra legii. Statul trebuie să se supună proprietelor sale reguli, el fiind cel care se autolimită (Mihai, 2003).

În statul de drept România, fenomenul migrației forței de muncă a devenit o temă de agendă permanentă.

După aderarea României la Uniunea Europeană, la 1 ianuarie 2007, se constată o anumită „instituționalizare” a acestei teme: „instituționalizarea poate fi înțeleasă ca o

proprietate a unor organizații/instituții specifice, dar semnifică totodată și consolidarea unei cunoașteri practice cotidiene și a unor valori” (Edensor, 2006). Astfel, presa și televiziunile își reconfigurează formatul editorial prin introducerea unor rubrici speciale și adoptarea unor strategii de mediatizare.

Aceeași temă devine o constantă a discursului politic (guvernamental, electoral etc.), legitimând politici publice și reconfigurări instituționale. Decidenții utilizează argumentul diasporei pentru a promova diverse politici. Experiența delocalizării, a diverselor forme de mobilitate și, în general, imaginea străinului sunt argumente utilizate frecvent de către oamenii politici care caută modele sau rețete de acțiune publică eficiente. A devenit un reflex larg răspândit în sfera decizională raportarea la forme de alteritate și mobilitate transnațională – un fenomen teoretizat în științele politice prin termenul policy transfer (Frinault&Le Bart, 2009).

De exemplu, fenomenul diasporic redeschide dezbaterea despre imaginea internațională a României și contribuie la instrumentalizarea acestei teme, prin impunerea în spațiul public a conceptului „brand de țară” (același fenomen generează, în prezent, o dezbatere legată de oportunitatea introducerii sistemului de vot prin corespondență). Migrația forței de muncă și „noua diasporă” se regăsește, așadar, la nivelul diverselor „agende” (media, politicul, diversele instituții etc.), a vieții cotidiene și imaginarului național. În consecință, apar „rubrici”, „politici” și „discursuri” – diverse „contracte de comunicare” (în spațiul public din România, „noua diasporă” și/sau „noua migrație” este un termen convențional și se referă la fenomenul migrației forței de muncă, ca urmare a liberalizării circulației forței de muncă în spațiul european; termenul este, așadar, echivalent cu „migrația intra-UE”).

Comunitățile de români din străinătate indică o anumită realitate economică, socio-instituțională și culturală. În jurul acestui fenomen se rearticulează imaginarul social referitor la identitatea națională, imaginea de țară și la repertoriul de oportunități pentru individ și societate. Implicațiile includ, deopotrivă, țara de origine și teritoriul gazdă. Pe de altă parte, migrația forței de muncă reprezintă un fenomen constitutiv al așa-numitei europenizări a politicilor naționale și a culturilor publice.

În acest cadru, se pun întrebările: 1. care este rolul statului în sprijinirea și controlul diasporei? 2. există politici publice din perspectiva programelor actuale de guvernare, privind problemele comunităților române de peste hotare, fie că vorbim despre diaspora de mobilitate, fie de minoritățile din jurul granițelor?

Rezultatele cercetării

Ceea ce am observat în urma efectuării documentare inițiale este faptul că, în România, există o serie de Legi (Lege⁵), care vin în sprijinul românilor din diaspora, privind domenii precum:

- sprijinul acordat românilor de pretutindeni;
- instituirea centrelor comunitare românești în străinătate;
- aprobarea Strategiilor naționale pentru românii de pretutindeni;
- votul în diaspora;
- impozitarea veniturilor din străinătate și evitarea dublei impozitări.

Odată desființat Ministerul Românilor de pretutindeni, Legile au suferit o serie de modificări, acestea fiind necesare în contextul în care, în cuprinsul actelor normative se făcea referire la această instituție publică.

Din perspectivă economică, facem precizarea că la nivel de Guvern s-a pus în discuție, în 2018, transpunerea în legislația românească a Directivei Uniunii Europene 2015/849 privind obligarea românilor din diaspora de justificare a sumelor transmise în țară, ce depășesc 2000 euro. (Hotnews, Barbuta, 2018). Este vorba despre adoptarea unui proiect de lege pentru prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative. Până în prezent, această prevedere europeană nu a fost transpusă în legislația din România.

Drept recomandare, considerăm că ar fi bine să existe o uniformizare legislativă privind drepturile și obligațiile diasporei, astfel încât românii din diaspora să poată parurge, cu o mai mare ușurință, și să poate înțelege cu o mai mare claritate toate normele de drept care îi sunt aplicabile.

Dincolo de actele normative în vigoare privind românii din diaspora, este primordial ca statele prin autoritățile și instituțiile sale publice să asigure relaționarea cu românii din diaspora.

Așadar, studiind literatura de specialitate, am remarcat că un rol cheie le revine instituțiilor naționale, independente, echidistante, create prin lege, cu dispoziții ce prevăd garanții ale acestei independențe și echidistanțe, cu atribuții specifice, indiferent de denumirea pe care o poartă — institute, centre, departamente, comisii, ombudsman etc. Acestea pot contribui efectiv la formarea și informarea persoanelor din structurile și instituțiile publice cu îndatoriri în domeniul protecției și promovării drepturilor diasporei — legislative, executive, juridice, educaționale etc, la nivel național, regional și local.

Societatea civilă compusă din organizații neguvernamentale, într-un evantai larg și divers, sindicate și mass-media, are un imens potențial și o contribuție consistentă la

informarea, formarea și educația în domeniul drepturilor omului, contribuție pe care și-o aduce prin mijloace specifice fiecărei dintre componente sale; de asemenea, societatea civilă exercită o puternică presiune asupra factorilor de decizie de natură să impulsioneze adoptarea acelor măsuri legislative, instituționale și de alt ordin care sunt necesare pentru progresul consacrării și respectării efective a drepturilor și libertăților înscrise în Declarația Universală a Drepturilor Omului și în tratatele care constituie, împreună cu mecanismele pe care le instituie, sistemul internațional al drepturilor omului.

Între organismele statale și societatea civilă, instituțiile naționale trebuie să îndeplinească, și îndeplinesc, o funcție pe care unii o numesc de „punte”, iar alții de „articulație”, realizând prin parteneriate atât cu entități statale, cât și neguvernamentale un cadru de dialog și de conlucrare în interesul comun al înaintării pe calea anevoieasă, dar generoasă a respectului efectiv al românilor din diaspora (Moroianu-Zlătescu, 2007).

În această ordine de idei, cu titlu de exemplu, arătăm că în România, există Departamentul pentru Relația cu Românii din Afara Granițelor. Acesta reprezintă structura din cadrul Administrației Prezidențiale care asigură relația Președintelui României cu românii de peste hotare și comunitățile din cadrul căror aceștia fac parte.

Departamentul are ca atribuții principale colaborarea cu instituțiile statului român din domeniu și cu reprezentanții românilor de pretutindeni, elaborarea de documente specifice, organizarea de acțiuni dedicate comunităților de români, relaționarea cu aceștia, precum și reprezentarea Președintelui la diverse evenimente. În vederea îndeplinirii acestor atribuții, Departamentul realizează acțiuni pregătitoare cu scopul planificării, organizării și desfășurării activităților din țară și din străinătate la care participă Președintele României și care au ca temă dialogul cu românii de pretutindeni.

Departamentul are ca obiectiv strategic asigurarea și consolidarea relației dintre Președintele României și românii din afara granițelor țării prin crearea unor mecanisme noi de dialog. În acest sens, prezintă Președintelui României propuneri privind stabilirea și îmbunătățirea obiectivelor în ceea ce privește strategia de urmat în vederea unei mai bune relaționări cu românii de peste hotare, prin intensificarea dialogului cu reprezentanții acestora. De asemenea, preocuparea principală a Departamentului vizează îmbunătățirea mecanismelor de reprezentare și consultare a românilor din străinătate prin implicarea directă a acestora în definirea politicilor statului român.

Pentru a susține cetățenii români și comunitățile din afara granițelor, Departamentul își propune să inițieze direcțiile de acțiune care să conducă la corecta implementare a principalelor angajamente asumate public de către Președintele României. Din acest punct de vedere, Departamentul va urmări realizarea tuturor demersurilor necesare pentru ca

Administrația Prezidențială să fie un integrator care să armonizeze eforturile tuturor actorilor implicați: instituții ale statului și cetățeni români.

În acest domeniu, dialogul dintre instituții și cetățeni este deosebit de important, iar complementaritatea politicilor statului și nevoile reale decise în urma consultărilor permanente cu cetățenii trebuie să conducă la ceea ce toți românii așteaptă: o politică națională pentru românii de pretutindeni.

Pe termen lung, obiectivul Președintelui României este construirea unei relații puternice a societății românești și a statului român cu diaspora, benefică în ambele direcții. Ea presupune, pe de-o parte, capacitatea de a valorifica potențialul strategic al diasporei românești, ca puncte de legătură cu celelalte state, iar, pe de altă parte, presupune a ști clar ce anume suntem datori să facem pentru diaspora, noi, cei de-acasă.

Statul român trebuie să facă eforturi sporite pentru a veni în întâmpinarea așteptărilor legitime ale cetățenilor români aflați în străinătate de a li se asigura servicii și asistență consulară la standarde specifice unui stat membru al Uniunii Europene.

Conservarea și afirmarea identității etnice, lingvistice, culturale și religioase românești în rândul comunităților din străinătate este unul dintre cele mai importante obiective ale României în politica externă. Valorile tradiționale trebuie să reprezinte liantul dintre România și comunitățile de români din străinătate.

A trăi și a munci în străinătate trebuie să devină doar o chestiune de alegere, nu una de constrângere. Acest deziderat va fi îndeplinit atunci când românii din afara granițelor vor avea opțiunea să se întoarcă în țară, știind că și acasă munca și performanța lor sunt recunoscute și răsplătite.

Asemenea statelor importante ale lumii, este timpul ca și România să ofere posibilitatea membrilor comunităților de români din străinătate să formeze un Consiliu Consultativ al Românilor din Afara Granițelor. Dialogul constant cu românii de pretutindeni și oferirea posibilității pentru reprezentanții acestora de a se reuni periodic sunt necesare pentru a constitui un for de dezbatere.

Acest organism, constituit la inițiativa Administrației Prezidențiale, va fi cadrul formal în interiorul căruia vor fi dezbatute cele mai importante teme care implică și preocupă comunitățile de români, transpunerea acestora în politici publice și armonizarea cu cele inițiate de instituțiile statului cu scopul de a îmbunătăți performanța rezultatelor obținute.

În această ordine de idei arătăm că în România, până la data de 6 noiembrie 2019, a existat Ministerul Românilor de Pretutindeni. Acesta a fost desființat (Nicolae, 2019), iar în locul acestuia și al Institutului Eudoxiu Hurmuzachi, Guvernul a înființat un departament fără

personalitate juridică în subordinea premierului, prin preluarea de către acesta a activității, în domeniul românilor din diaspora și a structurilor specializate în acest domeniu.

În ceea ce privește politicile publice elaborate de către statul roman, privind diaspora, din cercetările efectuate, am constatat că Statul, prin Guvernul său a întocmit Programul de guvernare, privind politicile publice pentru perioada 2018-2020.

În cuprinsul acestui program de guvernare, în capitolul intitulat „*Politici pentru diaspora*” am identificat că, pornindu-se de la preocupările și problemele comunităților românești de peste hotare, Guvernul prezintă o serie de politici publice ce se doresc a fi implementate în intervalul 2018-2020.

În acest context se arată urmatoarele:

- ✓ comunitățile istorice din jurul granițelor sunt interesate în mod particular de:
  - respectarea drepturilor persoanelor care aparțin comunităților minorităților românești din statele din vecinătatea României, în conformitate cu standardele europene;
  - afirmarea, conservarea și promovarea identității culturale, lingvistice și spirituale;
  - dreptul de a învăța și de a se exprima liber în limba română;
  - dezvoltarea și afirmarea mediului asociativ din respectivele comunități;
  - studiul și evoluțiile legate de procesul de integrare europeană a Republicii Moldova;
- ✓ Diaspora de mobilitate are o problematică specifică legată în primul rând de:
  - tratamentul egal și nediscriminatoriu, garantarea exercitării complete a cetățeniei europene, integrarea deplină în spațiul Schengen și eliminarea restricțiilor pe piața muncii (dreptul muncii, libera circulație, traficul de persoane etc.);
  - relația cu autoritățile statului român;
  - situația familiilor rămase în țară;
  - modalități de reintegrare a românilor din diaspora care doresc să revină în țară;
  - afirmarea, conservarea și promovarea identității culturale, lingvistice și spirituale;
  - dezvoltarea și afirmarea mediului asociativ;
  - evoluțiile politice regionale și internaționale (Brexit, manifestări xenofobe și rasiste, criza migranților).

Din perspectiva respectării drepturilor economice, aplicarea politicilor destinate românilor de pretutindeni se va face în noul cadru legislativ oferit de actualizarea, în 2017, a Legii nr. 321/2006 privind regimul acordării finanțărilor nerambursabile pentru programele, proiectele sau acțiunile privind sprijinirea activității românilor de pretutindeni și a organizațiilor reprezentative ale acestora.

Modificările au vizat în principal o mai mare accesibilitate la fondurile nerambursabile oferite de statul român pentru cetățenii/etnicii români de pretutindeni și o mai bună adaptare a politicilor publice la prioritățile tematice și geografice în domeniu.

Se va urmări, în continuare, adaptarea cadrului normativ existent la noile realități din comunitățile din diaspora.

Printre actualizările legislative se numără sprijinirea procesului de reîntoarcere a românilor din străinătate, în special prin facilitarea întâlnirii cererii cu oferta de muncă, precum și oferirea de asistență și consiliere în vederea reinserției pe piața muncii și dezvoltării de inițiative antreprenoriale.

În acest scop se va urmări și facilitarea procesului de recunoaștere în România a calificărilor formale și informale obținute de români care au lucrat/lucreză în străinătate.

Totodată, se va avea în vedere modificarea cadrului legislativ astfel încât acesta să permită autorităților administrației publice locale din România să încheie acorduri de înfrățire/cooperare și cu autoritățile administrației publice locale din alte state pentru realizarea și finanțarea unor obiective de investiții, programe comune cultural sportive, de tineret și educaționale, stagii de pregătire profesională și alte acțiuni care contribuie la dezvoltarea relațiilor de prietenie.

În plan instituțional se va urmări consolidarea capacității administrative a Ministerului pentru Români de Pretutindeni, în vederea unei mai bune coordonări a programelor și proiectelor care au ca beneficiari români de peste hotare. În acest sens, un rol important va reveni Grupului interinstituțional pentru români din străinătate.

Care sunt, în concret, măsurile, ce s-au propus/se propun a fi luate în vederea sprijinirii diasporii?

Programul de guvernare privind politicile publice pentru perioada 2018-2020, în capitolul intitulat „*Politici pentru diaspora*” prevede următoarele:

I. Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Cultură

Programul va fi susținut prin:

- înființarea a 5 (cinci) noi centre culturale ale românilor de pretutindeni și sprijinirea celor existente;
- realizarea de studii privind patrimoniul comunităților românești;
- organizarea și susținerea activității curente a bibliotecilor românești;
- susținerea afirmării și promovarea artiștilor de origine română din străinătate;
- înființarea Muzeului Românilor de Pretutindeni, în format virtual și prin identificarea și amenajarea unui sediu în municipiul București;

- recuperarea, restaurarea, întreținerea de muzee, case memoriale, monumente istorice și de artă etc. Amenajarea Casei Memorale "Aron Pumnul" din Cernăuți și organizarea în incinta acesteia a unui muzeu în memoria lui Mihai Eminescu și Aron Pumnul vor constitui o prioritate;
  - deschiderea a 5 (cinci) noi Centre de Informare ale României pe modelul celui de la Comrat.
- II. Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Educație
În domeniul educației, Guvernul va continua programul "Nicolae Iorga", program ce își propune să sprijine procesul de integrare a românilor care își au domiciliul/reședința în străinătate în paralel cu păstrarea și afirmarea identității lingvistice a românilor de pretutindeni și să formeze noi generații care să reprezinte România și interesele românești în străinătate.
- S-a propus ca realizarea acestor obiective să se facă prin:
- organizarea de cursuri de limbă, cultură și civilizație română în centre universitare și școli din țări cu comunități românești;
  - sprijinirea înființării de clase cu predare în limba română;
  - dezvoltarea și modernizarea rețelei de școli, grădinițe, biblioteci și centre culturale în țările cu comunități românești cu accent pus pe comunitățile din vecinătate;
  - organizarea de tabere și școli de vară în România. Astfel, proiectul "ARC", la care în 2017 au participat peste 2000 de elevi din comunitățile de români din străinătate, va continua și va fi extins și pentru perioada de iarnă;

- III. Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Spiritualitate și Tradiție

În domeniul spiritualității și tradiției, Guvernul își propune să păstreze identitatea spirituală și respectarea libertății religioase a românilor de pretutindeni prin continuarea programului "Andrei Șaguna".

Astfel, se propun a se susține:

- organizarea, în cadrul parohiilor, a evenimentelor tradiționale;
- sprijinirea dezvoltării de acțiuni edocationale în cadrul parohiilor;
- sprijinirea acțiunilor caritabile inițiate de biserici;
- construirea, conservarea, repararea unor biserici în locuri unde există comunități mari de români.

IV. Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Mass-Media

În ceea ce privește mass-media, Guvernul va continua programul "Mihai Eminescu", în scopul păstrării și afirmării identității culturale a românilor, promovării României și a valorilor comunităților românești, păstrării unor mai bune legături cu țara a românilor care au domiciliul/reședința în străinătate și apărării intereselor comunităților românilor.

În acest sens se vor susține și se vor extinde:

- sprijinirea funcționării presei de limba română în mediul virtual;
- organizarea și susținerea stagiorilor de pregătire profesională;
- sprijinirea parteneriatelor între mass-media din țară și mass-media de limba română din străinătate;
- dezvoltarea spațiului comunicațional comun cu Republica Moldova și extinderea acestuia și la alte țări din vecinătate.

V. Program pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității românești - Societatea civilă

Societatea civilă va fi sprijinită de către Guvern prin programul "Dimitrie Gusti", având ca scop sprijinirea, consolidarea și extinderea mediului asociativ în comunitățile locuite de români și solidaritatea pe care societatea civilă o generează în rândul comunităților de români.

Acste obiective vor fi urmărite prin:

- încurajarea inițierii de proiecte de anvergură;
- sprijinirea activității de networking între asociații sau între asociații și autorități;
- susținerea proiectelor și programelor de cunoaștere a drepturilor pe care românii le au în țările de domiciliu/reședință.

VI. Program pentru apărarea drepturilor, libertăților și demnității românilor

Guvernul va garanta exprimarea neîngrădită, de către toți românii, a opțiunilor politice. În acest sens, Guvernul va asigura, în plan executiv, toate condițiile pentru ca românii, inclusiv cei din afara granițelor țării, să își poată exercita dreptul de a-și exprima opțiunile politice.

În același timp, Guvernul va sprijini comunitățile românești în aşa fel încât să se asigure de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și nediscriminării de către administrațiile țărilor în care trăiesc. Guvernul va acorda sprijin și servicii de asistență, în acord cu normele în domeniu și cu statutul României, de stat membru al UE.

În cadrul raporturilor bilaterale cu statele din vecinătate și din Balcani în care trăiesc etnici români, Guvernul va urmări aplicarea corespunzătoare a normelor europene privind tratamentul minorităților naționale aflate pe teritoriul unui stat, precum și un echilibru între

drepturile asigurate în acest domeniu minorităților naționale de către statul român și cele asigurate minorității române de pe teritoriul statului partener.

Guvernul va acționa pentru ca accesul lucrătorilor români pe piața muncii să se facă nediscriminatoriu. În același timp, Guvernul va contribui la consolidarea parteneriatului dintre autoritățile române din străinătate în vederea găsirii de soluții noi la problemele cu care se confruntă cetățenii, din perspectiva apărării drepturilor, libertăților și demnităților românilor.

Numărul consulatelor va crește în funcție de solicitările și de condițiile existente. Calitatea serviciilor consulare se va îmbunătăți în sensul aplicării noilor tehnologii și a noilor mijloace de comunicații. În același timp, consulatele itinerante își vor găsi utilitatea în zonele unde nu sunt îndeplinite condițiile înființării de noi consulate.

Guvernul va sprijini păstrarea și afirmarea identității românești din punct de vedere etnic, cultural religios și lingvistic.

Un rol important în acest proces va reveni, în continuare, Grupului de acțiune interdepartamental, constituit în 2017, care evaluează și propune măsuri în cazurile de abuzuri semnalate la adresa cetățenilor români în străinătate.

VII. Program pentru susținerea procesului de integrare a românilor în țările unde trăiesc, studiază sau muncesc

Guvernul, în paralel cu sprijinul acordat în scopul păstrării, dezvoltării și afirmării identității românești, va urmări și simplificarea procesului de integrare a românilor în țările unde trăiesc, studiază sau lucrează.

Astfel, Guvernul va depune toate eforturile pentru a facilita contactul cu autoritățile locale și centrale din țările de adoptie.

În același timp, românii vor fi încurajați să participe la luarea deciziilor în țările unde trăiesc, ținând seama și de legislația existentă.

Vor fi încurajate proiectele și programele având ca scop o mai bună informare privitoare la condițiile locale de muncă și de viață, în acest sens mediul asociativ, societatea civilă, biserică și mass-media având un rol foarte important.

Va fi continuată campania de informare: „Informare acasă! Siguranță în lume!”, destinată românilor care doresc să muncească, să studieze și să locuiască în străinătate. Obiectul general al acestei campanii naționale constă în creșterea gradului de informare și conștientizare al lucrătorilor migranți români asupra drepturilor pe care le au în statele UE.

În paralel cu păstrarea identității românești se urmărește încurajarea integrării în sistemul educațional local. Guvernul va iniția campanii de informare a românilor care

urmează să plece din țară, prin intermediul instituțiilor care au expertiză în domeniu pentru ca integrarea să fie un proces mai ușor.

Oricât de mult s-a dorit realizarea unei cercetări corecte și complete, astfel cum se întâmplă în orice demers științific, și prezenta lucrare are o serie de limite, inerente, pe care le-am observat, fără, însă, ca aceste limite să influențeze semnificativ concluziile surprinse în urma cercetării efectuate.

Limitele prezentei cercetări sunt structurate în două componente, stabilite în funcție de studiul efectuat. Vorbim aşadar de:

1. limite ale cercetării teoretice;
2. limite ale cercetării empirice.

Desigur, poate prima și cea mai mare limită a prezentului studiu, care merită a fi amintită este chiar subiectivismul cercetătorului, determinat de nivelul său cultural și științific.

Cât privește primul punct, respectiv, limitele cercetării teoretice, precizăm că studiul prezent este dependent de sursele documentare existente, analizate doar parțial, fiind aproape imposibil de a studia, amănunțit, toate normele și documentele, apicabile, la un moment dat, într-un anumit domeniu.

Literatura specifică diasporei românești este încă în stadiul incipient, sursele bibliografice fiind limitate. Literatura străină, în domeniu, nu tratează fundamental diaspora românească, aspect față de care putem emite doar idei comparative.

Referitor la limitele cercetării empirice, nu putem spune că cercetarea noastră a condus la crearea unor teorii noi, în schimb, prin cercetarea teoretică am reușit să concentrăm, să structurăm și să sintetizăm importante plusuri și minusuri ce ar putea reprezenta un stimulent puternic în aprecierea tendințelor viitoare.

Apreciem că interesant de urmărit, în cercetări viitoare, ar fi măsura în care politicile publice avute în vedere de către Guvern sunt efectiv implementate.

Referințe

- Andre de Laubadere. (1973). *Traité de Droit Administratif*, 6th edition, vol I, Paris, L.G.D.J
Andreescu, Mihai (2010). *Raport internațional: Diaspora românească, a cincea cea mai numeroasă din lume / Aproape jumătate dintre românii cu studii universitare care lucrează în străinătate au locuri de muncă destinate muncitorilor necalificați*.
<https://www.g4media.ro/raport-international-diaspora-romaneasca-a-cincea-cea-mai-numeroasa-din-lume-aproape-jumatate-dintre-romanii-cu-studii-universitare-care-lucreaza-in-strainatate-au-locuri-de-munca-destinate-muncito.html>

- Balabanova, Ekaterina & Balch, Alex. (2010). *Sending and receiving: The ethical framing of intra-EU migration in the European press*, European Journal of Communication
- Brezoianu, Dumitru & Oprican, Mariana. (2008), *Public Administration in Romania*, Publishing House C.H. Beck, Bucharest
- Ciocea, Mălina & Cârlan, Alexandru. (2012). *Debating Migration as a Public problem:Diasporic Stances in Media Discourse*. Romanian Journal of Communication and Public Relations
- Elliot, Emory & Payne, Jasmine & Ploesch, Patricia. (2007). *Global Migration, Social Change and Cultural Transformation*
- Fine, Sarah & Ypi, Lea. (2016). *Migration in Political Theory. The Ethics Movement and Membership*, OXFORD University Press
- Georgiou, Myria (2006). Diaspora, identity and the media: diasporic transnationalism and mediated spatialities. Hampton Press, Cresskill, N.J., United States.
- Gheorghe, Mihai. (2002). *The Inevitable Law*, Lex Lumina Publishing House, Bucharest
- Lafleur, Jean-Michel, (2012). Transnational Politics and the State.The External Voting Rights of Diasporas
- Marinescu, Valentina (2011). *Analiza comparativă a prezentării în ziarele centrale naționale a fenomenului migrației forței de muncă românești în Uniunea Europeană*, Raport de cercetare, Grant CNCSIS PN II IDEI ID 1113, 2009–2011 *Fenomenul migrației forței de muncă și formarea publicului diasporic: impactul asupra spațiului public și practicilor instituționale*.
- Moroianu-Zlătescu, Irina. (2007). *Drepturile omului-un sistem în evoluție*, Publishing I.R.D.O, București
- Robins, Kevin & Aksoy, Asu (2015). *Transnationalism, Migration and Challenge to Europe. The enlargement of meaning*, Publishing Routledge
- Roman, Monica & Voicu, Cristina (2010). Câteva efecte socioeconomice ale migrației forței de muncă asupra țărilor de emigrație. Economie teoretică și aplicată, vol XVIII
- Şandor, Sorin Dan (2013). *Metode și tehnici de cercetare în științele sociale*, Suport de curs pentru studenții Facultății de Administrație Publică, din cadrul Universității Babeș-Bolyai, <https://docplayer.net/21004557-Metode-si-tehnici-de-cercetare-in-stiintele-sociale-sorin-dan-sandor.html>
- Silasi, Gheorghe & Simina, Ovidiu (2008). *Migration, Mobility and Human Rights at the Eastern Border of the European Union – Space of Freedom and Security*, Editura Universității de Vest, Timișoara

- Thévenot, Laurent (2006). *L'Action au pluriel: sociologie des régimes d'engagement*, Paris La Découverte
- León-Ledesma, M. and M. Piracha. (2004), *International Migration and the Role of Remittances in Eastern Europe*, International Migration, Vol. 42, Issue 4
- Kaczmarszyk, P. and M. Okolski. (2005), *International Migrations in Central and Eastern Europe: Current and Future Trends, UN Expert Meeting on Migration and Development*, New York: United Nations
- IOM (2003): World Migration 2003 – Maps, Geneva: International Organization for Migration
- Lex5,<https://lege5.ro/Gratuit/gi3donzxgi2q/politici-pentru-diaspora-program?dp=gi2tcobuga2dcny>
- Government Programme on public policies for the period 2018-2020.

Proiectul *Migrația românilor către Marea Britanie în contextul Brexit: un flux migratoriu contra curentului european* (drd. Andrada Maria Petrache) și-a propus următoarele obiective de cercetare:

Obiective generale

1. Identificarea motivelor care au stat la baza migrației românilor către Marea Britanie în perioada de după Referendumul pentru ieșirea din Uniunea Europeană.

Context: Migrația românilor către Regat după iunie 2016 se abate de la linia mai degrabă precaută care a caracterizat migrația europeană către Marea Britanie, părând să ignore scenariile alarmante, atât de prezente în discursul mediatic sau politic. Lucrarea și-a propus să stabilească dacă motivația a fost de natură economică sau dimpotrivă, dacă a ținut de puterea de atracție, așa-zisul ‘soft power’ britanic.

2. Identificarea rolului pe care l-a avut Brexitul în decizia cetățenilor români de a migra către Marea Britanie după iunie 2016.

Context: Migrația UE27 către Marea Britanie a scăzut pe fondul incertitudinii create de Brexit, însă migrația românilor a continuat să crească, într-o aparentă detașare față de Brexit. Lucrarea și-a propus să exploreze posibilele roluri pe care le-ar fi putut juca Brexit-ul: termen limită care a încurajat migrația, factor de incertitudine care a descurajat-o sau altele.

Obiective specifice

1. Clasificarea și ordonarea factorilor care au determinat migrația în baza datelor empirice.
2. Identificarea impactului diferențiat pe care îl are Brexit-ul în funcție de intenția migranților de rămâne în UK: pe termen scurt, mediu sau lung.

Activități de cercetare

Construirea cadrului analitic a constituit primul stadiu al cercetării și s-a împărțit în două etape: analiza rapoartelor statistice care descriu fluxul migratoriu și ampioarea sa și revizuirea literaturii de specialitate, în încercarea de a găsi explicații pentru realitatea descrisă de rapoartele demografice. Pentru prima etapă au fost consultate rapoarte și date publicate de OECD, ONS (Oficiul Național pentru Statistică britanic) și Comisia Europeană. Întrucât lucrarea tratează ca subiect un fenomen aflat în plină desfășurare, a fost necesară o actualizare constantă a datelor, pe parcursul întregului an aferent cercetării.

În pregătirea colectării de date empirice, a urmat partea de *revizuire și finalizare a metodologiei*. Revizuirea metodologiei și stabilirea întrebărilor de cercetare în baza literaturii de specialitate și a comentariilor și sugestiilor primite de la coordonatorul proiectului și de la conducătorul de doctorat a durat aproximativ o lună. A urmat apoi elaborarea ghidului de interviu, care a urmat aceeași pașă și a cărui finalizare a durat aproximativ 2 luni.

Colectarea datelor empirice a debutat printr-o serie de eforturi de a identifica respondenți pentru interviul online, care a presupus combinarea eșantionării de conveniență cu cea bulgăre de zăpadă. Abordarea posibilitelor respondenți, prezentarea proiectului de cercetare, explicarea detaliilor tehnice pentru realizarea interviurilor, obținerea acordului și programarea interviurilor au durat aproximativ două săptămâni. Realizarea interviurilor s-a întins pe o perioadă de alte două săptămâni, respondenții nefiind disponibili decât în afara programului de muncă.

Partea de *prelucrare și interpretare a datelor empirice* a început cu transcrierea interviurilor (raportul de timp fiind de aproximativ 35 minute necesare pentru transcrierea unui interviu de 20 minute). A urmat apoi codificarea datelor text în programul Atlas.ti, pentru care au fost necesare 2 zile. Odată codificate, răspunsurile au fost structurate și analizate în partea de rezultate și concluzii a lucrării. Analiza răspunsurilor și formularea concluziilor au durat aproximativ o lună.

Diseminarea rezultatelor cercetării a avut și ea două etape principale: prezentarea lucrării în cadrul unei conferințe internaționale și trimiterea spre publicare într-o revistă științifică. Pregătirea prezentării lucrării în cadrul secțiunii *Politics and policies of the European Union* a conferinței internaționale SISP 2019, organizată în septembrie 2019 la Lecce de către Societatea Italiană de Științe Politice a durat aproximativ 2 săptămâni. Pregătirea lucrării pentru a fi trimisă spre publicare în revista Europolity și integrarea sugestiilor primite de la coordonatorul de proiect și de la participanții la conferință au durat alte aproximativ 2 luni.

Întrebări de cercetare

Î1: Ce rol a jucat Brexit-ul în decizia cetățenilor români de a migra către Marea Britanie după Referendumul din iunie 2016?

Î2: Care sunt factorii care i-au determinat să migreze către Marea Britanie?

Î3: Cum a influențat Brexit-ul viața de zi cu zi a românilor care s-au stabilit în Marea Britanie după Referendum?

Î4: Pe ce perioadă se întind planurile lor în Marea Britanie și cum le-ar putea influența Brexit-ul?

Considerente metodologice

Natura cercetării este una calitativă, întrucât vorbim despre un studiu exploratoriu, care își dorește să îmbunătățească nivelul de cunoaștere asupra unui fenomen migratoriu atipic, propunând explicații pe baza analizei de literatură specifică și a unor interviuri semi-structurate.

Analiza literaturii de specialitate

Demersurile de cercetare au debutat prin analiza datelor statistice, care să permită realizarea unei radiografii a migrației românilor către Marea Britanie în contextul Brexit. Această migrație a fost tratată atât independent, cât și în contextul mai larg, al migrației europene (UE 27) către Marea Britanie din aceeași perioadă.

Analiza datelor furnizate de către Oficiul Național de Statistică britanic a dezvăluit o tendință atipică a migrației românilor către Marea Britanie în contextul Brexit, datele sugerând o creștere a numărului de migranți români din Marea Britanie, dar o scădere a migrației UE 27 către aceeași destinație. Marea Britanie a reprezentat o destinație atât de atractivă pentru români, încât aceștia i-au surclasat pe irlandezii și au devenit al doilea grup de naționalitate non-britanică, după polonezi, în ciuda presupusei incertitudini cauzate de iminența ieșire din Uniunea Europeană. Această particularitate a migrației românilor către Marea Britanie în contextul Brexit ridică o mulțime de întrebări și justifică o astfel de cercetare exploratorie.

Analiza literaturii de specialitate a fost folosită tocmai în încercarea de a explica tendința migratorie atipică. Teoriile neoclasicice ale migrației au putut justifica decizia românilor de a emigra, dar nu și preferința pentru Marea Britanie, în contextul unui Brexit marcat de incertitudine (respingerea repărată a acordurilor cu UE în Parlamentul britanic și perspectiva unei ieșiri fără acord). Pentru a înțelege mai bine contextul migrației și atitudinile britanice, am apelat apoi la literatura pe tema euroscepticismului britanic, în special în relație cu tema migrației intracomunitare.

Incapacitatea literaturii de specialitate de a explica acestă tendință migratorie pozitivă într-un context incert, coroborată cu datele statistice ale Uniunii Europene care arată aprecierea cetățenilor europeni pentru libertatea de mișcare au sugerat o ipoteză de lucru: iminența Brexitului a fost chiar generantă de migrație în cazul românilor care și-au dorit să profite de mobilitatea internă a UE și să emigreze către Marea Britanie cât timp cadrul legal încă le-o permitea.

Interviuri semi-structurate

După construirea corpusului de literatură și date statistice specifice, cercetarea a căutat confirmarea teoriilor și a întrebărilor de cercetare prin interviuri calitative realizate prin apeluri video online. Scopul interviurilor a fost de a testa cadrul teoretic și de identifica motivele specifice care i-au determinat pe respondenți să migreze către Marea Britanie într-un context aflat într-o continuă schimbare din punct de vedere al drepturilor cetățenilor.

Cele 10 interviuri semi-structurate, cu întrebări deschise, au fost realizate între 13-23 august 2019 prin apeluri video, fiecare dintre ele având o durată de aproximativ 20 minute. Materialul text rezultat în urma transcrierilor a fost supus unei analize tematice, realizată cu ajutorul programului Atlas.ti. Rezultatele interviurilor au fost codificate în acord cu temele urmărite pe tot parcursul interviurilor: *factorii care au determinat migrația* (economici, academici, de natură personală – prieteni sau familie), *attracția Regatului Unit* (prosperitate, soft power, societate deschisă), *efectele Brexitului asupra vieții de zi cu zi a migranților români*. Iar pentru a interpreta rezultatele și a stabili dacă aceste teme sunt mai mult sau mai puțin relevante în funcție de planurile și intențiile inițiale ale migranților, interviurile au luat în considerare și *intenția de a rămâne, de a se întoarce sau interesul pentru migrația ulterioară* către un alt stat.

Interviurile au limitat studiul de caz la un eșantion nereprezentativ, cu studii superioare finalizate sau în desfășurare și cu o vârstă cuprinsă între 20-30 ani. Dar deși nu pot fi generalizate, rezultatele și datele obținute sunt extrem de relevante pentru un studiu exploratoriu, întrucât se pot însă asocia cu alte cercetări cantitative mai ample și pot constitui un punct de pornire pentru cercetări viitoare pe tema migrației cetățenilor români către Marea Britanie în contextul Brexit.

Arii empirice

4.1. Interviuri video semi-structurate, realizate online cu 10 respondenți, români care au emigrat către Marea Britanie după iunie 2016.

Eșantionul a fost unul combinat, selectat prin conveniență și tehnica bulgărelui de zăpadă, și a constat în 10 români cu vârstă cuprinsă între 20-30 ani, care s-au stabilit în Regatul Unit în 2016, 2017, 2018 și 2019, acoperind astfel toată perioada de după Referendum și permitând o evaluare exhaustivă din punct de vedere temporal. Eșantionul a fost unul relativ echilibrat, cu 6 bărbați și 4 femei, dar nișăt, cu respondenți fie în curs de obținere a unei diplome academice, fie cu studii universitare finalizate. Aceștia s-au raportat în răspunsurile lor la comunități diverse, dat fiind faptul că unii locuiau în zone urbane multiculturale precum Londra, Leeds sau Nottingham, iar alții în centre universitare precum

Cambridge sau Newport. Domeniile de studiu sau activitate au variat și ele: IT, transporturi, consultanță, drept, psihologie, fizică sau siguranță alimentară.

Corpus de date statistice care descriu migrația românilor către Marea Britanie după Referendumul pentru ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană (decembrie 2018-august 2018)

Datele statistice oferite de autoritățile britanice sau provenite din rapoarte ale organizațiilor internaționale au fost constituite într-un corpus care a fundamentat și ghidat cercetarea, de la stabilirea întrebărilor de cercetare până la construirea ghidului de interviu.

Cadrul analitic

Context

Statisticile UE arată că mobilitatea intracomunitară - *libertatea de mișcare a cetățenilor UE care pot locui, lucra, studia și dezvolta afaceri oriunde în UE*- este cea mai apreciată realizare și prioritate europeană (Eurobarometru 2019, 29). Dar tocmai această mobilitate este adesea subiectul declarațiilor controversate ale autorităților britanice, care iau în calcul sistarea ei în ziua unu post-Brexit (Politico 2019). Statutul și drepturile cetățenilor care au migrat deja, fie că sunt cetățeni UE27 în Marea Britanie sau cetățeni britanici în UE27, precum și regulile care vor guverna mobilitatea UE27-UK după Brexit au reprezentat încă de la început o prioritate în cadrul negocierilor dintre Uniunea Europeană și Regatul Unit. Însă, deși din iunie 2016 și până în prezent au fost vehiculate mai multe propuneri, inclusiv oferta de rezidență permanentă (EU Settlement Scheme) deschisă de autoritățile britanice celor 3 milioane de cetățeni UE27 care locuiesc în Regat, detaliile referitoare la migrația post-Brexit și la felul în care acest fenomen le va afecta viața românilor stabiliți în Marea Britanie rămân sub semnul incertitudinii.

Acesta este contextul în care migrația UE27 către Marea Britanie a înregistrat o scădere după Referendumul din 2016, menținându-se în 2018 și 2019 la cel mai jos nivel înregistrat din 2013 încوace (ONS 2018, 8; ONS 2019, 5). Fluxul migratoriu dinspre România se prezintă însă ca unul atipic, împotriva curentului european, având în vedere că români i-au surclasat pe irlandezii și au devenit al doilea cel mai mare grup de naționalitate non-britanică din Regatul Unit în 2017 (ONS 2017, 6-7). Oficiul Național pentru Statistică britanic scria într-un raport că „*Cea mai mare creștere pentru o țară individuală între 2016 și 2017 a fost înregistrată de cetățenii născuți în România sau de naționalitate română*” (ONS 2017, 6). Români par să fi continuat să aleagă Marea Britanie în ciuda incertitudinii, anxietății sau chiar discriminării vehiculate atât de des în discursul public.

Diaspora românească

Diaspora românească este a cincea din lume ca mărime, datele de la 24 iulie 2019 arătând că aproximativ 5,6 milioane de români trăiesc în afara granițelor, conform unui studiu OECD comandat de Ministerul român al Afacerilor Externe. Acesta arată că majoritatea diasporei este formată din persoane care au emigrat către un alt stat membru odată cu aderarea României la UE din 2007.

În 2015-2016, principalele destinații ale emigranților români erau Italia, Germania, Spania, Regatul Unit și SUA. La acel moment, anterior referendumului pentru Brexit, numărul românilor din Marea Britanie era de 224 600 (OECD 2019). Numărul vehiculat în prezent de către autoritățile române și britanice este de aproximativ 411 000, ceea ce arată că diaspora românească din Regat s-a dublat în ultimii trei ani, în ciuda climatului marcat de Brexit.

Studiul OECD indică raționamentele economice drept principala motivație pentru a emigra, deși menționează și o dezamăgire față de clasa politică și față de corupția din țară. Intenția de emigrare rămâne ridicată, cu un sfert dintre români declarând că s-ar stabili în afara dacă ar apărea o oportunitate. Situația este și mai dramatică pentru segmentul de vârstă 15-24, jumătate dintre respondenți declarându-și intenția de a emigra. Studiul OECD leagă aceste date de oportunitățile profesionale reduse pe care mai ales persoanele cu studii superioare le au în România, ceea ce justifică o analiză a problemei migrației prin prisma teoriilor neoclasicice ale migrației.

Diaspora prin prisma teoriilor migrației

Realitatea contemporană a migrației deviază de la teoria clasică a lui Ravenstein, conform căreia migrația se realizează pas cu pas, pornind de la sat, către cel mai apropiat oraș, către capitală și apoi către o altă țară (Ravenstein 1885, 198-199). Migranții de astăzi, în special cei români, par să aleagă direct destinația unei alte țări – sunt numeroase sate locuite predominant de copii și vârstnici, pentru că populația activă lucrează în străinătate. Si deși unele reguli propuse de Ravenstein rămân relevante – în special importanța raționamentelor economice – teoria neoclasică a migrației se pliază mai bine pe particularitățile de astăzi ale fenomenului.

Coform teoriei neoclasicice (Harris and Todaro 1970; Sjaadstad 1962; Massey et al. 1993; Bauer and Zimmermann 1999), migrația este determinată în primul rând de „considerente economice raționale ale beneficiilor și costurilor relative – în primul rând financiare, dar și psihologice” (Todaro and Smith 2014, 362). Tot ea introduce și conceptele de probabilitate a angajării la destinație și de diferențe salariale pe care le prezintă drept

factori care influențează decizia de a migra (Bauer and Zimmermann 1999; Harris and Todaro 1970). Conform acestor teorii, românii care se gândesc să emigreze vor lua în calcul diferențele salariale dintre România și Marea Britanie și probabilitatea de a-și găsi un loc de muncă în Regat.

Existența diasporei române poate fi explicată și prin teoria capitalului uman (Sjaadstad 1962), care analizează fenomenul la nivel micro, concentrându-se pe caracteristicile personale care susțin decizia individuală de a emigra: ocupație, competențe, vîrstă, sex, stare civilă sau preferințe. Toate acestea joacă un rol important în luarea deciziei de a emigra, precum și în succesul migrantului în țara gazdă - migranții tineri, cu competențe solide sau cu educație superioară au, astfel, un avantaj.

Rezultatele cercetării

Rezultatele acestei cercetări exploratorii descriu realitatea din spatele titlurilor senzaționale de ziari și explică raționamentul din spatele a ceea ce poate părea o decizie riscantă, surprinzătoare, dar este de fapt o simplă dorință de a profita de libertatea de mișcare intracomunitară. Negocierile pentru Brexit au fost într-o continuă cursă contracronometru, ghidată de termene limită care s-au tot prelungit, iar concluzia studiului este că la fel a fost și migrația românilor către Marea Britanie.

Românii care au luat în calcul să migreze către Marea Britanie nu par să fi fost extrem de preoccupați de incertitudinea statutului lor post-Brexit. Dimpotrivă, ei par să fi fost mult mai interesați de ceea ce le putea oferi Regatul Unit, de oportunitățile pe termen scurt, plasând pe un plan secund posibilele provocări care ar fi putut să apară pe termen mediu și lung. Celor cu planuri pe termen scurt nu le-a păsat de Brexit pentru că nu au intenționat niciodată să stea mai mult de o perioadă limitată în Marea Britanie. Chiar și cei cu planuri pe termen lung au considerat că prezența lor pe teritoriul britanic (sub aspciul termenilor UE privind migrația intracomunitară) înaintea momentului la care se va produce Brexit-ul, le va permite să rămână și după Brexit. De fapt, indiferent de durata pe care se întindeau planurile lor în Regat, respondenții au părut încurajați de ideea că „încă pot merge”.

Factorii care au determinat migrația către Marea Britanie

Rezultatele dezvăluie o atracție economică extraordinară pe care o deține Regatul Unit în comparație cu alte state, inclusiv cu alte state membre UE. Această atracție economică, care conform celor intervievați înglobează și atractivitatea mediului academic britanic, a stat la baza deciziei de a imigră, alături de alți factori precum existența unei diaspore românești sau accesibilitatea limbii engleze.

Oportunitățile academice și profesionale reprezintă principala categorie de factori care i-au determinat de respondenți să migreze către Regatul Unit: „*Mi-am dorit să merg la facultate acolo. Iar părinții mei tocmai își pierduseră job-urile în România [...] aşa că am plecat foști.*” sau „*Locul de muncă – am primit o ofertă pe LinkedIn. Cechetam de mult cu ideea de a pleca în UK pentru experiență, un plus la CV și pentru motive economice.*” Acest rezultat se aliniază concluziilor studiului OSCE, care evidenția studiile și oportunitățile profesionale drept principali factori din spatele migrației românilor către Marea Britanie.

Dincolo de universitățile de prestigiu mondial, atraktivitatea mediului academic britanic pare să fie bazată pe varietatea programelor educaționale, care permit dubla-specializare sau studii de nișă, dar și pe oportunitățile profesionale pe care le oferă după absolvire: „*Este extrem de internațional [...] am oportunități de carieră pe care nu le-aș fi avut în nicio altă țară*”.

Existența unei diaspoare românești semnificative pare să fi fost un al doilea factor care a încurajat migrația, pentru că el se traduce în prezența pretenilor sau a familiei în țara gazdă. Șase respondenți au declarat că faptul că aveau prieteni sau rude în Marea Britanie i-a încurajat să meargă și ei: „*Am ales UK pentru că aveam rude acolo: unchi, mătuși, verișori care erau acolo de 8-9 ani*”, „*Tata a stat acolo 5 ani, prietena mea era acolo, venise la studii, aşa că am zis că nu are rost să nu merg*”.

Accesibilitatea limbii engleze este al treilea cel mai des menționat factor care a influențat alegerea Marii Britanii drept destinație: „*Anglia a fost direcția pentru că vorbesc engleză, chiar predasem engleză, fusesem la olimpiada de engleză. Așa că a fost o direcție naturală, era cam singura țară care mă atrăgea*”. Nu a existat însă un consens referitor la atraktivitatea de tip „soft power” (Nye 2004) a Marii Britanii, unul dintre respondenți ținând chiar să menționeze că „*nu sunt ahtiat după cultura britanică...să beau ceai*”, în timp ce un altul a menționat că „*întotdeauna am fost pasionată de Anglia într-un fel sau altul, de cultura lor*”.

Influența Brexit-ului asupra deciziei de a emigra către Marea Britanie

Brexit-ul pare să fi influențat într-o foarte mică măsură decizia respondenților de a emigra către Marea Britanie. Trei dintre cei intervievați nu aveau idee despre perspectiva Brexit-ului înainte de Referendum: „*Am fost șocat. Nici nu știam că se întâmplă, că aveau un vot. M-a sunat un prieten să îmi spună că UK ieșe din UE și eu am zis ‘Cum aşa?’, că eu îmi luasem bilete.*”

Unii respondenți aveau deja planurile făcute și fie aveau contracte semnate, fie nu intenționau să stea în Marea Britanie pentru mai mult de 2-3 ani (perioada prevăzută inițial

pentru negocieri) – „*eu aveam planul făcut și a fost egal cu zero*”. Mai mult, pentru respondenți care au plecat în Marea Britanie în baza unei oferte sau a unui contract de studii sau de muncă, acestea au funcționat ca o poliță de asigurare în fața incertitudinii cauzate de Brexit.

Majoritatea participanților au sugerat că Brexit-ul a „grăbit” decizia de a imigră, în condițiile în care mulți au privit cei 2-3 ani vehiculați ca termen pentru finalizarea negocierilor drept o perioadă destul de lungă pentru ca ei să își atingă obiectivele pe care le aveau în Marea Britanie – „*Ne-am gândit mai degrabă că hai că încă putem să mergem, nu ca pe un termen care să ne constrângă să nu mai putem sta cât ne-am propus*”; „*A grăbit-o. Nu m-a îngrijorat în niciun fel, chiar eram nepăsător în privința asta. Ce ar putea să facă? Să mă trimită înapoi acasă. Mă duc în altă țară, nu fineam aşa cu ardoare să rămân aici. Eram conștient când am plecat că o să plec pentru o perioadă scurtă de timp, 2-4 ani.*”

Răspunsurile celor intervievați par să susțină ipoteza de lucru conform căreia iminența Brexitului a fost chiar generantă de migrație în cazul românilor care și-au dorit să profite de mobilitatea internă a UE și să emigreze către Marea Britanie cât timp cadrul legal încă le-o permitea. Unul dintre respondenți a mers chiar mai departe cu această idee și a sugerat că această tendință migratorie va continua: „*chiar mă aștept să fie un val de oameni care vin să se înregistreze pentru pre-settled status.*” Aceste răspunsuri justifică eventuale demersuri ulterioare de cercetare, care să ii testeze validitatea și să poată generaliza rezultatele.

Influența Brexit-ului asupra vieții de zi cu zi

Asemenea deciziei de a imigră, Brexit-ul nu pare să fi influențat prea mult viața de zi cu zi a românilor care s-au stabilit în Marea Britanie după Referendum. Unii respondenți au spus că Brexit-ul nu a avut „*niciun efect*” asupra celor care se concentreză pe job-ul lor și nu se lasă influența de mass-media.

Deși nu s-au declarat extrem de afectați, unii respondenți au menționat câteva efecte negative pe care le-au sesizat: un impact economic (devalorizarea lirei reprezentă un dezavantaj pentru români care „*încreasează salariul în GBP și îl schimbă în RON la întoarcerea în România*”), un anumit efect negativ la nivelul societății (începând de la o preocupare constantă pentru subiect și mergând până la proteste sau o creștere a „*numărului de infracțiuni comise din motive de intoleranță*”) și o incertitudine legată de felul în care îi va afecta.

Participanții la studiu nu au experimentat direct forme de discriminare, însă eșantionul a fost unul nereprezentativ, format din persoane care trăiesc și își desfășoară activitatea în medii academice sau înconjurați de persoane cu studii superioare. Respondenții au confirmat

însă că au auzit de diverse cazuri de discriminare din motive legate de Brexit, în special în zone mai puțin diverse din punct de vedere cultural și venind în general din partea unor persoane mai puțin educate, exact aşa cum indică și literatura (Shaw 2016).

Planurile în Marea Britanie și modul în care ar putea fi influențate de Brexit

Doi dintre respondenți au declarat că planurilor lor în Marea Britanie se întind pe termen lung și că ar vrea să rămână acolo „pentru totdeauna”. Jumătate dintre ei au planuri pe termen mediu (între 2 și 5 ani) și obiective clare și specifice de îndeplinit înainte de a se întoarce acasă: studii de finalizat, calificări profesionale de obținut sau proiecte profesionale de realizat. și cei cu planuri pe termen scurt (<2 ani) se ghidază după obiective, însă în cazul lor acestea sunt economice și definite de o sumă pe care își doresc să o strângă.

Întrebați ce ar trebui să se întâmple în contextul Brexit-ului pentru a-i determina să își schimbe planurile și să plece din Marea Britanie mai repede, doi dintre respondenți au răspuns că nu există „nimic” care i-ar putea determina să facă acest lucru. Totuși, majoritatea respondenților par a fi sensibili la efecte negative asupra economiei, un acces îngreunat la locurile de muncă sau o sistare prea bruscă a libertății de circulație.

Șapte dintre cei zece respondenți ar lua în calcul migrația către o altă țară, printre destinațiile preferate numărându-se alte state vestice din UE, SUA sau Canada. Tot șapte dintre respondenți ar lua în calcul și să se întoarcă în România, patru dintre ei fiind chiar hotărâți să o facă, pentru a fi mai „aproape de familie, prietenii, toată viața pe care am construit-o de-a lungul timpului”.

Intențiile descrise mai sus ilustrează una dintre primele concluzii ale interviului: că Brexit-ul nu a influențat decizia de a migra pentru români care aveau planuri clare în Marea Britanie. Brexit-ul nu a putut umbri nimic dacă acel ceva nu exista, dacă migranții nu au intenționat niciodată să stea mai mult decât câțiva ani, exact acei câțiva ani prevăzuți pentru negocieri sau pentru perioada de tranziție.

Referințe

Surse primare:

- Comisia Europeană, TF50 (2017) 19 – Commission to EU 27, 8 December 2017, “Joint report from the negotiators of the European Union and the United Kingdom Government on progress during phase 1 of negotiations under Article 50 TEU on the United Kingdom's orderly withdrawal from the European Union”, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/joint_report.pdf
- Comisia Europeană, Standard Eurobarometer 90, Autumn 2018

- OECD, Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants, 2019, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/bac53150-en>.
- Office for National Statistics, Statistical bulletin: Population of the UK by Country of Birth and Nationality: 2015, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/august2016>
- Office for National Statistics, Living abroad: dynamics of migration between the UK and the EU27, 2017, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/articles/livingabroad/dynamicsofmigrationbetweenbritainandtheeu27>
- Office for National Statistics, Statistical bulletin: Population of the UK by country of birth and nationality: 2017, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/2017>
- Office for National Statistics, Statistical bulletin: Population of the UK by country of birth and nationality: 2018, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/ukpopulationbycountryofbirthandnationality/2018>
- Office for National Statistics, Migration Statistics Quarterly Report: July 2018, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/migrationstatisticsquarterlyreport/july2018revisedfrommaycoveringtheperiodtodecember2017>
- Office for National Statistics, Migration Statistics Quarterly Report: August 2019, available at: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/migrationstatisticsquarterlyreport/august2019#table-92674401>

Surse secundare:

- BALCH, A., BALABANOVA, E. 2006-2013. "Ethics, politics and migration: public debates on the free movement of Romanians and Bulgarians in the UK", *Politics*. 36(1), pp. 19-35
- BAUER, Thomas; ZIMMERMANN, Klaus F. 1999. "Assessment of possible migration pressure and its labor market impact following EU enlargement to Central

and Eastern Europe.” *A study for the Department of Education and Employment*, UK.

IZA Research Report No.3

- BRUBACKER, Rogers. 2005. “The ‘diaspora’ diaspora”, *Ethnic and racial studies*, 28(1), pp. 1-19
- D’ANGELO, Alessio; KOFMAN, Eleonore. 2017. “UK:Large-Scale European Migration and the Challenge to EU Free Movement”, *South North Migration of EU Citizens in Times of Crisis*. Springer Open, pp. 175-192
- DE HAAS, Hein. 2008. “Migration and development. A theoretical perspective,” *International Migration Institute Working Paper no.9*. University of Oxford
- DE HAAS, Hein. 2010. ”The Internal Dynamics of Migration Processes: A Theoretical Inquiry”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 36:10, pp. 1587-1617
- FOX, J., MOROȘANU, L. E., & SZILASSY, E. 2012. “The racialization of the new European migration to the UK”. *Sociology*. 46(4), pp. 680–695
- GALGOCZI, Bela, LESCHKE, Janine, WATT, Andrew. 2012. *EU Labour Migration in Troubled Times – Skills Mismatch, Return and Policy Responses*. Routledge
- HARRIS John R., TODARO, Michael P. 1970. “Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis”. *The American Economic Review*. Vol. 60, No. 1, 1970, pp. 126-142
- KUREKOVA, Lucia. 2011. *Theories of migration: Conceptual review and empirical testing in the context of the EU East-West flows*, Interdisciplinary conference on Migration. Economic Change, Social Challenge, University College London
- MASSEY, Douglas S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J.E. 1998. *Worlds in motion. Understanding international migration at the end of the millennium*, Clarendon Press Oxford
- MASSEY, Douglas S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., TAYLOR, J.E. 1993. “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, Vol. 19, No. 3, pp. 431-466
- NYE, Joseph S. 2004. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs New York
- RAGAZZI, Francesco. 2009. “Governing diasporas”, *International Political Sociology*. 3(4), pp. 378-397
- RAVENSTEIN, Ernst Georg. 1885. “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London*. Vol. 48. No.2, pp. 167-235

- SHAW, Jo. 2016. "Citizenship, Migration and Free Movement in Brexit Britain", *German Law Journal*, 17(S1), pp. 99-104
- SINATTI, Giulia; HORST, Cindy. 2015. *Migrants as agents of development: Diaspora engagement discourse and practice in Europe*, Sage, pp. 135-136
- SJAADSTAD, Larry. 1962. "The costs and returns of human migration," *Journal of Political Economy* 70, pp. 80-93
- TODARO, Michael P; SMITH Steven. 2015. *Economic Development*, Pearson
- O'REILLY, Karen. 2015. *Migration Theories: A Critical Overview*, Routledge Handbook of Immigration and Refugee Studies, Oxford: Routledge, pp. 25-33
- ØSTERGAARD-NIELSEN, Eva. 2003. *International Migration and Sending Countries: Perceptions, Policies and Transnational Relations*, Palgrave Macmillan
- YUVAL-DAVIS, Nira. 2006. "Belonging and the Politics of Belonging", *Patterns of Prejudice*, 40:3, Routledge, pp. 197-214

Surse electronice:

- Financial Times, "Net migration to Brexit Britain from EU drops to 5-year low", consulted at: 17.07.2019, available at: <https://www.ft.com/content/6198fe42-88d4-11e8-bf9e-8771d5404543>
- Politico, "Boris Johnson insists free movement 'will end' October 31", consulted at 25.08.2019, available at: <https://www.politico.eu/article/boris-johnson-insists-free-movement-will-end-october-31/>

Responsabil instituție gazdă,
Conf. univ. dr. Mălina Ciocea

